GİZLİ BELGELER

2. Dünya Savaşında
Türk - Alman ilişkileri ve
Hitler'in Türk dostları

HİTLER ALMANYASININ
TÜRK DOSTLARI...

Gizli Belgeler

Dizgi : ARK MATBAACILIK
Baskı : SEBAT MATBAASI
Basıldığı yıl : Temmuz 1968

BÜYÜK BELGELER DİZİSİ : III

İkinci Dünya Savaşının Gizli Belgeleri

ALMANYA DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI ARŞİVİNDEN

ALMANYA'NIN TÜRKİYE POLİTİKASI

1941 - 1943

M A Y Y A Y I N L A R I
Atasaray 102, Cağaloğlu - İSTANBUL

1941 - 1943 yıllarındaki Türkiye'deki Alman politikasına ait Nazi Almanyası'nın Dışişleri Bakanlığı arşivlerinden ele geçirilen GİZLİ BELGELER bölümü «EDITIONS PAUL DUPONT»un yayınladığı kitaptan MUAMMER SENCER tarafından dilimize çevrilmiş, ikinci bölümü ise MEHMET ALİ YALÇIN derlemiştir.

ÖNSÖZ

SOVYET Dışişleri Bakanlığı Arşiv dairesi Alman Dışişleri Bakanlığı arşivlerinde bulunan belgeleri seri hâlinde yayınlamaya başlıyor. Bu belgelerin tümü İkinci Dünya Savaşı sırasında Kızıl Ordu birlikleri tarafından ele geçirilmişlerdir ve artık bugün Sovyet Hükümetinin malı olmuşlardır. Bunların açığa çıkmış olması aslında Nazi Almanya'sının diplomatik alanda nasıl büyük cinayetler tasarladığına kesin bir örnektir.

Bu kitap Nazi Almanya'sının 1941 - 1943 arasındaki Türkiye politikasını aydınlatıyor; serinin sonraki kitaplarında Nazilerin öbür ülkelerle olan diplomatik ilişkileri sırayla gün ışığına çıkarılacaktır.

Elinizdeki kitapta kullanılan ve Alman Dışişleri Bakanlığına ait belgelerde Alman Dışişleri yetkililerinin Büyük Elçiliklerle, dostluk dernekleriyle ve öbür ülkelerin Dışişleri Bakanlıkları veya Büyük Elçilikleriyle olan yazışmaları bulunuyor.

Kitapta açığa vurduğumuz yeni belgeler şu belli başlı bölümlerde toplanmıştır:

1) Mektup ve telgrafların daktiloda yazılmış asıl nüshalaları, hepsinde sorumlu memurların imzaları, mektup veya telgrafların kime gönderildiği, hangi tarihte gönderildiği açıkça bellidir.

2) Sahiplerinin gerçek imzasıyla gönderilen mektuplar; bunlardan önemli bir kısmında resmi kaşe ve mühürler açıkça bellidir.

3) Dışişleri Bakanlığının özel ve şifreli formüllerine göre yazılmış ve bir kısmı telgraf kâğıdına geçirilmiş telgraflar.

4) Unutulmasın diye çeşitli kimseler tarafından alınmış notlar.

5) Çeşitli devlet kurumları tarafından Dışişleri Bakanlığına gönderilmiş resmi yazılar.

Bu belgelerin tümü tarih sırasına göre değerlendirilmiştir. Yazıları alan ve gönderenler genellikle açık isim ve kimlikleriyle belirtilmiş ve o tarihte hangi görevde bulundukları, politik kişilikleri hakkında da kitabın sonuna eklediğimiz ayrı bir bölümde hayli geniş bilgi verilmiştir.

Yazışmalarla ilgili ve sadece görevlileri ilgilendiren özel notlar genellikle birbirine benzeyen standart ölçüler taşıdığı için burada belirtilmesini gereksiz gördük. Bu özel notları aşağıda gösteriyoruz:

1) Şifreli telgrafların çevirim işaretleri

2) Belgelerin sıra numaraları ve dosyalama işleminde kullanılan kaşeler

3) Bakanlığın çeşitli dairelerine ve çeşitli görevlilere gönderilen nüshaların dağıtımını belirten kaşeler

4) Dosyalamada kullanılan özel notları gösteren kaşeler, nüshaların dağıtımıyla ilgili ek notlar

5) Gizli Devlet Sırlarına vurulan kaşe (Geheime - Reishssache)

6) Daktiloya çekilmiş nüshanın sıra numarası

7) Telgrafların gönderildiği yerleri gösteren kısaltılmış adresler: «Telko», «Diplogerma», «Ram» gibi.

8) Söz konusu belgenin gizlice dolaştırılması gerektiğini bildiren işaret (Geheimvermerk für Geheimreichssasche).

Sorumlu memurların ve kişilerin kimliğini gösteren işaretler, imzalar dip notu olarak sayfa sonlarına verilmiştir.

BELGELERİN SIRASI

I. Belge

PAPEN'DEN RİBBENTROP'A

TELGRAF

Gizli

Ankara 14 Mayıs 1941
14 Mayıs 1941'de alınmıştır (saat 20.22)
Sayı 552
Özel trende gönderilmiştir (14 Mayıs, sayı: 1523)

Çok Acele

İMPARATORLUK DIŞİŞLERİ BAKANI'NA

Cumhurbaşkanıyla (İnönü) bir saatlik görüşme büyük dostluk havası içinde geçti. Başkan, mektup muhtevasından mütehassis olduğunu ve mektubun dile getirdiği dostluk ve bağlılığı bütünüyle paylaştığını bildirmeye beni memur etti.

Hava Yüzbaşısı Nein görüşmenin sonuçlarını tafsilatıyla rapor edecektir.

Başkan, eski dostluk bağlantılarını kurmayı garanti eden bir anlaşmaya hazırdır. Almanya'nın,

herhangi bir ülkeyle Türkiye'ye karşı bir anlaşmaya girmeme niyetini açıklaması halinde Türkiye'nin de Alman çıkarlarına karşı ve Almanyayla çatışmaya götürecek bir anlaşmaya girmiyeceğini ifade etmektedir. Türk - İngiliz anlaşmasından doğan angajmanlarla ilgili çelişmeler konusunda da «iyi niyet oldukça bir formül bulunur» dedi. Dışişleri Bakanı Saracoğlu'yla görüşmeler kesintisiz devam etmelidir.

Savaş malzemesinin Irak'a geçirilmesi bu bakımdan garanti gibi görülebilir.

Papen

2. Belge

RİBBENTROP'TAN PAPEN'E

TELGRAF

Gizli

Fuschl, 16 Mayıs 1941, 18,40.
16 Mayıs 1941'de saat 19.00.
Dışişleri Bakanlığından Ankara'ya, sayı: 388

BÜYÜKELÇİ'NİN ŞAHSINA

Türkiye'yle, bu ülkeyi İngiltere'ye olan bağlarından ayıracak ve az çok kendi kampımıza çeke-

cek bir anlaşmaya girmeden önce, geçenlerde Yugoslavya'nın üçlü pakta katılmasından sonra ortaya çıkan harekete benzer politik bir başkaldırma hareketi olup olmıyacağını bilmemiz gerekmektedir. Cumhurbaşkanının ve ileri gelen bakanların; hükûmeti devirme veya benzeri bir hareketle ortadan kaldırılması bizi tehlikeye düşürmez mi?

Türk iç politikasının ilgili genel karakterleri şimdiki hükûmetin sağlamlığı ve aynı zamanda Türk dış politikasının bizim götürmek istediğimiz yola yönelmesi durumunda bu sağlamlığın sürüp sürdüremiyeceği konusundaki görüşlerinizin tafsilatlı olarak telgrafla bildirilmesini rica ederim.

Ribbentrop

Ankara'ya 47 sayısıyla çekilmiştir.
(16 Mayıs, saat 20.10)

3. Belge

RİBBENTROP'TAN PAPEN'E

TELGRAF

Gizli

Fuschl, 17 Mayıs 1941, 1.55.
17 Mayıs 1941, 2.50 de alındı.
Sayı 393, Ankara'ya.

Çok Acele

BÜYÜKELÇİ'NİN ŞAHSINA

13 - 14 Mayıs tarihli ve Türkiye'ye dönüşünüzden sonraki durumla ilgili bildirileriniz bana, Türkiye'yle bir anlaşma yapma zamanının geldiğini anlattı. Bildirinizde yazılan durumdan yararlanmalı ve şimdiye kadar tarafımızdan öngörüldüğü gibi meseleleri daha açık olarak Türklerin önüne getirmeliyiz. Size burada sözle verilen direktiflere ek olarak, başlangıç görüşmelerini aşağıdaki sonuçların alınmasını sağlıyacak biçimde yürütmenizi rica ederim:

Türkiye'yle resmi bir anlaşmaya varılmasıyla birlikte, silâhların ve savaş malzemesinin sınırsız olarak bu ülkeden geçirilmesini sağlıyacak gizli bir

anlaşma da imzalanacaktır. Gizli anlaşma Türkiye'nin, sözü edilen malzemeyi gerekli personelle taşımaya karşı duramıyacağı biçimde düzenlenmelidir. Bu, silâhlı kuvvetlerin, tebdil-i kıyafetle geçirilmesine izin verilmesi anlamına gelecektir. Eğer Türkiye'de personelle birlikte savaş malzemesi ve silâh nakli konusunda uygun bir eğilim görürsek, Edirne sınırında ölçüsü belli bir değişiklik yapılması ve bir Ege Adasının kendilerine verilmesi vaad edilebilir. Anlaşmanın, sadece hafif savaş malzemesi, yani İran v.s. yerlerdeki silâh sağlanmasıyla ilgili anlaşmalarımızın gerektirdiği nakliyat gibi değil, daha önemli hareket anlamına geldiği açıktır. Onların önemini takdir bize ait olacaktır. Bu konuda bütün karışıklıkları bertaraf etmek lâzımdır.

Aynı zamanda, devletler hukuku uygulamasında öngörülen tek malzeme nakli keyfiyetinin, Devlet'in tarafsızlığiyle uyuşkun olduğuna işaret etmek gerekir. Böylece, bu konuda belirecek uyuşma formülü şüphesiz büyük bir güçlüğe düşmeden bulunacaktır. Malzemeye eşlik edecek personele izin konusundaki maddenin yazılması Türklerin karşılık olacak anlaşmayı imzalamaya ve onun isteklerimize uygun biçimde yürütmeye hazır oldukları ölçüde kolaylaşacaktır. Bu yolla Türkler, İngiltere'ye karşı durumu kurtarma imkânını elde edeceklerdir. Onların, tafsilâtla ilgili olarak ileri sürebilecekleri itirazlar şu muhakeme tarzıyla bertaraf edilecektir:

Türkiye, İngiltere ve Fransa'yla, herhangi bir tehlike durumunda karşılıklı yardım yükümlülüğü esasına dayanan bir anlaşma imzalamıştır. Fransa yenilmiştir. İngiltere, bütün olarak, Türkiye'ye yardım edecek durumda değildir. Ayrıca, taraflardan biri, yani Fransa, bize doğru zaten büyük bir adım atmıştır. Böylece, meşru ve pratik olarak, Türk - İngiliz - Fransız anlaşması bütün anlamını kaybetmiştir. Görüşmeleriniz sırasında bu hususu Türklere anlatmanızı rica ederim. Türklerin İngilizlere karşı görünüşü kurtarmak istemelerini anlayışla karşılamaktayız. Resmi anlaşmaya uygun şekli vermek istememiz bundandır. Türkiye'nin kendi güvenliğini sağlaması için İngiltere'nin yardım elini uzatacak durumda bulunmaması dolayısiyle hayalî Alman ve gerçek Rus tehlikesine karşı tatmin edilmesi gerekir. Bu herkes için anlaşılır bir keyfiyettir.

Türkiye bizimle anlaşma yoluyla Rusya'dan korunabilir. Bir dostluk anlaşmasının ancak Arap halklarının, meselâ Irak'ın, İngiliz saldırılarına ya da anlaşmaların ihlaline karşı desteklenmesini sağlamak üzere savaş malzemesini refakatçı personelle birlikte nakletmemiz için izin vermek yoluyla mümkün olacağı bilinmeli. Bu, Türkiye'nin prestijini kaybettiğini ileri sürenlere karşı kuvvetli deliller sağlıyabilecektir.

Size şifahi olarak verilen direktiflere uygun olarak ve yukarki prensipleri temel alarak Türk

Hükûmetiyle derhal, bir anlaşmaya varmak amaciyle görüşmelere başlamanızı rica ederim.

Görüşmeleri sadece şifahen yürütmenizi ve şimdilik her türlü anlaşma taslağı veya başka her türlü yazılı bir tesbit işinden sakınmanızı da ayrıca rica ediyorum. Şifahi konuşmalardan alacağınız sonuçla ilgili bildirinizi aldıktan sonra size bu meselede son talimatı vermek hakkını muhafaza ediyorum.

İşin bir an önce sonuçlanmasında çıkarımız vardır. Bu bakımdan görüşmelere derhal başlamanızı ve bize gerekli bilgiyi vermenizi dilerim. Gerekirse hemen anlaşma taslakları gönderebilirim.

Ribbentrop

Ankara'ya 476 sayıyla çekilmiştir.

(17 Mayıs, 435)

4. Belge

RİBBENTROP'TAN PAPEN'E

TELGRAF

Gizli

Fuschl, 19 Mayıs 1941,
19 Mayıs 1941'de alınmıştır (saat 2.30).
Sayı 405.
Ankara'ya 485 sayısıyla gönderilmiştir.
19 Mayıs 1941.

Çok Acele

BÜYÜKELÇİNİN ŞAHSINA

(17 Mayıs tarihli, 569 sayılı telgrafa cevap)

Yazınızı dikkate alarak, Türkiye'yle benim 17 Mayıs tarihli ve 476 sayılı telgraf emrimdeki esaslara uygun bir anlaşma yapma teşebbüslerinden vazgeçmenizi uygun bulmaktayım. Eğer, telgrafınızdan anladığım gibi, durum şimdilik aranan sonuçların elde edilmesine uygun değilse ona adım adım varmaya çalışmalıyız. İlk adım burada şifahen tartıştığımız doğrultuda atılmalı. Türk hükû-

metiyle derhal müzakereye girmenizi rica eder, dikkatinizi şu noktalara çekerim:

1. Anlaşmanın mümkün olduğu kadar çabuk yapılması önemlidir. Hazırlık konuşmalarıyla ilgili yazınızı alır almaz, Türk hükûmetine verilmek üzere bir anlaşma projesi göndereceğiz. Bu meseledeki tekliflerinizi bana bildiriniz.

2. İleri sürülen anlaşmada, savaş malzemesinin Türkiye üzerinden nakli bizim için son derece önemlidir. Onun gizli bir ekle muhakkak belirtilmesi gerekir. Irak'a yardım edeceksek bunu bir an önce yapmalıyız. Savaş malzemesi hâlen Constanza'da hazır durumdadır. Sadece bu noktada Türk hükûmeti alıcı değil verici olarak görünmektedir. Bu noktanın, güvenliği ve Boğazlar meselesindeki çıkarlarının savunulması konusunda yaptığımız büyük vaatlerin karşılığı olarak Türkiye yönünden ele alınması bu yüzden gerekmektedir. Karşılık konusunun iki taraf arasında açıkça belirtilmesi şarttır.

Tarafsız ülkelere savaş malzemesinin nakliyle ilgili husus bizim için yeterli değildir. İlerde Türkiye, sadece İran veya Afganistan'a gidecek vagonlara izin verme yolunda bir bağlaşmaya girdiğini ileri sürebilir. Yakın Doğu'da durumun gelişmesiyle, büyük ölçüde savaş malzemesini Suriye veya Irak'a yöneltmemiz çok muhtemeldir. Müzakereler sırasında böyle bir neticeyle ilgili tam bir uyuşma sağlanması yerinde olur.

3. Meselenin gözden geçirilmesi sırasında yüklerin tarafsız ülkelerin adresini taşımasını kabul etmek gerekirse bu işlemin bir kamuflaj olduğunu hesaba katınız. Bunun ilersi için önemli olmıyacağı konusu anlaşmaya bağlanmalı.

4. Türk hükûmetine teklif edeceğiniz en ilginç taviz Edirne yakınındaki bir kısım arazinin kendilerine bırakılmasıdır. Bu bırakmadan, bildiğiniz gibi Bulgaristan'ın 1915 yılında ilhak ettiği toprağı değil —Orasını Kral Boris bütünüyle elden çıkarmağa razı olmıyacaktır— o toprağın her halde Pition - Edirne yolunu kapsıyacak kısmını anlıyoruz.

5. Bir Ege adasının verilmesi konusunun anlaşma sırasında ele alınıp alınmaması meselesini takdirinize bırakmak isterim.

Bunun gerekli olması durumunda ve ne konuda olursa olsun bir bağlaşmaya girmeden bana haber veriniz.

Daima telgrafla bilgi vermenizi ve görüşmelerin akışını ivedilikle bildirmenizi rica ederim.

Ribbentrop

5. Belge

PAPEN'DEN RİBBENTROP'A

TELGRAF

Gizli

Ankara, 20 Mayıs 1941
20 Mayıs 1941, 20.55 te alınmıştır.
Sayı 582.
Fuschl'a 1593 sayısiyle gönderilmiştir.
20 Mayıs, saat 20.15.

DIŞİŞLERİ BAKANI'NA

(19 Mayıs 1941 tarihli, 485 sayılı telgrafın cevabı)

Yeni talimatınızı aldıktan sonra Saracoğlu'ndan bir an önce görüşmelere başlamamızı istedim. Saracoğlu, benim 16 Mayıs tarihli 563 sayıyla göndermiş olduğum telgraf uyarınca, Türk hükûmetinin tasarılarından İngiliz büyükelçisini ancak Cumartesi günü haberdar edebildiğini ve iki üç gün bu işin yoluna koyulması amaciyle sabretmemi söyledi. En çabuk şekilde anlaşmaya varabilmemiz için geri kalan hazırlığı yapmaktayım. Saracoğlu'yla yapacağım görüşmeden sonra anlaşma tasarısını

takdim edeceğim. Şimdilik bir ada teklif etmek niyetinde değildim. Harekât sırasında bunu şüphesiz kabul edeceklerdir. Sadece, sizinle yaptığım görüşmeye uygun olarak, bu meselelerin, barış anlaşması sırasında Türkiye'nin de çıkarlarına uygun olarak çözülebileceğini belirtiyorum.

Papen

6. Belge

RİBBENTROP'TAN PAPEN'E
TELGRAF

Gizli

Fuschl, 26 Mayıs 1941, 1.41.
26 Mayıs 1941, 2.45 te alınmıştır.
Dışişleri Bakanı, 213 - R 41.
Fuschl, 25 Mayıs 1941.
Ankara'ya 26 Mayıs'ta, 527 sayıyla çekilmiştir.

BÜYÜKELÇİNİN ŞAHSINA

(23 Mayıs 1941 tarih ve 598 sayılı telgrafın cevabı)

Saracoğlu'yla beklenen anlaşma konusundaki ilk görüşmenize dair yazınızı ilgiyle okudum.

Telgrafınızın ikinci paragrafına bakarak gü-

ney ve doğu bölgelerinde «Türk isteklerinin yerine getirilmesi»yle ilgili vaatlerde tedbirli davranılması gerektiğine işaret etmek isterim. Bu konuda mümkün olduğu kadar az somut ifadeler kullanınız. Hazırladığımız ve sizin de bildiğiniz anlaşma tasarısı onunla ilgili olarak şöyle demektedir:

«Almanya, politik ve diplomatik olarak, Türkiye'nin toprak bütünlüğünün korunması ve kendisi için hayati önem taşıyan Lozan anlaşmasının gözden geçirilmesinin sağlanması yolunda destek olacaktır.»

Türkiye'nin benzer isteklerinin gerektireceği kesin coğrafî sınırları belirtmekten kaçınmak zorundayız. Fransa'yla olan münasebetlerimiz ve özellikle bu ülkeyle Suriye'deki işbirliğimiz, Türkiye'nin bu bölgeden yapacağı hiç bir talebi desteklememize elvermez. Ege adalarından biri veya Boğazlar statüsüyle ilgili olarak vereceğimiz vize için, anlaşmaya somut tarzda girmiyecek kapalı bir formül tavsiye edilir.

Konuşmaların seyri hakkındaki son bildirilerinizi kısa zamanda beklemekteyim.

Ribbentrop

7. Belge

RİBBENTROP'TAN PAPEN'E

TELGRAF

Gizli

Fuschl, 9 Haziran 1941, 15.30
9 Haziran 1941'de alındı. (saat 16.13)
Sayı 526.
9 Haziran 1941'de Ankara'ya gönderildi.

Çok Acele

BÜYÜKELÇİNİN ŞAHSINA

(6 Haziran tarih, 679 sayılı telgrafla, 7 Haziran tarih 686 sayılı telgrafa cevaptır)

I

Bay Numan (Menemencioğlu) bizim anlaşmayı, üçlerden biri tarafından Türkiye'ye yöneltilecek bir saldırı vukuunda Türkiye'nin İngiltere'den yardım istemesini ve İngiltere'yle öbür bağlantılarını bir bakıma Almanya'ya yöneltilmiş davranışlar olarak yorumlıyabileceğimiz şekilde kaleme alışımıza itiraz etti. Bay Numan, Türk hükûmetinin Alman - Türk anlaşmasını böyle yorumlamak istemediğini söyledi ve Türk görüş açısından, anlaşmanın te-

melini de belirtti. Türkiye, Alman saldırısına karşı kendini korumak için bir anlaşma yapmak, aynı zamanda İngiltere'yle bağlılığı sürdürmek ve açıkça hiç değilse dolaysız yolla İngiltere'yle politik ve askerî işbirliği imkânını sağlamak istiyordu. Türk hükûmeti şunu kesin olarak anlamalıdır ki, dolaysız yolla bile olsa, Almanya'nın bir ölüm kalım savaşına giriştiği İngiltere'yle işbirliği yapması Türkiye'yi Almanya'nın düşmanları safına alacaktır. Öte yandan, Almanya'yla yaptığı anlaşmanın en küçük sonuçlarından olan tarafsızlığı da böylece yeniden bozacaktır. Türkiye'nin Almanya'yla yapacağı anlaşmaya, onu İngiltere'yle yapmış olduğu anlaşmadan kopartır görünmiyecek bir biçim verilmesi gerektiğinde uzlaşıyoruz. Tekliflerimiz bu anlamda düzenlenmiştir. İmdi eğer, Türkiye İngiltere'yle yapmış olduğu anlaşmayı kesinlikle tanımamızı ve açıkça, İngiltere'yle işbirliği imkânını korumak istiyorsa bunu kabul edemeyiz.

II

Numân'ın sözünü ettiği, üçlerden biri tarafından Türkiye'nin saldırıya uğraması tamamen teorik bir husustur. Böyle bir konjoktür gelse gelse ya İtalya'dan ya da Rusya'dan gelir. İmdi Türkiye'nin bu iki devletten birince saldırıya uğraması, hali hazır duruma bakıldıkta; özellikle, Almanya'nın

Türkiye'ye karşı tutumu dikkate alındıkta siyasal bir gerçeklik gibi görülemez.

III

Sonuç olarak Bay Numan'ın, bizim anlaşma tasarımıza itirazlarında Suriye'ye karşı mümkün bir gösteriyi gözönünde bulundurduğu varsayılabilir. Bu durumu gözönüne alarak, dolaysız tedbirleri açık açık kaydetmemizi uygun bulmamış olabilir. Türk Dışişleri Bakanının, benim 8 Haziran tarihli 625 sayılı telgrafımdaki talimata uygun olarak sorduğunuz soruya verdiği cevap tatminkâr görünüyor. Çıkış noktası olarak Türk hükûmetinin görünüşe göre, Suriye meselesinde ketum bir tavır takınacağını açıkça varsayabiliriz. 7 Haziran 686 sayılı telgrafınızın son paragrafıyla ilgili olarak, Fransa'yı hesaba katmak zorunluğu dolayısiyle, Türkiye'ye Suriye konusunda yazılı veya sözlü bir söz vermenin tamamen imkânsız olduğuna işaret etmek isterim.

IV

Yukarda belirtilen görüş noktalarını dikkate alarak, anlaşmanın yazılmasında aşağıdaki durumun benimsenmesini rica ederim.

a) Giriş. — Türkiye tarafından şimdi ileri sürülen şekil bize müsait görünmüyor. Önce «barışçı

karakter» ifadesi stil bakımından kabule değer değildir, onun yerine «dostluk karakteri» ifadesi konulmalıdır. «Teati edilen mektupların ruhuna uygun» sözcükleri tarafımızdan teklif edilen metinler de bilfiil bulunmaktaydı. Şimdi, çok sonra, bu sözcükler iki Devlet Başkanı arasındaki mektup teatisinin bilindiği gibi Türkiye Cumhurbaşkanı, Führer'in son mektuplarına henüz cevap vermediği için sona ermediği yolunda şüphelere yol açmıştır. Dahası, yayınlanması kararlaştırılmış bir anlaşma için zamanında yayınlanmamış yazışmadan söz etmek âdet değildir. Şimdiye kadar bu mektupların yayımı öngörülmemişti ve bize zamansız görünüyor. En sonra Türkler tarafından teklif edilen kaleme alış şeklinde iki tarafın aktüel bağlılıklarından söz eden kısmı silmek gerekecektir. O, Türk - İngiliz anlaşmasını açıkça kabul demek olur. Girişin bu şekilde kaleme alınışını kabul etmekle Alman - Türk ilintilerinin son gelişimini engellemiş olacağımıza işaret etmek isterim. Türkiye, Almanya'nın gelecekteki isteklerine uygun tarzda itiraz edecektir. Bunu dikkate alarak girişte, kendimizi, bu tip istekler ileri sürmeme konusunda şartlandırmış bulunuyoruz. Böylece girişi çok kısa olarak ve şöyle kaleme almak en iyi şık görünüyor:

Alman İmparatorluğu Şansölyesi ve Türkiye Cumhurbaşkanı, karşılıklı ilintilerinin dostça gelişmesini sağlam bir temele dayandırma düşünce-

siyle hareket ederek bir anlaşmaya varmak konusunda uzlaşmışlardır.

b) Bay Numan'ın birinci paragraftaki muhakemesi bizi «dolaylı ya da dolaysız» sözcüklerinin metinde muhafaza edilmesi konusunda uyarmalıdır.

Bu konudaki delillerimiz (1) numarada açıkladıklarımızdan çıkarılabilir. İngiltere'yle, bize karşı dolaysız da olsa bir işbirliğinin Türkiye için tarafsızlığı ihlâl demek olacağını ayrıca belirtmeye lüzum yoktur. Tarafsızlığı ancak bizimle imzalanacak bir anlaşma sağlıyabilir.

c) Türkiye tarafından ikinci paragrafa yapılacak ek, bu paragrafın önemini büyük ölçüde azaltacaktır ve onun bütünü, başlangıçta Türklerin ileri sürdüğü yorumların sınırı içinde kalacaktır. Böyle bir arzu tarafımızdan anlaşılır olmadıktan başka teklif ettiğimiz ikinci paragraf metninde iki ülke arasında yapılan benzer anlaşmalarda normal olarak görülen ve kendiliğinden çözülen çok küçük değerde bir meseleden başka mesele yoktur. Eğer Türkler onu, gösterilen zayıflatıcı yollarla ortadan kaldırmak istiyorlarsa bizim anlaşmada izlediğimiz görüş açısından herhalde çok uzaktırlar.

V

Türkiye, tarafımızdan ileri sürülen kaleme alış şeklini istemiyor ya da yeniden onun gücünü azal-

tacak değişmeler getiriyorsa, böyle bir anlaşmanın bütünüyle bizim teklif ettiğimiz gayeye karşılık olup olmadığını gözden geçirmeliyiz. Türklerin tavırlarıyla ortaya çıkan durum çok ketumdur. Böylece anlaşma, Türkiye'nin istediği şekle uygun olarak yayınlanırsa Türk basınının yorumlarıyla bütün muhtevasını kaybedecektir. Aktüel politik durum gözönüne alındığında Türkiye'nin bu anlaşmada sağlıyacağı çıkarın bizimkinden çok daha fazla olduğunu eklemeliyim. Bu nedenle Türk hükûmeti, teklif ettiğimiz tarzdaki anlaşmayı kabul edip etmiyeceğini en kısa zamanda bildirmelidir.

Türk hükûmetiyle görüşmelerinizin gelişmesini gecikmeksizin telgrafla bildirmenizi rica ederim.

Ribbentrop

8. Belge

RİBBENTROP'TAN PAPEN'E

TELGRAF

Gizli

Fuschl 13 Haziran 1941, 14,20
13 Haziran 1941, 14.30 da alınmıştır.
Sayı 548
Ankara'ya 650 sayısıyla ve 3 Haziran 1941'de çekilmiştir.

Çok Acele

BÜYÜKELÇİNİN ŞAHSINA

(12 Haziran tarihli 715 sayılı telgrafınıza)

Anlaşmada Türkiye'nin önceki itirazlarını bertaraf etmek istememizin orada, bu ülkeyi zorla İngiliz kampından çıkarıp Alman kampına sokmak istediğimiz intibaını uyandırdığını yazıyorsunuz Bu, yanlış bir intibadır. Size bildirmiş olduğumuz gibi, Türkiye'nin tarafsızlığa dönmesinden başka hiç bir isteğimiz yoktur. Türk hükûmeti bunu, görüşmelerin başlangıcında ısrarla bizzat belirtmekteydi. Fakat sonra bundan vazgeçti. Türkiye'nin aktüel davranışının yarattığı yeni durumu incele-

meden önce, anlaşmada Türkiye'nin aktüel yükümlülüklerini dikkate alan bir başka formül bulmanın mümkün olup olmadığını bilmek isterdim. Meselâ şu formül kullanılabilirdi:

«Tarafsız iki ülkenin karşılıklı itimad ve samimi dostluk temelinde ilinti kurmasını istiyerek bütün aktüel bağlılıklarını sürdüren bir anlaşma imzalamak konusunda uzlaşmışlardır...»

Bu stil Türkiye'ninkine uygun, aynı zamanda Türkiye'nin, daha önceki anlaşmalardan doğan yükümlülükleriyle uyuşmaz herhangi bir şeyi gerektiren Alman isteklerine karşı temin edilmesi gibi hoş olmıyan bir intibaa da yol açmıyacaktır.

Kendisiyle yaptığınız son görüşmenin raporuna henüz cevap alamadığınızı, sadece sizden bilgi istendiğini, yani bir anlaşma imkânı konusunda Berlin'den herhangi bir talimat gelmediğini; bunun, şimdiki Türk tutumuyla, görüşmelerin başlangıcındaki tutum arasındaki ayrılıktan doğduğunu söyliyerek Türk Dışişleri Bakanının ağzını arayınız.

Yarın İtalya'ya hareket edecek ve bir haftadan önce dönmiyeceğim. Hemen bugün Türk hükûmetinin cevabını göndermenizi rica ederim. Hareketimden önce kesin bir karara varmak istiyorum.

Ribbentrop

9. Belge

PAPEN'DEN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞINA

TELGRAF

Gizli

Ankara, 17 Haziran 1941,
17 Haziran 1941'de alındı. (Saat 13.22)
Sayı 741.

Çok Acele

İMPARATORLUK DIŞİŞLERİ BAKANI'NA

(16 Haziran Tarihli ve 671 sayılı telgraf üzerine)

1. Talimatınıza uyarak Saracoğlu'yla iki anlaşma metinlerini karşılaştırdık ve onların bütünüyle aynı olduğunu tesbit ettik. Yalnız, üçüncü paragrafa şu cümleyi eklemek gerekecektir:

«Yukarki anlaşma teyid edilmelidir. Teyid mektupları kısa zamanda Berlin'de teati olunmalıdır.»

2. Ekonomik ilişkiler konusunda nota teatisi için tamamen anlaşmış bulunuyoruz.

3. Basına verilecek bildiri arzunuza göre olacak; böylece metin telgrafınıza uygun düşecektir.

4. Saracoğlu, 18 Haziran gecesi anlaşmayı imzalamaya hazırdır. Kesin saati yarın sabah Cum-

hurbaşkanı'na raporunu verdikten sonra bildirecek. Anlaşma, isteğinize göre 19 Haziran sabahı yayınlanacaktır. Alman ve Türk radyoları 18 Haziranı 19'a bağlıyan geceki yayınlarında hiç bir şeyden bahsetmiyeceklerdir. Böylece bildiri, iki ülkenin basınında sadece 19 Haziran sabahı yayınlanacaktır. Saracoğlu Türk radyo ve basınının anlaşmaya gereken sıcak ilgiyi göstermesini sağlıyacaktır.

5. Adıma çekilecek bir telgraf tam yetki için yetecektir.

6. Mümkünse, aynı zamanda demiryolları anlaşmasını imza için de tam yetki vermenizi rica ederim.

Papen

10 Belge

PAPEN'DEN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞINA

Gizli

Tarabya, 5 Ağustos 1941
Alman Büyükelçiliği
Sayı B 3018 - 41
Dışişleri Bakanlığı'na, Berlin.
Özü : Panturanizm hareketi.

Güvenilir ve iyi haber alan bir kişi tarafından bildirilmiştir :

Rusya'daki Alman başarılarını gördükten sonra, Türk hükûmet çevreleri, Türk - Rus sınırının ötesinde bulunan yurttaşlarının ve özellikle Azerbaycan'daki Türk - Moğol'ların kaderiyle gitgide daha çok ilgilenmektedirler.

Bu çevreler açıkça 1918'e dönmeğe hazırdırlar ve çok değerli petrollerinin bulunduğu Bakû'yü ele geçirmek istemektedirler. Bu sebeple bir kısmı Abdülhamid devrinde, benzer yönetimlerde çalışmış birkaç kişiden kurulu uzmanlar komitesi bu meseleyle ilgili bütün yayınları derleme ve Türkiye'nin doğusundan Hazer Denizi'ne kadar, Türkiye'ye ortak sınırı bulunan Türk - Moğol'larının oturduğu

bölgelerle Yeni Türkiye'nin birleşmesini istiyen Türkiye'deki, ayrıca Türkiye dışında, özellikle İran Azerbaycanındaki göçmenlerin listesini yapma görevini yüklenmiştir. Bu gurupun şefi, hâlen İstanbul milletvekili olan Şükrü Enis Bahça'dır. Ailesi birkaç nesildenberi Türkiye'de yaşıyorsa da bu zatın Tatar olduğu söylenmektedir. Aynı gurupa giren diğer kişiler şunlardır:

Nuri Paşa (Enver Paşa'nın kardeşidir. Bir zamanlar İslâm Ordusu adı verilen Ordu'da önemli bir mevkii vardı. Özellikle, kardeşinin Panturancı plânına sempatizan olmakla tanınır.)

Prof. Zeki Velidi (Başkırdır). İstanbul Üniversitesinde Profesördü. Atatürk'le uyuşmazlıkları dolayısiyle bu Üniversiteyi bırakıp geçici olarak Viyana'da sonra Halle ve Bonn'da yerleşmek zorunda kaldı.

Ahmed Cafer (Ahmed Said Cafer de denir). Hiç bir şekilde güvenilecek bir insan değildir. Aynı zamanda Hükûmetin casusudur. Hâlâ, General Sikorski'nin Londra'daki Prometheus teşkilâtıyla ilgileri olduğu söylenir. Türkolog olarak Ahmed Caferoğlu adiyle tanınır.

Bu gurupa, geçenlerde Ankara'daki görüşmelere katılan Kâbil'deki Türkiye Büyükelçisi Memduh Şevket de girmektedir. Kendisi memur olduğundan, hükûmetin politikasından ayrı bir politika izliyemez. Böylece yukarda adı geçenlerle aynı safta da

tutulamaz. Şimdilik, doğu Türk - Moğol'larının gerçek bir dostu olarak görünmektedir.

Azerbaycan dışındaki doğu Türk - Moğol halkları, yani Volga Türk - Moğolları, Tatarlar, Türkmenler v.ö. konusuna gelince, Türk hükûmet çevreleri onları dıştan bağımsız bir devlet şeklinde birleştirmek istemektedirler. Bu devlet, batı Türk Moğollarının, aynı zamanda kültür «danışman» ları olarak etkili bir siyasal roller alacağı bir Doğu Türk - Moğol Devleti olacaktır.

Fakat bu plânlar hiç bir şekilde Doğu Türk Moğollarının arzularına karşılık olmamaktadır. Doğululara göre, Yeni Türkiye'de toplanan Türkler sadece son zamanlarda değil, yıllardanberi gerçek milliyetçilik duygularını kaybetmişlerdir. Bakû'dal Türkiye'li Türk - Moğol'ları türkçe konuşan levanten sayarlar ve onlarla mümkün olduğu kadar az temas etmek isterler. Bu, yüzlerce yıllık bir gelişimin sonucudur. Osmanlı İmparatorluğunun son zamanlarında yüksek saray memurları ve imparatorluk memurları arasında Türk oranı çok azdı. Yüksek memurlar Türkler arasından değil, sırasıyla Macar, Arnavut ve Abdülhamid zamanında ise, Çerkes ve Araplar arasından seçilmiştir. (Bu tarihi mütaalalar ve bu siyasal görüş noktası, Tebrizdeki ilgili çevrelerle yapılan siyasal görüşmelerde sık sık doğrulanmıştır.) Tebrizliler de aynı şekilde Azerbaycan Türk - Moğol'larından olduklarından ve kendilerini Bakû'daki Türk - Moğol'larla aynı

kanda saydıklarından tamamen aktüeldir. Tebriz'de bu hareketin belli başlı liderlerinden biri olan zatın bizzat İran Genel Valisi olduğunu belirtmeden geçemiyeceğim.)

Hareketin lideri eskiden olduğu gibi yine, Mehmed Emin Resulzade'dir. (Eşitlik anlamına gelen «Müsavat» partisinin kurucusu.)

Resulzade'nin, Polonya Genel Karargâhının bir kolundan başka bir şey olmıyan «Prometheus» hareketiyle ilişkileri vardır. Polonya 1939'da düşünce Genel Karargâh'ın İsviçre'ye transfer edilen ve Pilsudsky fonları adını alan fonlarıyla yaşamıştır. 1940 ta o siyasal bir görevle, Londra'da Sikorssky'nin yanındaydı. Sonra, öbür Polonyalı mültecilerle birlikte Bükreş'te oturdu. Mâli husus bir yana bırakılırsa Resulzade büyük çapta bir politikacıdır. (Türkiye topraklarındaki, «Prometheus» teşkilâtının öbür Türk üyeleri son zamanlarda Almanya'ya düşman bir ruhla ortaya çıktıklarından Resulzade'yi ihtiyatlı bir gözle görmek gerekir.) Onun Türkiye'deki temsilcisi, yardımcısı olan ve hâlen İstanbul yakınında er hüviyetiyle Türk ordusuna hizmet eden Mirza Bala'dır. Mirza Bala hakkında, kendisine sadık olmasından başka bir şey söylenemez. Güvenilir kişinin fikrine göre bu iki kişiyle çalışmak ilginç olacaktır. (Başka bir güvenilir kişiye göreyse —bir Türk - Moğol—, onları bir yana bırakmak lâzımdır. Geçmişleri ve mâli bağlantıları dolayısiyle kendilerine güvenilmez ve yeni

Azerbaycan Devleti'nin kurulmasında hiç bir rol verilemez). Bu yeni Azerbaycan Devleti öbür doğu Türk - Moğol'larının sorumluluğunu yüklenmek istemiyor. Tersine onların, yani Volga Türk - Moğolları, Tatarlar, Türkmenler v.ö. nin dağınık yaşadıkları, özellikle ekonomik anlamda geri oldukları için kendi kendilerini yönetemiyecekleri ve uzun bir evrimden geçmeleri gerektiğini düşünüyor. Azerbaycan ihtilâl hareketi, kendilerini devletçiliğe götürecek bir hususu programında öngörmüş değildir. Güvenilir kişi bu rolü Ruslara bırakmamamız gerektiğini ve Alman teşkilâtıyla tecrübesinin onların nihâi gelişmesinde hâkim olmasını tavsiye etmektedir.

Almanya Güney - Doğu'da mümkün olduğu kadar kuvvetli bir devlet kurarak Rusları daima tehdit etmeye özel bir önem vermeli. Ukrayna bu problemi tatminkâr ölçüde çözmüş değildir. Ukraynalılar Slavdır ve Bulgarlarla Sırplar gibi her an Ruslarla olan ortak geçmişlerini hatırlıyabilirler. Türk - Moğol'lar için böyle bir durum hiç söz konusu olamaz.

Ben, İran hükûmetinin de aynı şekilde Türk - Moğollarla çok ilgili olduğuna işaret edince, güvenilir şahıs bunun gayet tabii olduğu yolunda bir cevap vermiştir. Hâlen İran'daki Fars ve Türk - Moğol'ların sayısı birbirine eşittir. Şahın kendisi de Türk - Moğol ailesindendir. Böyle bir değişmenin tercihe değer olduğu kendisine anlatılırsa ve

bağımsızlığını böylece koruyabileceğini görürse, Şah, İran - Arab olan ülkesini bir kalemde karışık nüfusa sahib bir ülke durumuna getirebilir. Tebriz Genel Valisi'nin Devrimci Harekette oynadığı rolü bu izah eder.

Papen

Not : Birinci sahifeye ek: Ankara hükûmetince Doğu Türk - Moğolları meselesi için güvenilir şahıslar arasında, Tatar asıllı General Hüseyin Emir Erkilet de bulunmaktadır.

11. Belge

WEİSZAEKER'DEN RİBBENTROP'A

Gizli

Berlin, 5 Ağustos 1941
Sayı 494.

Kopya

Türkiye Büyükelçisi bugün bana yeni elçilik müsteşarını tanıttı ve konuşmayı hemen, Sovyet bölgesinde yaşıyan, Türk - Mogol asıllı sınır kabileleri üzerine çevirdi. Bu Türk - Moğol kabilelerinin yapacakları Sovyetlere karşı propagandaya dikkati çekti. Sonra açıkça, Çerkeslerin tek bir tampon devlette toplanabileceklerini ifadeyle, Hazer Deni-

zinin doğusunda bağımsız bir Türk - Moğol devleti kurulabileceğine imâda bulundu.

Hüsrev Gerede bunları sırasına getirip resmi olmıyan tarzda söyledi. Fakat bu sözlerin tesadüfen ortaya atılmış olduğunu düşünmemek gerekir. Çünkü onlar, Ali Fuad'ın Sayın von Papen'le olan görüşmesinde kullandığı ifadelere aynen uymaktadır. (Ankara'nın 14 Mayıs tarihli ve 2335 sayılı yazısına bakınız.) Nitekim, Gerede, Bakû'yu bütün halkının Türk - Moğol dilini konuştuğu bir şehir olarak tarif ederek esas probleme girmekten geri durmamıştır.

Sayın Dışişleri Bakanı'na

Weiszaeker

Bir nüshası da Tarabya'daki Alman Büyükelçiliğine gönderilmiştir.

12. Belge

PAPEN'DEN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞINA

Gizli

Alman Büyükelçiliği
Sayı 645 - 41, Gizli.
Dışişleri Bakanlığı'na
Berlin **10 Kasım 1941**

POLİTİK RAPOR

Özü : General Ali Fuad Erden'in yolculuğu.

Bildirmiş olduğum gibi iki Türk Generali doğu cephesine ve Führer'in genel karargâhına yaptıkları ziyaretten çok memnun döndüler.

General Ali Fuad dün bana izlenimlerini nakletmek üzere iki saatlik bir ziyarette bulundu. Sözlerinden anlaşıldığına göre, bütün askerî makamlardan gördüğü iyi kabul her türlü övgünün üstündedir. Bu kendisine devamlı olarak Birinci Dünya Savaşındaki silâh arkadaşlığını hatırlatmıştır. Aynı düşünce General Ali Fuad'ın şerefine verdiği yemekte Albay Fromm tarafından da ifade edilmiştir.

General özellikle, Kiew savaşı ve Dniepr nehrinin geçilmesi v.ö. sırasındaki harekât hakkında

Büyük Genel Karargâh subaylarının vermiş olduğu aydınlatıcı bilgilere teşekkür etmektedir. Bunlar kendisinin ziyaret ettiği muhtelif karargâhlarda dinlediği raporlardır. General bu tarihi harekâtın, Türk Askerî Akademisinde öğretim maksadına hizmet etmesi için mümkünse, Rus kuvvetlerinin durumuyla ilgili plânı ihtiva eden bir harita temini arzusundadır. (Tabii bu haritada Alman kuvvetleriyle ilgili tafsilata yer verilmiyecektir.)

Alman askerî şefleri kendisi üzerinde fevkalâde bir etki bırakmışlardır. Büyük Genel Karargâhla alt seviyedeki karargâhta çalışanların hazırlıklarını çok övdü.

Alman ordularının, kendisinden sayı ve silâh bakımından üstün düşman orduları karşısındaki şaşırtıcı başarıları sadece Komutanların fevkalâde hazırlıklarından doğabilirdi. Geri hizmettekilerin çalışmalarını da heyecanla dile getirdi.

Bunlara ek olarak Führer'in kendisini kabul etmesinin ve harekât üzerinde bizzat tafsilatlı bilgi vermesinin büyük bir hadise olduğunu anlamak kolaydır. Bu bilgiden General Ali Fuad, Führer'in Hazer Denizi ve Kafkasları mümkün olduğu kadar kısa zamanda ele geçirmek istediğini çıkarmıştır. O, bu çıkarımı tabiatıyla, birinci ordunun bütünüyle ve büyük kayıplara rağmen Kırım'da çok güç bir harekâta girişmesi ve oradan Kuzey Kafkasyaya kadar ilerlemesine dayandırmıştır. Yoksa General Ali Fuad'a göre, Kırım yarımadasını kesmek ve

birinci orduyla Rostof hücumunu izlemek daha kolay olacaktı.

General'in Rus esirlerinin bulunduğu kamplara yapmış olduğu ziyaretlerin izlenimleri de ilginç olmaktan uzak değil. Çünkü, büyük sayıda Türk - Moğol asıllı Rus esirlerine daha iyi davranılması ve daha iyi bakılması için tavassutta bulunmasını rica etmişlerdir.

Burada, teklifime dönmek istiyorum: Kırım harekâtı sona erince çoğunluğunu Kırım tatarlarının teşkil ettiği bir yönetim kurulsun. Bu, Türkiyeyi politik bakımdan büyük ölçüde etkiliyecektir.

Dönüşünden sonra General Ali Fuad, Dışişleri Bakanı ve Mareşal Çakmak'ın da hazır bulunduğu bir görüşmede Cumhurbaşkanına raporunu vermiş ve görüşme altı saat sürmüştür. Bu da, yolculuğun istisnaî siyasal önemini ispat eder. Generalin yaptığı çıkarımlar bütünüyle kendisine Führer tarafından izah edilen fikre uyuşkundur. Yani kısaca, Rusya seferi ezilmesi hava şartlarına bağlı üç mukavemet noktası dışında sona ermiş sayılabilir. Bununla birlikte General, Rusya'da bulunduracağımız asker sayısının yüksek olması gerekeceği fikrindedir. Rusya'nın Avrupa'dan işgali ve bu faktörün İngiltere tarafından girişilen abluka hareketine tesiri konusundaysa, ablukanın böylelikle bütün etkisini kaybedeceği düşüncesindedir.

General, Führer'e, Dışişleri Bakanı'na ve Feldmareşal von Brauchitch'le Feldmareşal Keitel'e sonsuz şükranlarını bildirmemi rica etmiştir.

Papen

13. Belge

HENTİG'TEN ERKİLET'E

Elçi von Hentig

Berlin, 17 Kasım 1941

Çok Sayın ve Aziz General,

10 Kasım tarihli mektubunuzu aldım. Çok teşekkür ederim. Mektubunuzu almadan önce birlikte incelediğimiz mesele arzu ettiğimiz tarzda çözülmüştür. Birkaç özel nokta üzerinde son kararlarla ilgili haberinizi bekliyorum.

Türk resmi çevreleri dahil her yandan, sizinle kararlaştırdığımız görüşmeleri yenilemek veya sürdürmek için Türkiye'ye gelmemem telkin ediliyor. Ben bu soruya kendimce açık bir cevap bulamıyorum. Çünkü sadece arzularımın Türk - Alman işbirliğini geliştireceğine inanarak ve güvenerek oraya gelecektim. Tarafsız bir kişi beni «beşinci kolda» saydıracak en küçük bir sebep bulabilseydi oraya

gelmekten vazgeçerdim. Tavsiye ettiğiniz şahıslara Almanya'ya giriş vizesi verilmiştir.

Rahatsızlığım dolayısiyle bugün elime geçen telgrafınızın çekiliş tarihine bakılırsa o kişiler sizinle görüşmemişler Generalim.

Sizinle yapılan ropörtajları büyük bir sempatiyle izledim. Şimdi, bize ve dünyaya vaadedilmiş olan makaleleri okuyabilmek için daima gecikmiş olan basını beklemekteyiz.

İyi anılar ve iyi dileklerimi size ve Ekselans Ali Fuad Paşa'ya iletirim.

Saygılarımla.

Von Henting

Ekselans Sayın General
Hüseyin Emir Erkilet
İstanbul

14. Belge

HENTİG'TEN ERDMANSDORF ve WEHRMANN'A (1)

POLİTİK KISIM VII

Berlin'in tanınmış doktorlarından Garoun'un ziyaretini kabul ettim. Kendisi 17 yıl Yüksek Tek-

(1) Belgenin aslı Wehrmann'ın vizesini taşımaktadır.

nik Okulda doçentlik yapmıştır. Yeniden İstanbul'da oturmaktadır. Şüphesiz buradaki Büyükelçilik ve Türkiye'nin yönetici çevreleri adına hareket ederek Turancılığa karşı olan tutumumuzu öğrenmek istedi. Dr. Garoun, Büyükelçi ve Genel Kurmay Başkanı adına şunları söylemekle görevliydi: Adı geçenler bu meseleyle yakından ilgilenmektedirler. Fakat bunu onlar resmen ifade etmek istememektedirler. Türk Genel Kurmay Başkanı Türk - Alman ilişkilerinin sadece turancılık temeline dayanabileciğini ifade etmiş, Türkiye'nin Almanya'ya karşı asla savaşa girmiyeceğini temin etmiştir. Türkiye sadece işgal durumunda kendini savunacaktır. O, Türk - Moğol halkına karşı olan tutumumuzu büyük bir sempatiyle gözlemektedir. Savaş esirleri arasında hareket etmek üzere adamlarını emrimize vermeye hazırdır.

Sayın Büyükelçi von Erdmansdorf'un Müşaviri Sayın Melhers tarafından bildirilmiştir.
Genel Müdür Yardımcısı Sayın Wehrmann'a
Berlin, 24 Kasım 1941.

15. Belge

ERKİLET'TEN HENTİG'E

General Hüseyin Emir Erkilet

İstanbul, 27 Kasım 1941

Sayın ve Değerli Elçi,

Bay Veli Menger'le 17 Kasım tarihinde göndermiş olduğunuz dostça satırlara ve ortak çıkarlarımız uğruna göstermiş olduğunuz tarafımızdan gerekli değerin verildiği çabalarınıza çok teşekkür ederim.

Tarafımızdan çok arzulanan İstanbul yolculuğunuzun geri bırakılması bizi çok üzmüştür. Değerli mektubunuzda belirttiğiniz sebepler bana açık ve sağlam görünmüyor. Biz sizi beşinci kol değil, bir arkadaş ve çok değerli bir dost saymaktayız. Ayrıca, size özellikle şu sıra Türkiye'ye gitmemenizi tavsiye eden resmi Türk çevrelerinin hangisi olduğunu anlıyamadım. Bunun yanlış ve temelsiz bir fikir olduğu kanısındayım. Bu alanda size uygun bir tavsiyede bulunabilecek kişinin Büyükelçi Ekselans von Papen olduğundan eminim. General Rode'la kendisine sizin tasarlanmış yolculuğunuzu bildirdim. Ekselans von Papen halen Ankara'da bu-

lunmaktadır ve 5 Aralıktan önce İstanbul'da olmıyacaktır. (Eğer buraya gelirse, onunla görüşecek ve size yeniden yazacağım.)

Rahatsızlığınıza çok üzüldüm. Şimdi sıhhatte olduğunuzu umuyorum.

Son zamanlarda vize alan Müstecip Fazıl'la Edige Kemal sizi ziyaret edeceklerdir. Onlar Kırımda Almanlara yardım ve aynı zamanda Kırım Türk - Moğollarının dâvalarına hizmetle görevlidirler. Bu konuda sayın Prof. İdris'e yazıp kendisine yazdıklarımı size tercüme etmesini rica ettim.

Müstecip avukattır, edebiyatçıdır. Son zamanlarda bizde savcılık yapmaktaydı.

Edige de iyi öğrenim görmüş bir gençtir.

İkisi de Kırım asılıdırlar ve son derece güvenilir kişilerdir. İkisinin de Alman - Türk ortak çıkarlarını geliştirmeye çalışmak üzere Kırım'a gönderilmesini rica ederim. Onlar Almanca bilmezler, fakat Rusça bilirler ve Almancayı yeter ölçüde çabuk anlarlar.

Selâmlarımı iletirim.

Saygılarımla

H. E. Erkilet

Mektup Erkilet'in elyazısiyle ve Almancadır.

16. Belge

PAPEN'DEN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞINA

Gizli

Alman Büyükelçiliği
Sayı B 6 - 42, Gizli.

Ankara, 5 Ocak 1942

POLİTİK UFKA BİR GÖZ ATIŞ (1)

Özü : Yeni yıl başında Türkiye'nin durumu

3. Kopya

Harekât alanının Amerikan - Japon çatışması sebebiyle genişlemesi, Mihver devletlerine Amerika'nın savaş ilân etmesi burada hemen, derin bir hayal kırıklığı yarattı.

Müteaddit defalar belirttiğim gibi Türk hükûmeti Britanya İmparatorluğuyla Mihver devletleri arasında bir anlaşma ümid etmekteydi. Bu anlaşma Türk hükûmetine göre, Amerika karşı tarafta

---

(1) Bu belgenin aslı şu kaşeyi taşımaktadır : Führer'e rapor edilmiştir ve kırmızı kalemle F harfi Hitler'in elinden çıktığı anlaşılan F harfi bulunmaktadır. Bu sayfa aynı şekilde Weiszaeker ve Wehrmann'ın inisiyallerini de havidir.

olmaya kesin tarzda karar vermediği ölçüde yine de mümkündü. Fakat hâlen bu konudaki çıkış yolları kapanmıştır.

Olayların gelişmesi karşısında Türkiye kendini düşmanlıklar dışında tutmak ve kendine ait olmıyan çıkarlar için herhangi bir tarafa katılmaya zorlanmamak konusundaki değişmez arzusunu tekrarlamakta ve açık olarak belirtmektedir.

Resmi görüş açısından durum bu gün budur. Dünya uyuşmazlığındaki gelişmede ortaya çıkan konjonktürlerin daha derinden incelenmesiyle Türkiye'nin durumu daha belirgin çizgiler kazanacaktır.

Türkiye'nin dış politik çıkarlarına gelince, Anglo - Amerikan blokuyla Sovyet Rusya arasındaki anlaşmanın Türk dış politikasıyla ilgili düşüncelere kesin bir yön verdiği açıktır.

Türkiye uzun tarihinden almış olduğu derslerle millet olarak varlığının Alman - Rus savaşına sıkı sıkıya bağlı bulunduğunu bilmektedir. İngiltere'nin açık olarak Bolşevik Rusya'nın yardımıyla Avrupa'da yeni bir düzen yaratmağa karar vermesi hatırı sayılır bir darbe şeklinde görülmektedir. Yüzlerce yıldanberi yerleşmiş olan prensipleri öbür Avrupa devletlerinden daha çok koruması gereken Britanya İmparatorluğu gibi uygar bir devletin böyle tasavvurları ciddiye aldığını düşünmek imkânsızdır. İngiltere'nin bu bildirisi, Sovyet Rusya-

nın savaşını bütün imkânlarla destekleme gayesine yönelmiş bir propaganda tedbiri sayılmıştır.

Türk düşüncesine göre, Anglo - Amerikan blokundakiler arasında yenilmez olarak sadece Amerika görünmektedir.

Mihver devletleri, sonuç olarak, savaşı sadece Britanya İmparatorluğunu yenilgiye uğratmakla kendi lehine çevirebilir. Böyle bir kesin yenilgi Türkiye'nin çıkarları arasına girmez. Birkaç defa bundan söz etmiştim. Çünkü, Türkiye'nin çıkarı, Akdeniz'de kuvvetler dengesini sürdürmektedir. Yoksa, mihver devletlerinin mümkün kesin zaferine hizmet edecek olan, İtalya'nın topyekûn Akdeniz egemenliğinde değil.

Başka bir sonuç da, Anglo - Amerikan blokunun kesin zaferi olacaktır. Türkiye'nin fikrine göre bu, Avrupa'nın Sovyet yardımiyle çöküşü olacak; İngiltere ve Amerika onu durduramıyacak ve savaş sonucu aç kalmış, sefalet içindeki yorgun Avrupa'nın bolşevikleşmesini önliyemiyeceklerdir.

Böylece Türkiye, dış politikasında zamanı geldiği zaman kesinlikle katılacağı ve askerî güçlerinin ağırlığını koyacağı bir anlaşma imkânı bulmaya yönelmiştir ve yönelecektir. Böyle bir durumda, dünya durumu ve onun son gelişmesiyle ilgili Türk düşüncelerini derinliğine açıklamaya girmek ilginç olacaktır.

Washington ve Moskova konferansları, Anglo - Amerikan blokunun dünya uyuşmazlığını Pasifik-

te değil Avrupa'da çözme yollarını arıyacağını yeter ölçüde açığa vurmuştur. Burada, Amerika ve İngiltere'nin gelecek için Pasifik'teki durumlarını zaten belirlemiş oldukları varsayılabilir. Böylece Britanya İmparatorluğu, tabii örtük olarak, Pasifik'te elde bulundurduklarını kaybetmesi durumunda, Hindistan kendisinde kalacak, Uzak Doğu'da sahib olduklarının bedelini Afrika'da elde edecek şekilde hareket etmiştir. Amerika'ya gelince, onlar, çok üstün olan durumlarının böyle bir anlaşmazlıkta çok güç savunulur olduğunu daima kabul etmişlerdir. Çatışmanın sonucunda, Japonya ve Çin'le uygun şartlarla bir ekonomik anlaşma yapılırsa Amerika Birleşik Devletlerinin kendi güvenliğini sağlama arzusu, Havai'deki durumlarını sürdürmek ve bütün batı Hind üslerinde Britanya İmparatorluğunun mirasına konmak ve Orta Amerika'yla Güney Amerika'dakinden farklı olmıyan bir emperyalizm kurmakla tatmin edilmiş olacaktır.

O halde eğer anglo-amerikan bloku Avrupa'da çözüm bekliyorsa bu Rus savaş alanında bulunacak çözümdür. İşte geleceğin Türkiye'sine yönelen dolaysız tehlike budur. Sonuç olarak, olayların bu alandaki gelişimi gelecekte Türk dış politikasının ana çizgilerini çekecektir.

Türkiye'yi bir ya da öbür taraf lehine tarafsızlık ilkesini bırakmaya götürecek iki durum söz konusu edilebilir:

1. Mihver devletleri ilkbaharda Ruslara karşı

kesin bir başarı kazanır, özellikle Kafkaslara ilerleyip İngilizlerin Basra Körfezi'ndeki petrol kaynaklarını tehdit ederlerse, Türk politikacılarının fikrine göre bu, Anglo-Amerikan blokunun Avrupada savaşı kazanacak durumda olmadıklarını ispat edecektir.

Bu düşüncelerden Türkiye'yle, bizi askeri güçlerinin ağırlığına dayanarak, destekliyeceğine dair bir anlaşmaya varılabilir.

2. Ordularımıza Türkiye üzerinden geçme hakkını verme ve düşman taraflardan birine katılma biçiminde durumunu açıkça belirtmeye zorlamak Türkiye'yi kaçınılmaz olarak karşı tarafa sürükliyecektir.

Halihazır savaş uzadıkça Türkiye kaybeden taraftan olmamak için daha çok tarafsızlığa yönelmektedir.

Türk halkına hâkim olan bu duygudur. Dolayısiyle Türk hükûmeti egemenlik haklarının ihlali dışında bir savaşa girme gerekçesi bulamaz.

Cumhurbaşkanıyla birkaç gün önce yaptığım çok faydalı bir görüşmede müteaddit defalar Türkiye'nin, Rus devinin yenilmesiyle son derece yakından ilgilendiğini ve hiç bir propagandanın, hiç bir baskının, Türkiye'ye çıkarlarımıza karşı tek adım bile attıramıyacağı sözlerini işittim. Cumhurbaşkanı, Türkiye'nin tarafsız oluşunda, hâlen İngiltere'den çok Mihver devletlerinin çıkarı olduğunu belirtti. Eğer Türkiye gerçekten müttefikler sa-

fında olsaydı, İngiliz donanması Karadeniz'den Rus kanadını destekliyecek ve Kafkasların korunması yolunda uygun bir çare bulunmuş olacaktı.

Cumhurbaşkanına hiç bir Avrupa devletinin bolşevikliğe karşı girişilen büyük savaşta Avrupa'nın savunulması için tarafsız kalamıyacağını ve Türk politikasının hangi ölçüde bize etkili bir yardımda bulunabileceğini düşünmesi gerektiğini anlattığım zaman bu sorunlar üzerinde ciddiyetle durulduğu cevabını aldım. İlkbaharda Kafkas hücumuna girişirsek Rus sınırına kuvvet yığılmasının bizim için çok makbule geçeceğini ifade ettim.

Son zamanlarda elçi Ali Fuad'la elçi Enke arasında yapılan görüşmelerden Türk Genel Kurmay Başkanının bu sorunu incelediği ve gelecek ilkbaharda bize uygun bir çözüm yolu bulma yolunda iyice kararlı olduğu anlaşılmıştır. Doğu bölgesinde kışın sertliği, nakil yollarının ve ikmal imkânlarının hemen hiç bulunmayışı karlar eriyene kadar birliklerin yer değiştirmesine elvermemektedir.

Başkan, görüşmemizin sonuna doğru, sözleriyle objektif bir tarafsızlığın sınırlarını iyice aşmış olduğunu belirtirken şüphesiz, mihver devletlerine sağlanan bu dolaysız desteğin düşman tarafından uygun olmıyan bir zamanda bilinmemesini arzu etmekteydi.

Sayın Saracoğlu ve Sayın Numan'la olan son görüşmelerimde Rusya yönünden her şeyin beklenebileceği yeniden açığa çıktı. Türk hükûmeti

Eden ve Stalin tarafından ele alınan toprak talepleriyle ilgili resmi hiç bir teyidle karşılaşmasa bile bu tip taleplerin bolşeviklerin gerçek niyetine karşılık olduğunu düşünecektir.

Türk hükûmetiyle bu alandaki bütün bilgilerimizi güven duyarak mübâdele etmemiz çok arzu edilir. Türk hükûmetinin Türkiye'yi, müttefiği İngiltere'ye karşı moral olarak güç durumda bırakabilecek herhangi bir teşebbüse girmemek konusunda vaadlerimize güveni yanlış anlaşılmamalıdır. Olayların akışı Türkleri zamanı seçmeye götürecektir. Bu, onların Millet olarak geleceklerinin garantisiyle İngiltere'ye olan bağlılıklarını sürdürmenin uyuşmadığına kanaat getirdikleri andır.

Bütün halkların ve bütün milletlerin kesin görüşlere sahib olmasına bakıldığında dünyadaki uyuşmazlığın bir propaganda gayesiyle kullanılma ihtimali çok zayıftır. Burada carî olan fikir budur. Tersine, Mihver devletlerinin, şimdiye kadar sadece propagandası yapılan düzeni kurmaya başlaması gerektiği de düşünülmektedir. Bütün çevreler, bir yandan Mihver devletlerinin askeri gücünü arttıracak öbür yandan, Amerika içindeki muhalefete Roosevelt ve onun emellerine karşı başarıyla mücadele fırsatı verecek bu yeni düzenin Avrupa'da hemen kurulmaya başlanacağı ümidini muhafaza etmektedirler.

Dışişleri Bakanı dün bana şunları söyledi: Washington bildirisinde Churchill bütün Avrupa

halklarına (şüphesiz Baltık devletleri hariç) tam bağımsızlık sözü vermiştir. Mihver devletleri de bunu açıklamışlardı. Führer'in gerçeklere bağlı kalabilmek için harekete geçmesi lâzımdır. Şüphesiz bu, Fransa meselesi için çok önemlidir. Çünkü Afrika, Avrupa'daki genel durum karşısında savaş alanı ilân edilmiştir.

Bu görüşme münasebetiyle Dışişleri Bakanı aynı şekilde Roosevelt'in Kongre'de yaptığı konuşmaya ve Führer'in Güney Amerika'ya egemen olmak yolundaki sözde plânlarının yeniden geliştirilmesi masalına temas eden konuşmasına da işaret ederek bu iddiaların mülteciler tarafından bastırılan ve onların bu plân üzerinde Führer'le yapmış olduğu özel görüşmelere ayrılan kitaplarla durmaksızın yayıldığını belirtti. Alman propagandasının Avrupa'yı siyasal bakımdan gerçek bir düzene kavuşturmakla nötr hale getirmeye çalışmasının şart olduğunu ileri sürdü.

Sonuç olarak şunlar söylenebilir :

Türk Hükûmetinin Alman ordularının zaferine olan inancı sarsılmamıştır. Fakat, anlaşmazlığın uzaması durumunda kuvetlerin büyük ölçüde dağılması ve kesin sonuca kuşku düşürecek şekilde yorgun düşmesinden korkulmaktadır.

Karşı tarafın, çatışmayı kesin bir noktaya vardırma imkânı öngörülmemektedir. Türk dış politi-

kasının bir ya da öbür tarafın yararına değiştirilmesi askerî durumun son gelişimine bağlıdır.

Papen

17. Belge

GENERAL VARLİMONT İÇİN BİR NOTLA BİRLİKTE WEHRMANN'IN MEKTUBU (1)

Gizli

Berlin, 23 Ocak 1942

Benim görüşüme göre ilişik not, Türkiye'nin tutumunu çok doğru olarak kısaca anlatmaktadır. Türkiye'nin Arap ve Turancılık sorununda aldığımız tedbirlere tarafsız kalamıyacağı iddiası özellikle yerindedir. Ayrıca, Arap bağımsızlık bildirisinden onun resmen açıklanmasından önce Türkiye'nin haberli kılınması ve «arap sahası» yaratıldığında, Türkiye'yle işbirliğinin vazgeçilmez olduğu öngörülmüştür.

Zaman şimdilik Türkiye'yle bu konuda görüşmeye girmemiz ve ilinti kurmamıza uygun görünmüyor.

---

(1) Orijinal, Weiszaeker'in vizesini taşımaktadır.

1. Genel Müdür'e.

2. Politik kısım şefi tarafından Politik kısmın yedinci servisine rapor edilmiştir.

Ankara için, aşağıdaki belgenin ruhuna uygun bir tâlimat tasarısı hazırlamanızı rica ederim.

İlişik notun kopyası Ankara'ya gönderilmiştir.

Wehrmann

2 Aralık 1941

Sayın General Valimont için not :

1. Türk hükûmeti çatışmaya katılmaktan kaçınmak ister. Fakat bir durum değişmesinden faydalanma cazibesinden kendini koruması gitgide güçleşmektedir. General Erkilet'in hükûmet tarafından hoşgörülen Türk - Mogol asıllı halklara karşı ilgi uyandırma propagandası Türk hükûmetinin hangi yola yöneldiğini ve hangi yola yöneltilmesine izin vereceğini göstermektedir. Türkiye İngiltere'yle olan bağlılıklarını çok gevşek yürütmektedir. Fakat İngiliz anlaşmasını bozmaya kadar gitmeye karar vermesi küçük bir ihtimaldir. Cumhurbaşkanının konuşmalarından birinde ülkesinin barış için arabulucu olabileceğine dair yaptığı imâ, barış açısından bu gibi gayretlerin karşılığında bazı avantajlar istendiği ya da askeri harekâtta alınacak çok küçük bir role karşılık olacak bazı çıkarlar için Mihver tarafına geçmenin mümkün olduğu anlamına gelmelidir.

2. İngiltere toprak açısından olsun, başka bir açıdan olsun Türkiye'ye hiç bir teklifte bulunamaz.

Suriye, hür demokratik ülkeler arasındadır. Başka Arap ülkelerine de aynı şekilde vaadler yapılmıştır.

Arada bir izlenen ve Kafkasya'ya bağımsızlık vermeyi hedef tutan politika, müttefik Ruslarla olan bağlantıları açıkça ihlâl eder tarzda görüldüğünden ciddiye alınmamıştır. Bir Kürt devleti kurulacağı yolundaki propaganda Türklerin en duyarlı noktasına dokunmuş ve içlerinde büyük huzursuzluğa yol açmıştır.

3. Almanya, bir Akdeniz ülkesi olan Türkiye için hayatî önem taşıyan Çanakkale Boğazı önündeki Yunan adalarını işgal etmiş durumdadır. Türkiye Almanya'nın Kafkasya'yı ele geçireceği ve çoğunluğu müslim, bir kısmı da Türk - Moğol olan Kafkas halkının kaderini tayin edeceği inancındadır. Bu, Hazer Denizinin doğusunda yaşıyan ve Türkiye'nin kaderleriyle çok ilgilendiği Türk - Moğol halkları için bir uyarı olacaktır. Ek olarak Almanya Arap topraklarında Türkiye'ye kayıtsız kalamıyacak, belirli bir siyaset izlemektedir.

4. Rusya seferinden sonra, Türkiye'deki Alman politikası gitgide daha dostça olmaktadır. Libya zaferi ve Güney Rusya cephesine yapılan hücumun güçlükleri tarafsızlığı sürdürme yönelimlerini şimdilik güçleştirmektedir. Fakat bu, Türkiye'nin Almanya yönüne eğilimli olmasını veya Kuzey Afrika'daki İngiliz ve Arap - İran sahasında bulunan İngiliz ordusu herhalde Libya seferi sırasında zayıf

düşeceği için İngiliz nüfuz bölgesine gireceği anlamına gelmez. İngilizler, Avustralya ve Yeni-Zelanda'dan gelecek yedeklere güvenemezler. Anayurttaki yedekleri getireceklerine hükmetmek için Türkiye müsait bir yer değildir. Böylece, Türkiye İngiltere yönünden gelecek bir saldırı tehlikesinin önümüzdeki aylar için söz konusu olmıyacağını düşünmektedir. Tek korku İtalya'dan gelebilir. Onun da bugünkü iç durumu açıktır.

5. Şimdiye kadar Türkiye Arap ülkelerinde İngilizlere karşı olan guruplarla temas kurmamıştır. Arap sorunuyla ilgili olarak Berlin'de yapılacak müzakereler Türkiye'de büyük bir ilgi görecek ve sinirli bir hava da yaratacaktır. Çünkü, büyük bir komşu devlet olarak Türkiye, müzakerelere katılmak için sağlam bir sebep bulunmasa da onların seyrini öğrenme hakkı olduğu kanısındadır. Böylece Türkiye'yle, görüşmelerin son adımı üzerinde tartışmaya girme imkânı ortaya çıkmaktadır. Bunu, Rusya'daki askerî harekât Kafkasya'ya aktarılmadan yapmak gerekmektedir. Türkiye, iyi niyetle davranmak ve bazı avantajlar sağlamakla Rusya seferine katılabilir. Bu katılma, ordu çevrelerinde olsun, halk içinde olsun çok iyi karşılanır. Arap meseleleriyle ilgili müzakereler konusunda bilgi verildikten sonra bu mesele Türkiye'yle serbestçe incelenebilir.

6. Atatürk devrindenberi Türkiye sırf millî bir prensiple eğitilmiştir. Sırf Türk olan bölgeler dışın-

daki İslâmlar ve Türk - Moğolların, Genç Türkler devrinde tartışıldığı gibi kimseyi ilgilendirmez oldu. Şimdi Türkiye ne türden olursa olsun toprak elde etme arzusunu hiç bir şekilde göstermemektedir. Toprak istekleri için çıkış noktası ya da belirli şekilde bir nüfuz alanı yaratmak için İran'ın kuzeyinde yaşıyan Azerbaycanlılar arasındaki ihtilâl hareketinin işe yarayacağını düşünmektedirler. Genellikle, bağımsız veya hiç değilse dıştan bağımsız gibi görülen devletlerin yaratılması yayılabilir. Bu, Kırım'daki, Kuzey Kafkasya ve Rus Azerbaycanındaki ve Hazer'in doğusundaki benzer devletlerde Türk - Moğol devletini ilgilendirmektedir.

7. Yukarki düşünceler Türkiye'yle yapılacak görüşmelerin temelini teşkil eder. Türk hükûmeti mahiyeti ne olursa olsun, bedelini hizmetle ödiyeceği bir avantaj beklememektedir. Görüşmelerde Türkiye'nin hangi noktaya kadar iyi niyetli tarafsızlığını genişletmeye ve Alman Genel Komutanlığının Arap topraklarıyla Süveyş Kanalına girmesini kolaylaştırmaya hangi ölçüde hazır olduğunun belirtilmesi gerekir.

18. Belge

PAPEN'DEN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞINA

Gizli

Alman Büyükelçiliği
Sayı 71 - 42, gizli

Kopya
Ankara, 16 Şubat, 1942

POLİTİK RAPOR

Özü : Türk teklifleri.

47 - 42 gizli, sayılı raporumda ve 10 Şubat 206 tarihli telgrafımda aktüel Türk politikasını tarif eden prensiplerin özelliklerini belirtmeye çalışmıştım. Bütün bu düşüncelerin başında Türkiye'nin artan askerî potansiyelini yeni insan kaybına uğrayıp zafıtlatmamak ve savaşın sonu ne olursa olsun kuvvetlerini topyekûn koruyabilmek için düşman taraflardan birine katılmama isteği yer almaktadır Geçen yaza kadar Türkiye, bütün olup bitenler karşısında Mihver devletlerinin tam bir zafer kazanacağını ve İtalya'nın doğu Akdeniz'e egemen olacağını tahmin etmiyordu ve İngiltere tarafından karşı ağırlıklar konacağını ummaktaydı. Daha önce bildirdiğim gibi aktüel durum, Anglo - Amerikan

kuvvetleriyle Rusya'nın yeniden canlanması ve Cripps'in önceden söylediği gibi mutlu olmıyan bir sonun, Avrupa'da kurulacak yeni düzenin yasalarını dikte ettirmesi korkusuyla karakterize edilebilir. Bu düşüncelere dayanarak Numan, Bakanından ve Başbakandan, benimle Alman - Türk münasebetlerinin karşılıklı güven temelinde, Türkiye'nin Sovyetlerle olan münasebetinde ihtilâta yol açmadan müttefiklerle bağlantılarını sarsmaksızın nasıl genişletilebileceğini görüşmek üzere yetki istedi.

Teklif edilen görüşmeler bu günlerde yapıldı. Numan, Türkiye'nin durumunu, bu raporun başında kısaca dile getirdiğim şekilde anlattı. Mihver devletlerinin Türkiye.yi, bütün Anglo-Amerikan bas kısına karşı koyabilmesi için mümkün olduğu kadar güçlü görmek istediğini ilâve etti. Ödünç verme ve kiralama kanunuyla Türkiye'ye hatırı sayılır malzeme vaad edildiği doğrudur. Bu vaadlerin hangi ölçüde uygulama mevkiine konulacağı bildiğimiz gibi şu sıralarda istisnai derecede kötü olan nakil imkânlarının durumuna bağlıdır. Türkiye için daha da önemli olan, hiç bir surette vaz geçemiyeceği, tahıl ve besleyici ürünlerin naklidir. Bununla birlikte Türk politikası, daima önde giden Anglo - Amerikan nüfuzunu Alman politikasının dengeye getirmesini istemektedir. Türk politikasının teklifi şudur: Bakan Funk'la kredi konusunda varılmış ve imzalanmadığı için etkisiz kalmış olan anlaşmayı yenilemek. Bu anlaşmanın şartlarında öngörülen

kredi Türkiye'nin savaş malzemesi sağlamasına yardım edecektir. Böyle bir tedbir porpaganda olarak değil, Türk politikasının dayandığı gerçek düşüncelerin dile getirilmesi gibi görülmelidir. Numan, bu teklifin tartışmasında, Türkiye henüz ne olursa olsun somut bir şey vaad edecek durumda olmadığından, (benim tutumumun gayesini de bu teşkil etmekteydi) teklifinin sadece bizim Türk politikasına gösterdiğimiz güvene dayandığını ifade etti.

Askeri durumun gözden geçirilmesi Mihver devletlerine, askerî yönden kuvvetli ve kendisini bütün Anglo - Amerikan baskısına karşı korumaya hazır bir Türkiyenin önemini gösterir. Almanya yönünden Türkiye'ye silâh sevki gerekmediğinin ispat edilebileceği doğrudur. 1942 yılı yazında Alman ordusu Kafkasya'da bulunursa bu yeterli bir garantidir. Alman ordusu uygun fırsatta, Türkiye'nin müttefiki olarak Anglo - Amerikan ordularına karşı onunla birleşecektir. Fakat, Rusya'nın bütünüyle yenilgiye uğraması ve Almanların Kafkasya'ya muzaffer olarak yürümesi durumunda, hassas bir Alman kanadının anî bir saldırı tehlikesiyle tehdit edilmeyeceğinden emin olmak Numan'a göre Alman politikası için son derece önemlidir. Sayın Numan'a beklenen önemli Alman savaş malzemesinin tesliminin eşdeğer bir politikayla karşılık görmesi gerektiğini izah ettim. Tabiatıyla önce böyle bir plânın teknik açıdan gerçekleştirilmesi imkânları-

nı inceliyecektik. Eğer o, gerçekleştirilebilir bir plân şeklinde görülürse hükûmetim tabii ona eşdeğer bir politika izlenmesi üzerinde ısrar edecekti. Şahsen ve Bakanımın kararlarını bağlamaksızın bu eşdeğer politikayı «Avrupa ve Sovyet Rusya»yı ilgilendiren meselede Türk tutumunun somut bir biçim almasında görmekteydim.

Numan, kendisinin ve Saracoğlu'nun, Türkiyenin galip bir Rusya görmek istemediği yolunda bir şüpheye yer bırakmadığı cevabını verdi. Türkiye, hiç bir durumda, Sovyetlerin galip gelerek Avrupada yeni düzenin kurulması için kesin bir nüfuza sahip çıkmasını arzu etmiyecektir. Fakat, Türk görüş noktasının somut hale getirilmesi, Türkiye'nin müsaade edemiyeceği bir politik hareket demekti. Birliklerin hareketi konusunda Numan, Türkiye'nin yeni durumu göz önüne alacağını temin etti. Kafkaslardaki harekât sebebiyle bu bizim için bir destek demekti.

Görüşmemiz şu uyuşmaya vardı: Numan'ın teklifini, son müzakereler için temel arama hakkını kendimde muhafaza ederek Sayın Dışişleri Bakanı'na bildirecektim.

Numan böyle bir tasarının yayınlanmasıyla İngiliz - Türk münasebetleri için elverişsiz bir ortam doğacağından hiç söz etmemiştir. Şimdi İngilizlere «Biz askerî görüş açısından, İngiliz ve Amerika yönünden gelecek bir saldırı dahil her türlü ihtimale hazır olmak üzere Almanlarla bu anlaşma-

ya vardık» demeye hazırdır. Numan'ın teklifini size iletirken her şeyden önce savaş malzemesinin teslimi konusundaki teknik imkânları ele almanızı tavsiye etmek isterdim. Şu sırada bu yardıma karşılık olacak bir politika izlenmesini sağlamanın güçlüklerine rağmen Numan'ın teklifini Türkiye ve özellikle Türk Genel Kurmayıyle olan münasebetlerimizin sıklaştırılış yolunda çok müsait bir fırsat telâkki etmekteyim.

Bana prensip konusunda gerekli talimatı verirseniz müteşekkir kalırım.

Papen

19. Belge

PAPEN'DEN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞINA

TELGRAF

Gizli

Ankara, 7 Mart 1942.
7 Mart 1942'de alındı (13.50)
Sayı 355
VII, Siyasî Kısma, 307.
6 Mart tarihli ve 351 sayılı telgrafa ek.

1. Kayseri'de bir Rus tevkif edilmişti.
2. Pavlov adlı bu Rus'un bağışlanması husu-

sunda Rus Başkonsolosluğunun yaptığı teşebbüsten vaz geçilmesi için ertesi güne kadar mühlet verildi. Pavlov bu tarihte teslim edilmezse zorla tevkif edilecektir.

3. Basın Şubesi Şefi geçen gece bana telefon ederek Rus'a karşı alınan polis tedbirlerini öğrenmek istedi.

İlgili servislere, meselenin tam mânâsiyle açıklanmasıyla ilgili olarak Büyükelçinin telefonda hiç bir bilgi veremiyeceğini bildirmek isterim.

Papen

20. Belge

PAPEN'DEN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞINA

TELGRAF

Gizli

Ankara, 9 Mart 1942.
9 Mart 1942'de alınmıştır. (11,35)
VIII. Siyasî Kısma, 308.
6 Mart tarihli ve 355 sayılı telgrafa ek.

Numan, bir piyade taburu tarafından çevrilen Rus Konsolosluğunun, başka çare kalmadığı için Pavlov'u teslim ettiğini bildirdi.

Rus, tabii her şeyi inkâr etmiş. Fakat şimdi 3. derece sorguya tabi tutulmaktaymış.

Gazetecilerin verdiği bilginin tersine Rus Büyükelçisi Moskova'ya gitmemiştir.

Papen

21. Belge

WİLL'DEN RİBBENTROP'A

Gizli

Berlin, 17 Mart 1942.
Politik ve Ticarî İşler Kısmı Şefi
62, Gizli

TÜRKİYE'YE GÖNDERİLEN MALZEME HAKKINDA

20 tane Krupp 7,5 cm. D.C.A. sahra topu 100 bin mermisiyle birlikte.

Feldmareşal Keitel Büyükelçi Ritter'e, Führer'in Dışişleri Bakanı'yla henüz krom madeni almadan 20 D.C.A. sahra topunu önceden teslim etmenin faydasını görüşmek istediğini haber vermiştir.

108 D.C.A. 7,5 cm.lik sahra topuyla 400 mermi-

nin teslimi Krupp firmasıyla savaştan önce yapılan bir anlaşmada öngörülmüş fakat, savaşın çıkmasıyla bu husus yerine getirilememişti.

Krupp, fabrikalarında bulunan 20 topu teslim etmek zorundadır.

Esasen onların Alman ordusunda kullanılması genel silâh tipine uymadığı için güçlük yaratmaktadır.

Claudius'un 9 Ekim 1941 tarihinde Türkiye'yle yapmış olduğu anlaşmada yeniden 20 top ve 100 bin merminin verileceği vaad edilmişti. Krupp firmasının bunlar için yeni bir kontrat imzalaması lâzımdır.

Hükûmet tarafından imzalanan anlaşma bu top ve mermilerin Türkiyece verilecek krom madeni dahil çeşitli malzemeye karşılık olarak teslim edilmesini öngörmemektedir. Silâhlı Kuvvetler Genel Komutanlığının yapım halindeki top ve mermilerin 15 Ocak 1943'ten sonra teslimini sağlamak üzere Krupp firmasının görüşmelerine yön vermek istediği doğrudur.

Gerçekte, hükûmetin anlaşmasına göre şu anda verdiklerimize karşılık krom alabiliriz. Ayrıca Ankara'daki Büyükelçimiz topların biran önce teslimini, anlaşmalarla buna mecbur olduğumuzu bildirmiştir. Toplar hazır olduğundan teslimlerini geciktirecek bir sebep yoktur.

Dışişleri Bakanı O.K.V.'den, silâhların verilen mühletten önce teslim edilip edilemiyeceğini sordu-

ğundan Feldmareşal Keitel, Führer'e bu konuda bir rapor vermiş ve topların teslimi Führer'in emriyle yasaklanmıştır. Bu konuda Dışişleri Bakanına bilgi verilmemiştir.

Feldmareşal Keitel'in Dışişleri Bakanına verdiği raporda Führer, başka türlü kullanılmasını arzu etmesine rağmen silâhların yeniden Türkiyeye teslimi meselesine itiraz etmiyeceğini belirtmektedir.

Onların Türkiye'den krom madeni alınmak üzere başlangıç olarak teslimi gerekir.

20 top ve 100.000 mermi de 12 milyon Reichsmark'a yakın değerdedir.

Eğer kontrat Nisanda imzalanırsa yeniden yapımına girişilen mermilerin 1942 Aralığından itibaren teslimi mümkün olur.

Topların teslimi ardından, anlaşmaya bir an önce varılmasıyla yapılmakta olan mermiler için yüzde 30 (yaklaşık olarak 4 milyon Reischsmark) avans ve topların teslimi dolayısiyle de değerlerine karşılık 2 milyon Reichsmark almak gibi bir avantajımız olacaktır.

Kısaca 6 milyon Reichsmark alacağız.

Bu parayla Türkiye'den bizim için gerekli olan, deri ve pamuk gibi savaş ham maddesi alabiliriz.

Türklerin, top ve mermilerin teslimiyle gelecek yılın başında verecekleri 8 milyon mark da yukardaki savaş ham maddeleriyle birlikte kontenjan

ölçüsünde yani 15 Ocak'tan 31 Mart'a kadar 45 bin ton krom ithaline elverir.

Ekonomik görüş açısından, karşı teslimat dikkate alındıkta böyle bir anlaşma hesabımıza çok uygun düşer. Ayrıca, gönderilmek üzere olan toplar ordumuzda kullanamıyacağımız cinstendir.

Anlaşmaya bir an önce varılması, politik görüş açısından da önemlidir. Bir gecikme, Türkleri, 9 Ekim 1941 tarihli anlaşma şartlarını yerine getirme niyetimizden kuşkuya düşürebilir.

Savaş Ekonomisi Teşkilâtı ve Silâhlı Kuvvetler Komutanlığı İkmâl Dairesi Feldmareşal Keitel'e vermiş oldukları bir muhtırada silâh teslimatının lehinde olduklarını bildirmişlerdir.

Feldmareşal Keitel Sayın Dışişleri Bakanı'nın Führer'e vermiş olduğu raporun sonucu hakkında bilgi edinmek istemiştir ve Krupp firmasının Türklerle, gösterilen şartlara uygun bir anlaşma yapmasını teklif etmektedir.

Sayın Büyükelçi Ritter ve Sayın Genel Müdür tarafından, Sayın İmparatorluk Dışişleri Bakanı'na rapor edilmek üzere.

Will

22. Belge

PAPEN'DEN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞINA

Kopya

Ankara, 13 Mayıs 1942.
Alman Büyükelçiliği.
Sayı A 2632 - 42.
Dışişleri Bakanlığı'na
Berlin.
Özü : Kafkaslardaki Türk çıkarları.

Mürsel Paşa bu gün beni ziyaret etti ve Mareşal Çakmak'la uzun bir görüşme yapmış olduğunu söyledi.

Paşa, bizi ilgilendiren sivil şahıslara derhal Almanya'ya hareket müsaadesi verileceğini temin etti;

Subaylara gelince, şimdilik bu soruya bir çözüm yolu bulamadığını belirtti.

Türk ordusunda Kafkasyayı tanıyan Kafkasyalı ve özelikle Azerbaycanlı subayların sayısı çoktur.

Harekâtın müsait tarzda gelişmesinden sonra Paşa, istersek bu subaylara izin verileceğini ifade etmiştir.

Ayrıca Mürsel Paşa, Genel Kurmay'da, Rusla-

rın yeniden uçak fabrikaları kurduğunu öğrenmiştir. Fabrikalardan bir grupu Tchita'da, diğeri Tomsk ve Omsk, üçüncüsüyse Taşkent yakınındadır.

Urfa'daki petrol kuyularını işletme çalışmaları bitmiştir. Onların veriminin Bakû kuyularının verimini geçeceği umulmaktadır.

Öbür yandan Paşa, bana, Resulzade'nin yerine geçen millî Azerbaycan partisi şeflerinden Kerimodor'un bir muhtırasını verdi. Bu muhtıra çevrilmiş olarak ilişiktedir. (1)

Papen

23. Belge

HENTİG'İN GAROUN'LA YAPTIĞI GÖRÜŞMENİN ÖZETİ

Gizli

Ö Z E T

Tesadüfen karşılaştığım Hindu Komitesi üyelerinden birinin uyarmasıyla bugün Prof. Dr. Garoun'u kabul ettim.

Prof. bana mahrem olarak Türkiye'deki son gözlemlerini nakletti.

Dr., Mareşal Çakmak nezdinde güvenilir kişi

---

(1) Bu belge bulunamamıştır.

olduğunu ve onunla Türkiye'nin savaşa girmesi konusunda yaptığı görüşmelerin beşten az olmadığını ifade etmektedir.

Çakmak, Türkiye'nin savaşa girmesinin hemen hemen kaçınılmaz olduğuna ve Türk ordusunun yeterli silâh ve cephane sağladığında savaşa girebileceğine inanmaktadır.

Çakmak'a göre Türk ordusu İran üzerinden Bakû'ya yürüyecektir. Kafkaslardaki hedeflere hücum söz konusu değildir. İngilizlerin İran'da hiç bir müdahalede bulunmıyacağı, fakat Rusların ciddî bir direnç gösterecekleri düşünülmektedir. (1)

Turancılık meselesinde de Prof. kendi tecrübelerinden, Türk parlamento çevrelerinden ve Mareşal'dan edindiği bilgiye dayanarak, resmi bildirilerle Ankara'daki Büyükelçimizin beyanları aksine büyük Türkiye hareketinin sadece bir gerçek olmadığını, aynı zamanda daima güçlenip büyük bir önem aldığını söyledi.

Gerçek durum, başka olaylarla birlikte Başbakan'ın Anayasadaki bütün yabancı kelimelerin kaldırılması konusunda verdiği emirde ortaya çıkmaktadır. Bu yalnız Türkiye halkının değil, öbür Türk - Moğol halkının da niyetini gözler önüne koyar.

Benim, bu olayların sonu nasıl gelir şeklindeki soruma Dr. Garoun, Türkiye'nin bütün bu ülkeleri ele geçirmeye niyetli olmadığı fakat Bismarck

(1) Sovyet-Alman sınırının durumuna ait kısım çıkarılmıştır.

imparatorluğuna benzer bir federasyon kurmak istediği tarzında cevap verdi.

Bu Federal devlete Anadolu'ya ek olarak Kafkasya ve Volga'nın doğusundaki Türk - Moğol halkları girmelidir.

Sarı tehlikenin varlığından bilinçli olan Türk devlet adamlarının ideali önceden ve daima olduğu gibi, Almanya'yla İngiltere arasında aracı rolü oynamaktır.

«Almanya ve Türkiye» dedi Dr. Garoun «sarı tehlikeye karşı bir duvar çekmelidir.» Ben de «ve İngiltere'ye karşı» diye ekledim. Dr. bu fikri tasdik etti.

Türklerin tâ Beyazıt zamanındanberi Moğollarla uyuşamadığı fikrime Prof. durumun şimdi çok farklı olduğu şeklinde cevap verdi.

Hentig

Berlin, 1 Haziran 1942.

24 Belge

PAPEN'DEN MENEMENCİOĞLU'NA

Gizli

Ankara, 12 Temmuz 1942.

Sayın Büyükelçi,

Ekselanslarına bugün imzalanan ek anlaşmanın IV. maddesinin öngördüğü VIII. fiat gurupun-

dan savaş malzemelerinin listesini takdim etmekle şeref duyarım:

— Krupp malı 20 D.C.A. sahra topu.
— Bochum malı 40 cullasslı top. (hafif top)
— 64 parça Skoda marka dağ topu.

Saygılarımın kabulünü rica ederim ekselans.

Papen

Sayın Büyükelçi Numan Menemencioğlu'na
Türk Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri
Ankara

25. Belge.

DİTTMAN'DAN TİPPELSKİRCH'E

Elçilik Müşaviri Dittmann
Rus İşleri Kısmı

Sayın Büyükelçi von Papen'in 24 Temmuz tarihli a 3.835-42 sayılı raporunda sorulan sorularla ilgili görüşümü sunuyorum:

1. İşgal altındaki Doğu Bölgeleri Bakanlığında yapılan müteaddit toplantılarda Devlet Bakanı Rosenberg'in Alman himayesi altında bağımsız Kafkas devleti fikrinden yana olmadığı intibaını edindim. İşgal Altındaki Doğu Bölgeleri Bakanlığında, Kafkaslardaki durumun, Sovyetler Birliği'-

nin işgal altındaki öbür bölgelerinden farklı olduğu yolundaki fikrin güç kazandığı doğrudur. Bu nedenle, Kafkasya için, hiç değilse dıştan, meselâ Ukrayna'daki bir başka hükûmet şekli seçmek gereklidir.

İmdi, bana çok mahrem olarak bildirildiğine göre Bakan Rosenberg son günlerde, Kafkas bölgelerinin gelecek politik kuruluşuyla ilgili Führer'e takdim etmek üzere bir raporu bizzat hazırlamaya girişmiş bulunmaktadır.

Bu raporun tafsilâtı henüz, Bakanlığın bu meseleyle uğraşan uzman raportörleri tarafından bile bilinmemektedir. Rapor esas olarak, Kafkasya'da sivil bir Alman yönetimi prensibine dayanmaktadır.

Kafkas topraklarının bütününe hükmeden sivil makamların en yüksek temsilcisi, önceleri düşünüldüğü gibi Alman İmparatorluğu Komiseri değil «Namestnik» (1) Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan, Kuzey Kafkasya'daki temsilcilerse «Genel Delege» ünvanını taşıyacaklardır.

2. Kırım tatarlarına gelince, bildiğim kadarıyla, onlara kendi kendilerini yönetme hakkı verilmesi henüz karar altına alınmamıştır.

Üç hafta önce, bölgenin tamamen Almanlaştırılması için Kırım Tatarlarının başka yere nakledileceği rivayeti dolaşmaktaydı.

---

(1) Metne uygun çevirici «Naip»tir.

Gerçekleştirilmesinin pratik güçlükleri dolayısiyle bu plân, bir yana bırakılmıştır. Bununla birlikte Perekop'un kuzeyinde kendisine eklenen birkaç Ukrayna bölgesiyle birlikte Kırım, başına Gaulaeiter Frauenfeld'in getirileceği Genel bir Komiserlikle yönetilecektir.

3. Berlin'de bulunan Kafkasyalı mülteci temsilcilerindeki Büyükelçi Papen'in de raporunda işaret ettiği hoşnutsuzluk bu günlerde artmıştır. Huzursuzluk, von Schulenburg kanaliyle gauleiter Meyer'e yapılan ve Dışişleri tarafından dâvet olunan Kafkasyalı mültecilerden, işgal ettikleri mevkiler dikkate alınarak istifade edilmesi yolundaki teklifi Devlet Bakanı Rosenberg'in reddetmesiyle izah edilebilir.

Rapörtörleri tarafından ileri sürülen fikirler karşısında Bakan Rosenberg, mültecilerden bir kısmının, İşgal Altındaki Doğu Bölgeleri Bakanlığında mevcut müşavirlik kadrolarına kabul edilebileceği kararına varmıştır.

Mülteciler adı geçen Bakanlıkla işbirliği yapmış olmamak için bu teklifi reddetmişlerdir. Mültecilerin özellikle Azerbaycanlıların temsilcileriyle yapmış olduğum durum muhakemelerinde onları çok sıkılmış buldum. Kendilerini Türkiye'ye dönmekten zor caydırdım. Çünkü, Almanya'da kendilerine uygun bir çalışma alanı bulamıyorlardı. Şu sırada mültecilerin dönüşüyle Türk çevrele-

rinde daha da büyük bir huzursuzluk doğacağını hatırlatmak gereksizdir.

Bana göre, Büyükelçi von Papen'in raporları, Dışişleri Bakanlığının, İşgal Altındaki Doğu Toprakları Bakanlığına, belki de Sayın Genel Müdür'ün, Vali Meyer'e yazmış olduğu mektuba benzer bir yazı göndermesine vesile olabilir. Bu yazıda Büyükelçi von Schulenburg'un Vali Meyer'le yapmış olduğu konuşmaya temas edilerek mülteciler meselesinin uygun bir çözümüyle Alman - Türk münasebetlerinin çıkarına hizmet edileceği belirtilebilir.

İşgal Altındaki Doğu Bölgeleri Bakanlığı Kafkasya işleri raporötürü Prof. von Mende, Dışişleri Bakanı tarafından bu mealde bir mektubun iki gün önce gönderilmiş olduğunu söylemiştir. Prof. Mende, böyle bir belgenin yardımiyle Sayın Rosenberg'i kararını değiştirmesi konusunda ikna edeceğini ummaktadır.

Dittmann

Sayın Büyükelçi von Tippelskirch'e şifahi bir bildiriyle ilgili olarak sunulmuştur.

Berlin, 5 Ağustos 1942.

26. Belge

PAPEN'DEN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞINA

TELGRAF

Gizli

Ankara, 26 Ağustos 1942.
27 Ağustos 1942'de alınmıştır. (Saat 3,07).
Sayı 74.

Bugün Numan'la, yeni görevine başladıktan sonraki ilk görüşmemi yaptım. (1) Numan, Führer ve Dışişleriyle İlgili Devlet Bakanı tarafından Arıkan'a gösterilen iyi kabule teşekkür etti, şu düşünceleri ileri sürdü:

İmparatorluk Dışişleri Bakanı adına kendisine ikinci defa iletilen ve Rusya'nın yenilgisinden sonra bile İngiltere'yle ayrı bir barış yapma meselesinin söz konusu olmadığı mealindeki beyanı kaydetti.

İmparatorluk Dışişleri Bakanının, «Türkiye henüz, anlaşıldığına göre, bu savaşta kimin galip geleceğini düşünmektedir» şeklindeki ifadesine karşılık, doğal olarak kendisinin de katıldığı Türk Genel Kurmayının görüşünü anlatmaya girişti:

Türk Genel Kurmayı, Stalingrad'ın işgalinin

(1) Menemencioğlu o sırada yeni Dışişleri Bakanı olmuştur.

bu yılki askerî harekâtın yönünü çizeceğine inanmaktadır.

Rus meselesinin çözümlenmesi Stalingrad'ın kuzeyine ilerlemek Kubichev - Moskova demiryolunu ele geçirmekle mümkündür.

Bu durumda, Rus ordularının merkez gurupuyla kuzey grupu için sadece tek bir demiryolu kalacaktır. O da Rusların savaşı tamamen kaybetmesine yol açar.

Ruslar üç hafta önce, Alman silâhlı kuvvetlerine karşı kuzey ve merkez kısımlarında şaşırtma hücumuna girişerek dikkati kaydırmak için yedeklerini savaş alanına sürmüşlerdir. Bu, stratejik bir hatadır.

Kafkas harekâtı, Kubichef hücumu dolayısiyle merkez ve kuzey kesimlerinde Rus silâhlı kuvvetlerinin tamamen yok edilmesine kıyasen ikinci derecede bir öneme sahiptir.

Bu durumun bilânçosunu çıkarırken Türk Genel Kurmayı yıl sonunda Almanların Rusları zayıf düşürüp bu savaşta hâkim bir faktör olmaktan çıkaracağına kânidir. Buna güneyden gelen Anglo - Amerikan malzemesine karşı girişilen abluka da eklenecektir.

Numan şu beyanda bulundu:

İmparatorluk Dışişleri Bakanı'nın yukarda sözü edilen beyanı gerekçesiz gibi görünmektedir.

Genel durum hesaba katılır ve Türkiye'nin şimdiye kadar şimdi de olduğu gibi bolşevik Rusya'nın

tamamen yenilgiye uğramasıyla çok yakından ilgilendiği prensibinden hareket edilirse, onun İngiliz baskısı sonucu Rus hükûmetiyle, daha önce imzalanan dostluk paktının yürürlükte olduğuna dair bir açıklama yapması dışında hiç bir görüşmeye girmediği açıkça görülecektir.

Numan, Moskova'daki yeni Türkiye Büyükelçisinin de Ruslarla hiç bir görüşmeye girmemesi konusunda talimat aldığını kesin olarak ifade etmiştir. Rusların, Türkiye tarafından verilen garantiye karşılık bazı birlikleri Türk sınırından çektiği konusundaki Alman şüphelerini ciddiyetle reddetmek gerektiğini söyledi.

Beyanlarından dolayı Numan'a teşekkür ettim ve son zamanlarda Rusların zayıfladığı, Türkiye için artık tehlike teşkil etmediği, halbuki Karadeniz'e yaslanmış Almanya'nın gelecekte Türkiyenin çıkarları için küçümsenmiyecek bir tehlike teşkil edeceğine dair İngiliz ve Amerikan propagandalarına fazla kulak verdiklerini de saklamadım.

Numan bu görüşü heyecanla ve kuvvetle reddetti. Müttefikler meseleyi kendisine bu şekilde göstermek isteselerdi bile o, büyük bir Slav imparatorluğunun hiç bir zaman Türkiye için bir tehlike teşkil etmekten uzak duramıyacağını, tersine Türklerin kendileri için Alman komşuluğunda hiç bir tehlike görmediklerini, çünkü Führer'in hiç bir durumda veya uzun zaman için Rus probleminin kesin çözümünü, bir sınır duvarı çekmekle aramıya-

cağını anlattı. (bunun ısrarla savunulması gerekirdi) fakat Almanya'nın inzibati kontrolü altında bir dizi devlet yaratılacaktı.

Almanya'nın karşısındaki Rus probleminin çözümü son derece güçtür.

Türkiye, bütün görüş noktalarından (üç harf gurupu okunamadı) ve bu nedenle Alman İmparatorluğuna mümkün sınırlar içinde yardıma hazırdır.

Ülkesi emperyalist bir politikayla yönetilmediği ölçüde, çıkarları siyasal azınlıklarının kültür hayatını sağlam bir temele oturtma arzusuna bağlanmıştır.

Ayrıca Türkler ülkelerinde yaşıyan ayrı ırktan halkların, kültürel özelliklerini sürdürmeleri şartıyla Alman etkisinde kalmasına razıdırlar.

Panslavizm tehlikelerine karşı ortak savaşta ancak bu yol o halkların işbirliği yapmasını sağlar.

Türkiye'nin hangi noktalarda işbirliği yapabileceği şeklindeki soruma Numan, bu yardımın ülkesi için tarafsızlığını koruma gerekliliğiyle sınırlı olduğu, fakat meşru tabii çıkarlarının söz konusu olduğu yerde yardımının sağlanabileceği cevabını verdi.

Numan, idarî ve şahıslarla ilgili meseleler dahil, Türkiye'nin fikrini almak istediğimiz, bütün konuların kendisine sorulmasını istedi.

29 Ağustosta özel bir kuryeyle gönderdiğim ve İşgal Altındaki Doğu Bölgeleri Bakanlığı temsilci-

lerinin yapmış olduğu yolculuklara ait yazıda yine bu meseleyi tafsilatıyla ele almaktayım.

(Bir grup harf okunamadı)... donanma konusunda Numan şöyle konuşmuştur: Burada, sadece tek bir belirli soru var: Türkiye'nin çıkarlarına uygun bir yerde enterne. (Her halde kesinlikle bu, Akdeniz limanlarında olmıyacak.) Burada, hiç bir değişmeye tahammül edilemez.

Moskova konferansının sonucu üzerindeki düşüncesini öğrenmek istediğimde «Kubichef diplomatik çevreleri gevezelik etmekten hoşlanıyorlar» şeklinde bir cevap aldım. Maamafih bugünlerde, Londra'daki Büyükelçisinden tafsilâtlı haber bekliyor o zaman bana bilgi verecek. Şüphesiz Kafkaslarda ikinci bir cephe açmak kararı alınmıştı. Şimdiye kadar Ruslar, topraklarında yabancı orduların kullanılması için yapılan bütün teklifleri kesinlikle reddettiler. Son günlerde yani Polonya birlikleri İran'a gönderilmiştir.

Aynı şekilde Rus sınırındaki varlıkları bir işbirliği sembolünden başka bir şey olmayan iki İngiliz pilotu da ülkelerine geri gönderilmiştir.

Bununla birlikte Rusya'nın güney Kafkasya meselesinde bu prensibi bırakmak niyetinde oldukları intibaı uyanmaktadır.

Vorochilof ve Wilson'un tayinleri bunu ispat eder.

İki Amerikan birliğinin Basra yakınlarında bulunduğu anlaşılıyor.

Burada Numan «Türkiye'yi ne şekilde olursa olsun (metin okunmuyor) ikinci cephenin Türkiye üzerinden açılması yolunda zorlamak için müttefikler tarafından yapılan bütün teklifler kaçınılmaz olarak onlarla savaşı ifade eder. «Böyle bir durum herşeyden önce Türkiye'nin çıkarlarına karşılık verir fakat Numan onun aynı şekilde Almanyaya da yararlı olduğu inancındadır.

Sonuç olarak, Bakan, silâh kredisiyle ilgili meseleler üzerindeki Alman - Türk görüşmelerini ele alan bir muhtıra verdi. Onların uzmanlara bağlı kalmasına ve uzamasına teessüf etti.

Müzakere heyetine gösterilen sıcak kabulle de belirtildiği gibi o, böyle bir anlaşmanın politik zorunluklar yönünden dikte edileceğini düşünmekteydi. Türkiye'nin durumuyla ilgili olarak doğan yanlış izlenim sonucu görüşmelerin çıkmaza girmesine üzülmektedir.

Görüşmelerin seyri hakkında bana bilgi verilmediğini söyledim.

Bu telgraf, aynı konudaki telgrafın devamıdır.

Papen

27. Belge

PAPEN'DEN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞINA (1)

Gizli

Almanya Büyükelçiliği

Ankara, 27 Ağustos 1942

Sayı A 524 - 42, Gizli
Dışişleri Bakanlığı'na
Berlin

POLİTİK RAPOR

Özü : Yeni Başbakanın Türk - Moğol azınlığı meselesi ve Rusya'nın geleceği üzerine konuşması.

Bugün yeni Başbakan Saracoğlu'na ilk ziyaretimi yaptım.

Türkiye'nin genel durumunu ele alan görüşme sırasında dün Numan'a yaptığım gibi, Rus meselesi üzerine düşüncelerinin ne olduğunu sordum.

Bay Saracoğlu bu konuda önce bir Türk, sonra bir Başbakan olarak cevap vermek istediğini söyledi.

Türk olarak Rusya'nın tamamen yok olmasını

(1) Aslı, Wehrmann'ın vizesini taşımaktadır.

tutkuyla istemekteydi. Rusya'nın yok edilme teşebbüsü Führer'in büyük ve her asırda ancak bir defa rastlanabilecek büyük işlerindendi.

Rusya'nın yok edilmesi, Türk halkının ebedî rüyasıydı. Her Türk, hattâ yazılarında İngiltere'yi tutan Hüseyin Cahit bile başka türlü düşünemezdi.

Son bir demecinde Saracoğlu Türk - Moğol fikrine bağlılığını dile getirerek bu duygunun dolaylı tarzda şeffaf hale gelmesini sağlamıştır.

Rus problemi; Almanya tarafından sadece, bir yandan Rusya'da oturanlardan yarısının yok edilmesi öbür yandan da azınlık ulusların oturduğu Ruslaştırılmış bölgelerde Rus nüfuzundan kurtarılıp kendi öz karakterlerine kavuşturulması, Mihver devletleriyle gönülden işbirliği yapmaya davet edilmesi ve Slav karşısı bir ruhla eğitilmesi şartiyle çözülebilir ancak.

Rusya'nın önemli miktarda insan potansiyelini imha etmek meselesinde müttefikler doğru bir yol izlemektedirler. Ulusal azınlıkların yerleşmiş olduğu bölgelerin gelecekteki yapısı hakkında Führer'in vermiş olduğu kararı Saracoğlu bilmemektedir. Bu bölegler halklarının büyük bir kısmı Türk - Moğol'dur. Türkiye'yi meselenin çözümünde rol almaya götüren doğal ilgi buradadır.

Bir süre önce, Führer'in de verdiği görevle Cumhurbaşkanı'na Türkiye'nin, Yeni Avrupa'nın güney doğusunda güçlü bir ileri karakol teşkil etmesi gerektiğini söylemiştim. Onu hatırladım.

Sonuç olarak hâlen Ruslaştırılmış olan ülkelerdeki Türk - Moğol halkı meselesinin dikkate alınması gerekmektedir.

O ülkelerdeki aydın sınıfın, var olduğu ölçüde ya bolşevikliğe döndüğü ya da bolşeviklik yönünden imha edildiği açıktır. Bu sebeple bu ülke gençlerinden bir kısmını Türk üniversitelerine göndermek gerekecektir. Gelecekte taraflar arasında tam bir işbirliğini ancak yeni nesil sağlıyabilir.

Almanya, fikirlerini öğrenmek, hizmetlerinden istifade etmek için bu ülkelerin orijinal halkından olan mültecilerden bir kısmını İmparatorluğuna çağırmıştı. Onlardan bir kısmı Almanya'nın Türk - Moğol halkına kendi kendini yönetme hakkı verme niyetinde olmadığı ve o bu halkları Almanya'nın yönetimsel ve inzibati nüfuzu altındaki devletlerde toplamak istediği inancıyla geri döndüler.

Saracoğlu Führer'in bu niyette olduğuna inanmaktadır.

Rusların yakın bir gelecekte bütünüyle bozguna uğramaları durumunda, bu devletler ayrı ırklara mensup halklarıyla birlikte bizden özgürlüklerini ve yeniden ihya edilmelerini beklemektedirler. Onları hayal kırıklığına uğratmamalıyız. Azınlıklar da bizi hayal kırıklığına uğratmıyacaklardır. Bir Türk olarak Saracoğlu düşüncelerini böylece açıklamıştır.

Başbakan olarak o, Ruslara Türk - Moğol azın-

lığını imha için en küçük bir bahane vermemeye dikkat etmek zorundadır.

Rusların öbür uluslar karşısındaki korkusu çok iyi bilinmektedir. Kendi toprakları üzerinde Polonyalı, İngiliz ve Amerikan savaşçılarını kabul etmemesi bundandır.

İran'da Türkiye'ye sempatilerini ifade etmiş olan Azerbaycanlılar son zamanlarda köyleriyle birlikte tüm olarak yok edildiler.

Buradan, mutlak olarak tarafsız bir politika izlemenin gereği ortaya çıkmaktadır.

Başbakan olarak Saracoğlu, Türkiye'yi tehlikeye atmamak için tarafsızlığı mutlak olarak korumak durumundadır. Çünkü ona göre, yakın olduğu tartışmasız kabul edilecek Rus yenilgisi İngilizleri barış istemeye zorlıyacaktır.

Avrupa'ya barış getirecek bu imkânı kaçırmamaya çalışmalı.

Beyanları için Başbakana teşekkür ettim ve hangi anlamda Türkiye'nin belirli bir yardımını dikkate alabileceğimizi ve ele geçirdiğimiz toprakların yönetimiyle yeniden teşkilâtlandırılması sırasında Türk çıkarlarını ne şekilde telâkki edebileceğimizi sordum.

Dün Numan'ın yaptığı gibi Saracoğlu da gerekirse benimle bu pratik meseleler üzerinde mahrem konuşabileceğini ya da bu konuşmaları sürdürmek için üçüncü bir şahsı tayin edebileceğini teyid etti.

yor. Bana, bu bölgeleri bilmediğini ve kişisel izlenimler edinmek istediğini söyledi. Samsun yoluyla Ankara'ya dönecek.

Başbakanın Rusya olaylarının özellikle Kafkasya'daki olayların gelişimini canlı bir ilgiyle izliyeceği ve bu meselede benimle sıkı temas kuracağı intibaıyla oradan ayrıldım.

Bu meseleler aynı şekilde İşgal Altındaki Doğu Toprakları Bakanlığını temsil eden Prof. von Mende'yle birlikte de incelenmiştir. Görüşmeye başka bir mülteciler çevresiyle ilinti kuran S.S. Tugay komutanı Zimmermann da katılmıştır.

Bütün bu görüşmelerden şunları çıkarabilirim:

Türkler, uzun zaman için sadece, değişik bölgelerdeki azınlıkların aktif bir işbirliği ruhuyla eğitilir ve onlara Alman ruhu, ekonomisi ve askerliği yönünde bir kadroyla bağımsızlık duygusu aşılanırsa Rus probleminin halli mümkündür, diye düşünüyorlar. İyi modellerden (söz gelimi Birmanyadaki Japonlardan) örnek alarak, Kafkas ve Hazer ötesi ülkelerinde, yönetici makam olan hükûmetin başına geçecek ora aslından bize uygun bir kişi bulmalıyız.

Bu kişinin yanına, görünüşte müşavir olarak ikinci plânda kalacak fakat hükûmet eden, yöneten ve sorumlu mevkiyi elde bulunduracak bir Alman tayin etmek gerekir.

Bu iki kişinin emrinde, önemli sayıda yerli

elemanların katıldığı yeteri kadar yönetim dairesi bulunmalıdır.

Ulusal azınlıkların, izole bölgelerde şimdiden kurduğu lejyonlar, askerî birliklerin yaratılması yolunda mükemmel bir çekirdek gibi görünmektedir.

Silâhlı kuvvetler teşkilâtının ve polisin dıştan, mümkün olduğu ölçüde, yerlilerden biriyle temsil edilmesi gerekir.

Yerli halktan, o bölgeye uygun bir kişi seçerken Numan ve Saracoğlu'yla yapmış olduğum görüşmelerden anlaşılacağı gibi ne zaman olursa olsun Türk yöneticilerine danışabilecek ve onların dikkatini politik biçimlenmelere çekebileceğim.

Bu teklif açıkça, Ukrayna ve Rusya'nın işgal edilmiş öbür bölgelerinde ortaya çıkan, sırf Alman Hükûmet ve Yönetimi şeklinden farklıdır. Fakat, Kafkas ve Hazer ötesi devletleri konusundaki teklifimde dış politika birinci derecede bir rol oynamaktadır.

Eğer Türkiye'yle ilgilenmiyorsak, eğer yaygın İslâm diniyle belirlenmiş faktörleri kullanmak istemiyorsak bu ülkelerin işgal ve yönetimi sırf Alman olan bir polis rejimine dayandırılabilir.

O halde Türkiye kaçınılmaz olarak yeni Avrupa'nın dışında bulunacak ve böyle yanlış bir tutumun sonuçları çok çabuk hissedilecektir.

Kafkasya'da Alman orduları muzaffer olarak ilerlediğine göre, bu ülkelerde yeni yönetimin

ilk elemanlarını yaratmak gerekir. Führer'in daha önce izlediği genel politik plân çerçevesi içinde bu meseleyi bir karara bağlaması âcil görünmektedir.

Papen

28. Belge

PAPEN'DEN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞINA

TELGRAF

Gizli

Tarabya, 28 Ağustos 1942
28 Ağustos 1942'de alınmıştır (14,37)
Sayı 1205.

Başbakanla yaptığım uzun görüşmemin raporu aşağıdadır:

Moskova görüşmelerine dayanarak Saracoğlu, müttefikler tarafından körüklenen savaşın Doğuda yeniden alevlendiğine ve netice olarak Türkiye'nin yeni olaylar arasında bulunduğuna inanmaktadır.

Türkiye'nin tarafsızlığını tamamen koruyarak bizimle, arzu ettiğimiz gibi komşu bölgelerin bizi ilgilendiren meseleleri üzerine mahrem görüş teatisinde bulunmasını sağlamak için Saracoğlu bir üçüncü şahsın tayinini teklif etti. Benzer görüşme

Aynı şekilde belirli şahısların Türk topraklarından geçişinin görmezlikten gelineceğine dair söz aldım. Saracoğlu'nun görüşü benim fikrimce hayra alâmettir ve savaşın yeni döneminde Türkiye'yi kazanmak için bir kozdur. (Saracoğlu şimdi komutanlarla birlikte doğu sınırını teftişe gidiyor.)

Papen

29. Belge

Dışişleri Bakanlığı
Bilgi Toplama ve Karşı Casusluk Servisleri Dairesi
Yurt Dışında Bilgi Toplama Servisleri (1)
Sayı 1372 - 42

ASKERİ KOMUTANLIĞIN GİZLİ GÖREVİ VII A - IM

Gizli
10 Eylül 1942

Özü : Hırvat Elçisinin Türk Dışişleri Bakanıyla Görüşmesi.

Ankara'daki İsviçre elçiliği Bern'deki Konfederasyon Politik Kısmı'na 25 Ağustos 1942 tarihli ve Fransızcadan çevrilen ilişik raporu göndermiştir:

Raporun kullanılması halinde kaynağının ge-

(1) Orijinalde Weiszaeker ve Wehrmann'ın vizeleri bulunmaktadır.

rek isim olarak, gerekse muhteva yoluyla açığa vurulmaması gerektiğine işaret edilmiştir.

Beş kopya ilişiktir.

Emirlerinize.

(İmza okunamamıştır)

İLİŞİK PARÇA (2)

İsviçre'den dönüp İstanbul'da iki gün kaldıktan sonra, Dışişleri Bakanlığına tayin edilen Numan Menemencioğlu'nu ziyaret ettim.

İstanbul'dayken Alman ve İtalyan büyükelçileriyle görüştüm. Fakat, Amerikan Büyükelçisi hastahanede yattığından onunla görüşemedim.

Bay Menemencioğlu, adınıza teslim ettiğim mektuba sevindi ve dostluk duygularını iletmem ricasında bulundu.

Saracoğlu'nun aynı şekilde Refik Saydam kabinesinin yolundan gideceğini temin etti. Bu durum Menemencioğlu'nun Dışişleri Bakanı oluşu ve Saracoğlu'nun demeciyle teyid edilmiştir.

Menemencioğlu soruma karşılık olarak «İngiltere'yle anlaşma, Almanya'yla dostluk» düşüncesinin bizim topyekûn tarafsızlığımıza karşılık Türkiye'nin «aktif» tarafsızlığını dile getirdiğini söyledi.

Durumdan yararlanmak istiyen bu tür bir tarafsızlık, Türkiye'yi kendisiyle ittifak veya dostluk bağlantıları olan ülkelerle devamlı görüşmelere gi-

---

(2) **Rusça'ya tercümesi Almanca'dan yapılmıştır Sovyet hükûmetinde bulunan, Alman Dışişleri Bakanlığına ait dosyalarda Fransızca metin bulunamamıştır.**

rerek bir uyuşma politikası gerçekleştirmekten alıkoymaz.

Rusya'daki durumla ilgili soruma karşılık Menemencioğlu «alınan bilgilere göre, Ukrayna'da normal ürünün yüzde 60'ı elde edilmiştir.» dedi. Bu onun fikrince «muazzam» bir miktardır ve «ateşler içinde» kalan yerlerde politika, beslenecek «boğaz» sayısını büyük ölçüde azalttığından özellikle önemlidir.

Öbür yandan son zamanlarda Mourmansk'tan kuzeye gönderilen malzemenin külliyetli miktarda yiyecek maddesi ihtiva edişi, Rus ordusunu tehdit eden yiyecek sıkıntısını ispat eder.

Acil ihtiyaç olmasaydı Ruslar, son derece değerli olan taşıma imkânlarını yiyecek maddesi için kullanmazlardı.

Menemencioğlu, Ukrayna'daki verimli bölgeleri ve Donetz havzasını kaybetmenin İran'la nakil yollarının kesilmesi tehlikesinden daha önemli olduğuna inanmaktadır.

O kendi yönünden, Amerikan levazımını Basra kanalıyle nakletmenin ancak sembolik bir anlamı olduğunda ısrar etmektedir.

Bakan şöyle devam etti: Yukarki şartlar müvacehesinde Alman ordusu bu kış, geçen yılki kadar güçlü bir düşmanla savaşmıyacaktır. Rusların, silâh, benzin ikmali ve yeni madenlerin işletilmesi gözönüne alınırsa yine sonuca varılır.

Bu herhalde Rus ordusunun gelecek güz, bo-

yun eğeceğini düşünmek anlamına gelmez. Şimdiye kadar yaz seferi yeter ölçüde açık bir sonuç vermediğinden herhangi bir karara varmak için vakit çok erkendir. İmdi, zaman ilerlemekte ve Eylül yağmurları harekâtı engellemektedir. Öbür yandan Rus ordusunun esas kuvvetlerini teşkil eden 300 tümenin hâlen 14 Rus tümeninin çarpıştığı Kafkas harekâtına henüz katılmadığını gözden uzak tutmamak lâzımdır.

Bu şartlar altında Türk Genel Kurmay'ı, gelecek yılın ilkbahar veya yazında kat'î darbeyi indirme kararını vermezse Alman Genel Komutanlığının, ana Rus kuvvetleriyle karşılaşmak zorunda kalacağı görüşüne eğilimlidir.

Bu amaçla, Stalingrad - Volga hattından kuzeye doğru hücuma geçmek gerekecektir. Eğer Alman ordusu bu hücumla düşmanın Moskova ve Koubichef arasında bağlantısını keserse Rus ordusu «zor duruma» düşer.

Güneydeki askerî harekât konusunda belli başlı problemlerden biri olan, Rusları Karadeniz kıyısından sürme işi (1), Novorossiisk ve Touapse'i, sadece piyadenin çalışmasına elveren dağ geçitlerinden ele geçirmek mecburiyetine rağmen halledilmek üzeredir.

Şimdi, doğuya doğru ilerledikçe bu bölgelerin elde edilmesi güçleşmektedir. Bakû'nun ele geçirilmesi de bir problem olacaktır.

Menemencioğlu gelecek için şu iki hususu dü-

şünmektedir: 1. Rusya'da eskisinden daha az meşakkatli bir kış seferi, 2. Mısır'a karşı harekât imkânı.

Türkiye Dışişleri Bakanı Rommel'in güz sonunda Kıbrıs ve Suriye'ye doğru çifte saldırıya geçeceğinden emindir.

Bu şekilde çizilen manzara Türkiye'yi savaş sahnesi dışında bırakmaktadır. Türkiye için bu bir avantajdır.

Türk diplomasisi Mihver devletlerinin stratejik hedeflerini İran ve Irak yönünde değil Moskova yönünde geliştirmesinden açıkça kazançlı çıkmıştır. Suriye'ye Kıbrıs yönünden yapılacak saldırının, Anadolu'yu bu kış Süveyş'e uzanan stratejik kıskacın dışında bırakmasını dilemektedir.

Tabii bu, Bakanın geleceğe baktığı iki görüş açısından izlenen bir durumdur.

Kırk dakika süren birinci görüşmede «ikinci cephe» meselesine zaman bulamadım. Yalnız, Bulgar elçisiyle olan görüşmesinde Menemencioğlu'nun böyle bir teşebbüs için «kötü bir şaka» dediğini biliyorum. Fakat Belçika elçisiyle yapmış olduğu bir konuşmadaysa tersine benimle yaptığı görüşmedekinden daha büyük bir inançla Rus ordularının henüz yıpranmamış kuvvetinden bahsetmiş, Ukrayna'daki yerime belli belirsiz bir imada bulunmuştur.

Hoş görünen bir ihtiyatın nüansları burada açığa çıkmaktadır.

Ziyaret ettiğim Yunan elçisi, taze birliklerden kurulu 300 Rus tümenine büyük önem vermektedir.

Yunan elçisi Rusların kaybettikleri petrol topraklarının, toplam petrol ürününün ancak yüzde 25 ini sağladığını, öte yandan Ural kaynaklarının «beklenmiyen sonuçlar» verdiğini göz önüne almaktadır.

O, Alman ordusunun bu sonbaharda Bakû şehrini elde edemiyeceği ve Bakû petrollerinden, Sibirya ötesi demiryollarıyla bağlantı hattının ayrıldığı Krasnovodosk garı vasıtasıyla istifade edilebileceğini hatırlatmaktadır.

Von Papen'le Tarabya'da yemek yedim. İtalya büyükelçisi de oradaydı. Konuşma, Akdeniz'deki İtalyan - Alman başarısının anlamından açıldı. Muhataplarım iyimserdi.

İtalya büyükelçisi müteaddid defalar zaferin seneye kazanılacağını söylüyordu. Almanlar, Anglo - Saksonların katı tavırlarına, bütün uzlaşma fikirlerini reddederek aynı katılıkla cevap vereceklerdi.

Şansölye Hitler, Türkiye'nin yeni büyükelçisiyle bu anlayış içinde konuşmuştur.

Menemencioğlu kaynağı ne olursa olsun benzer bildiriler konusunda çok ketum.

Son günlerde Holanda elçisiyle yapmış olduğu görüşmede, Belçika, Holanda ve Norveç'e tam bağımsızlık verilmesi şartiyle anlaşmanın mümkün olduğu kanaatini ifade etmiştir.

Belçika ve Holanda elçileri ülkelerinin durumundan çok endişeliler. Çünkü Londra bu konuda mesele çıkarılmamasını ve çıkarıldığı takdirde olumsuz bir tavır takınılacağını belirtmiştir.

Çarşamba günü birlikte yemek yediğimiz İngiltere büyükelçisi İsviçre'deki durum ve tabii yolculuğum konusunda tafsilatlı sorular sordu. Böylece, bizdeki durumu, halkımızın takdire değer davranışını, mülteciler meselesi karşısında Federal Konsey'in endişesini izah etmek fırsatını buldum.

Büyükelçiye, daha önceki konuşmalarımızın tersine, Alman mukavemetinin yakın zamanda kırılacağı konusunda kendisinden dinlemeye alışık olduğum sözlerden kaçındığını ifade ettim. Büyükelçi, Mihver devletlerinin, görünüşe göre, savaşı «bir ya da iki sene» sürdüreceği konusundaki Türk bildirilerine inanmaya eğilimli olduğunu belirtti.

İtalya, Belgrad ve Sofya yoluyla dönüşüm hadisesiz geçti. Aynı hattâ diplomatik kuryemizin tecavüze uğrıyacağını bilemezdim.

Eskiden Yugoslav olan İtalyan mıntıkasında (Postomia - Lioubliana) yol aşağı yukarı 200 metreye bir dikilen takviyeli nöbetçilerle korunmaktaydı. Sipere girmiş nöbetçiler, değerli yapıların (köprüler, tüneller v.b.) korunması için geçici istihkâmlar yol boyunca göze çarpmaktaydı.

Geçici barakaların duvarlarında mazgallar vardı. Duvarlar, aralarında bir sıra taş bulunan çift katlı kütükten yapılmıştı.

İşlerin çoğu henüz bitmemişti. Değerli yapılara giriş ve çıkışlar yaklaşmayı engelliyen dikenli tellerle çevrilmişti. Tehlikeye açık öbür bölgeler de böyleydi.

Yol boyunca uzanan bölgenin çok sık ormanın aşağı yukarı yüz metrelik kısmı kesilmişti.

Yolculuk süresince trende ve kompartmanımda özel bir askerî birlik bulundu. Bu ihtiyat tedbirleri, Almanlar tarafından işgal edilen bölgelerde (Lioubliana - Zagreb), Zagreb - Belgrad arasındaki Hırvat bölgesinde gündüz geçtiğimiz bütün batı bölgelerinde bırakıldı. Belgrad'tan sonra bu defa eski tipte sağlam tahkimata (briketten, taştan yapılma projektörlü barakalara) rastlanıyordu.

Hizmet büyük ölçüde Bulgar birlikleriyle görülmekteydi. Nöbetçiler çok aralıklıydı.

Sırbistan ve Bulgaristan'da tren yataklı vagonlar hariç çok doluydu. Koridorlardan geçmek mümkün değildi. Kompartmandan çıkmamak daha iyiydi.

Garlarda meselâ Milano garında halk çok seyrek gelen trenleri bekliyerek bütün gece zifiri karanlıkta itişip kakışmaktaydı. Bütün bunlar üzücü bir manzara yaratıyordu.

Askerî polis hizmetlerinin Almanlar tarafından sağlandığı öbür bölgelerde özellikle Balkanlarda böyle çok sayıda yolcuya rastlamadım. Açıkça sıkışıklık yoktu.

Sofya yakınında otomobil, kamyon ve moto-

sikletlerden kurulu bir Alman birliğini taşıdığı anlaşılan bir trenle karşılaştık. Bütün malzeme hasara uğramıştı, çamur ve tozla kaplıydı ve anlaşıldığına göre birlik büyük zarar görmüştü.

Askerler (genç genç Almanlar) cesaret doluydu. Elbiseleri düzgündü, fakat yıpranmıştı.

Kısmen, benim yaptığım yolculuğu yapan Binbaşı Frick kısa bir süre sonra orada olacak ve yolculuk intibalarını teknik tafsilâtıyla anlatacaktır.

30. Belge

RİBBENTROP'TAN HEWEL - WEHRWOLF'A (1)

Gizli

TELGRAF

Fuschl, 12 Eylûl 1942, 16,30
12 Eylül 1942'de alınmıştır. 17,25.
Sayı 1104
12 Eylûl 1942 tarihinde 179 sayıyla Elçi Hewel - Wehrwolf'a çekilmiştir.

Führer ve Bakan Hewel-Wehrwolf İçin Bilgiler

Ankara'daki büyükelçimiz tarafından gönderilen, Türkiye Başbakanı ve Dışişleri Bakanıyla ya-

---

(1) Orijinal, birinci sahifede Wehrmann'ın vizesini taşımaktadır.

pılan görüşmelerde ele alınan Sovyet Rusya'daki Türk - Moğol halkları problemi konusundaki raporlar bizi Ankara'ya çok ihtiyatlı hareket edilmesi gerektiğine dair talimat yazmaya zorlamıştır.

Elçi Hewel'in bildirdiğine göre bu raporlar Almanya'ya çağrılacak olan von Papen'e meselede çok ihtiyatlı davranması ve yersiz konuşmalardan kaçınması, şifahen her türlü bilginin verilmesi konusunda Führer'i ikna etmiştir.

Henüz gönderilmemiş olan ilişik telgraf talimatının zorunlu bir garanti olacağını ve von Papen'i bu konuda açılmaktan alıkoyacağını düşünmekteyim.

Büyükelçiyi buraya davet etseydim, uluslararası basında bu tip yolculukları çevreliyen arzu etmediğimiz dedikodular, Türk hükûmetiyle sıkı temaslara gireceğimiz intibaını kolayca yaratırdı. Böylesi de askerî görüş açısından yolculukların Kafkas harekâtı ve bu bölgelerin geleceğine bağlı olduğunu düşündürecekti.

Führer'in yukardaki fikre itiraz etmemesi durumunda, von Papen'e ilişik talimatı göndermenizi teklif ediyorum. Bununla birlikte Führer, diğerleriyle birlikte bu meseleyi de incelemek üzere sayın von Papen'i çağırmamı isterse lütfen bana bilgi veriniz.

Fuschl, 12 Eylül 1942
Führer için verilen bilginin sonu.
Bunun ardından telgraf tasarısı gelmektedir.

TELGRAF TASARISI

Alman Büyükelçisi
Ankara
Büyükelçinin Şahsına **Gizli**

26 ve 27 Ağustos tarihli telgraflarınızdan ve 27 Ağustos tarihli raporunuzdan anlaşıldığına göre, Türk devlet adamlarıyla son görüşmelerinizde Kafkasya ve Sovyet Rusya'nın öbür bölgelerindeki Türk - Moğol çıkarlarıyla ilgili konu tekrar ele alınmıştır.

Sorunun çözülmesinde Türkiye'nin hangi yolda iş birliği yapacağı da tartışılmıştır.

Bay Numan ve Bay Saracoğlu fırsattan, Türkiye'yi bu işlere sokacak çıkarı belirtmek için yararlanmışlar ve pek açık olmıyan tarzda gerek mahrem olarak gerekse araya bir başkasını katarak bize destek olmayı teklif ederek Türklerin arzu ve taleplerini belirtmişlerdir.

Aynı zamanda onlar, bütün dünyaca bilinen tarafsızlıklarını yeniden ileri sürmektedirler.

Şimdilik, bu meseleler ve onların gelişmesi konusunda Türk hükûmetiyle görüşmelere girmenin hiç bir faydası yoktur.

Meselelerin Türkiye'ye, genel politikasını savaşçı devletlere ve bizim lehimize çevirmesi için yeterli bir çıkar vaad etmediği dikkate alındığında onlara herhangi bir garanti vermemiz veya Türkiye'nin arzu ve taleplerine katılma yolunda elverişli bir fırsat yaratmamız için sebep yoktur.

Dolayısiyle bu tür meseleleri artık ele almamanızı, Türkler tarafından Sovyetler Birliğindeki Türk - Moğol halklarının çıkarları yeniden ortaya atılırsa mutlak bir ketumluluk göstermenizi rica ederim.

Ribbentrop
Sonnleiter

Tasarının sonu

31. Belge

KROLL'DAN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞINA

TELGRAF

Tarabya, 21 Eylül 1942.
21 Eylül 1942 de alınmıştır. (Saat, 19,30)
Sayı 1322
VII. Siyasî Kısma - 1242 -, Gizli
16 Eylül tarihli 1334 sayılı telgrafınıza.

Yunanistan Büyükelçisinin Numan üzerinde Willkie'nin statistikleriyle yaratılan güçlü izlenimle ilgili bildirisi gerçeğe uymamaktadır.

Kendisinin gerçek konusunda pek titiz olmadığı malûmdur.

Willkie'nin ziyareti sırasında, büyükelçinin emriyle Ankara'da bulunuyordum. Numan'la, Dışişleri Bakanlığı yüksek memurlarıyla Basın Genel Müdürü'yle ve Milletvekilleriyle olan görüşmelerimden edindiğim intibaa göre Türkler, Willkie'nin sırf propaganda mahiyetinde, malûm ve çok yüzeyden düşüncelere sahib olduğunu düşünmektedir.

Türkler, benim görüşüme göre Mihver devletlerinin üretimiyle mukayese etmek için Amerikan

üretiminin açık bir tablosuna sahib olmak istemektedirler. Bu tür bilgileri gizli tutmak mecburiyeti karşısında böyle bir şey imkânsızdır.

Willkie'nin gelecek yıl denize açılacak Alman denizaltılarının 350.000 tondan fazla olmıyacağı iddiasına gülüp geçmek kolaydır.

Onun, yıpranmış denen Rommel ordularıyla şu sıralarda garantiye alınacak olan Mısır cephesi konusundaki iddiaları burada bazı şüpheler doğurmuştur. Afrika bölgesindeki sürprizler görüldükten sonra, bu iddialar kandırıcı olmaktan çıkmıştır.

Willkie gibi bir sivilin Rommel gibi kendini kabul ettirmiş bir askerî lider hakkında konuşması Türkler tarafından bir davranış hatası olarak görülmüştür.

Türk hükûmeti, Sovyetler Birliği, İtalya ve Fransa konusunda aldandığı için çok tabii olarak Amerika Birleşik Devletlerinin şimdiki ve gelecek askerî gücü konusundaki bütün bilgilerle ilgilidir.

Bilindiği gibi, Kahire'deki Türk Büyükelçisi özellikle bu meseleyi görüşmek üzere Washington'a gönderilmişti.

Türkler Willkie'nin ziyaretini ondan mahrem bilgi almak için bir diğer soruyla değerlendirmesini bilmişlerdir. Willkie'nin onları tatmin ettiğinden şüphem var.

Önceki telgraflarımda da belirtmiş olduğum gibi (10 Eylül tarihli 1276 sayılı etlgrafla, 11 Eylül tarihli 1285 tarihli telgrafa bakınız) Willkie'nin zi-

yareti sırasında Türkler her şeyden önce en kısa zamanda büyük ölçüde savaş malzemesi ve tahlil elde etmek yolunda hareket ettiler.

Rumenlerle İtalyanlar'ın yaydığı ve Willkie'nin Türklere bir milyar dolar para ve beş bin uçak verecekleri konusundaki haber hiçbir şekilde teyid edilmemiştir.

Bu lâflar ziyaretin fiyaskosunu örtmek için Amerikan ve İngilizler tarafından çıkarılmıştır.

Kroll

32. Belge

KİLLİNGER'DEN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞINA (1)

TELGRAF

Gizli

Bükreş, 25 Ekim 1942, saat 11.
25 Ekim 1942'de alınmıştır, saat 11,15
Sayı 5307, tarih 25 Ekim.

Başbakan vekili, uzun süre Türkiye'de kaldık-

(1) Orijinalin birinci sahifesi Weiszaecker'in inisyalini ve «İmparatorluk Dışişleri Bakanı'na rapor edilmiştir» damgasını taşıyor.

tan sonra buraya gelen Türkiye Büyükelçisiyle bir görüşme yaptığını söyledi.

Görüşme sırasında Tanrıöver, Rusya'nın eskisi gibi Türkiye'nin bir numaralı düşmanı olduğunu ve ülkesinin, tarafsızlığa sıkıca bağlı kalacağını belirtmiştir.

Killinger

33. Belge

PAPEN'DEN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞINA (1)

Gizli

Ankara, 2 Aralık 1942
Almanya Büyükelçiliği
Sayı 717 - 42 - Gizli,
Dışişleri Bakanlığı'na
Berlin

Özü : Askerî Ataşenin Türk Genel Kurmay Başkan Vekiliyle görüşmesi.

Tümgeneral Rohde, dün Türk Genel Kurmay Başkan Vekili Orgeneral Asım Gündüz'le tafsilâtlı bir görüşme yapmıştır.

---

(1) Orijinalin birinci sahifesi Weiszaeker'in inisyalini ve «İmparatorluk Dışişleri Bakanı'na rapor edilmiştir» damgasını taşıyor.

Rohde'ın özel kuryeyle gelecek raporuna ayrıca dikkatinizi çekerim.

Orgeneral, Alman Genel Kurmayının giriştiği harekâtı sert bir dille tenkid etmiş ve askerî ataşeye zamanında verdiği Kuzey Afrika'da beliren tehlikeyle ilgili raporların tesirsiz kalmasına hayret etmiştir.

Ataşe, Orgeneralin tenkid izi taşısa da samimi olan fikirlerinin Doğu cephesindeki harekâtı, Avrupa'da güvenliği sağlıyacağımız noktaya getiremiyeceğimiz korkusundan doğduğu intibaını edinmiştir.

Alman Genel Kurmayı, savaş sahnesinde hayatî önemi olan kısımlarda ağırlık merkezleri yaratmadığına bakılırsa, klâsik stratejinin genel kurallarına aykırı hareket etmiştir.

Türk Genel Kurmayına göre, Alman kuvvetlerinin büyük bir kısmını uzun süre oyalıyan Stalingrad stratejik bir hedef görünmemektedir.

Yedekler büyük ölçüde bir nokta için kullanıldığından, Kafkas cephesi kuvvet yığımı bakımından zayıf kalmış ve saldırıyı durdurmuştur.

Almanlar Mihver'in geleceği için kat'î bir önemi olan Mısır'ı ele geçiremediler. İngiliz hücumu karşısında yenilgiye uğradılar. Çünkü başarıya ulaşmak için vazgeçilmez olan uçaklar da doğu cephesine toplanmıştı.

Orgenerale göre doğu cephesinin bütün olarak tutulabileceği kesinlikle düşünülebilir.

Herhalde mesele, Alman Genel Kurmayının bu cephede girişilecek yeni bir bahar taarruzu için yeterli sayıda tümen mi toplıyacağı, yoksa Mihver'in en tehlikeli ayak bağı görünen İtalya'yı mı destekliyeceğidir.

Kuzey Afrika'yı elde bulundurma imkânı çok zayıf görünmektedir. Türk Genel Kurmay Vekili Tunus'ta 6 Anglo - Amerikan tümenine ve Kuzey Afrika'daki Fransız silâhlı kuvvetlerinin bütün askerî potansiyeline karşı yalnız üç tümenimiz bulunduğunu gözönüne almaktadır.

Orgeneral, İngilizlerin gelecek yıl Norveç'ten, Finlandiya cephesindeki Ruslarla birleşmek üzere bir çıkartma yapacaklarına işaret etmiştir. Bu bizim için dikkate değer bir husustur.

Açıkça, Alman nakliyat imkânlarını cephenin en uzak noktalarına taarruzla en son ölçüde tüketmek, Alman yedeklerini dağıtmak istemektedirler. Bunun tarafsız bir ülkenin daima iyi haber alan elçisiyle yapmış olduğum aynı konudaki konuşma çok ilgi çekicidir.

Aynı kaynaktan gelen sözlere müstenid kısa bir raporda da Mihver devletlerindeki benzin ikmali meselesinin düşman kampında büyük bir ilgi uyandırmakta olduğuna işaret etmiştim.

Elçi bugün bana şunu söyledi: «Düşman devletleri Mihver devletlerinin benzin konusundaki istikrarsız durumundan yararlanmak ve bu kış Mih-

ver devletlerinin azamî benzini yakması için mümkün olanı yapmak istemektedirler.»

Eğer ilkbaharda girişeceğimiz büyük çapta harekâtı mümkün kılacak benzini arttırabilirsek düşman büyük bir fırsat kaçıracaktır. Çünkü Maikop'un ele geçireceğimiz için gelecek yıl benzin durumumuz bu yıla nazaran çok daha iyi olacaktır.

Papen

34. Belge

RİBBENTROP'TAN PAPEN'E

TELGRAF

Gizli

Özel tren, 5 Aralık 1942, 2,30.
5 ARALIK 1942'de alınmıştır. Saat: 3,30.
Sayı 1526

BÜYÜKELÇİNİN ŞAHSINA

20 Kasım tarihli ve a-6154 sayılı bildirinize cevaben, malî durumlarının yetersizliği dolayısıyla Türkiye'deki dostlarımızı destekliyebilmeniz için size beş milyon altın Reichsmark gönderilmesini emrettim.

Bu parayı rahatça ve bol bol kullanmanızı ve kullanma yeri hakkında bana bilgi vermenizi rica ederim.

Ribbentrop

1700 sayısıyla Türkiye'deki Alman Büyükelçiliğine çekilmiştir.
Berlin, 5 Aralık 1942.

35. Belge

ZEİLER'DEN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞINA

İstanbul, 9 Eylûl 1942

İngilizlerin Süveyş Kanalından atılmamasını, öbür yandan Rusya'ya karşı açtığımız seferde başarıya ulaşmamızı arzu eden Türkler, kuvvetlerimizin uzun da olsa kısa da olsa bir süre sonra Rusları yenmemize yetip yetmiyeceğini merak etmektedirler.

Türkiye şimdiye kadar, son zaferi çok şüpheli bularak bize hiç yardım etmemiştir. Onlar, İngiliz zaferinin Rus zaferi, Boğazlar üzerindeki Türk egemenliğinin sonu demek olacağını bilmektedir.

Herhalde, Türkiye'de son üç yıldanberi kötü ürün alınmasından doğan durumu lehlerine kul-

lanmak istiyen Amerikalıların kuvvetli baskısı İngiliz başarısı lehinde dengeyi sağlamaktadır.

Romanya petrol bölgelerine yapılacak hava hücumlarında Türkiye'nin üs olarak kullanılması şüphesiz Amerikalıların gayesidir. Bu amaçla, İngilizler hava alanları yapmaya girişmişlerdir.

Ayrıca Güney Anadolu'da, askerî birliklerin İzmir - Selânik yönünde naklinden başka gayesi bulunmayan yollar yapılmaktadır.

Amerikalılar bu plânı, Kuzey Afrika'daki Fransız harekâtından bağımsız olarak mı, ona paralel olarak mı, yoksa bu harekât çıkmaza girdiğinde mi uygulamak niyetindeler. Bu konuda bir hüküm verilemez.

Dışişleri Bakanı Numan, Büyükelçiye kabine adına ve görevli olarak, Mihver devletleri çökmek üzere de olsa, Türkiye'nin tarafsızlıktan ayrılmıyacağını bildirdi.

Bu Türkiye'nin herhalde tarafsızlıktan ayrılmaması demektir.

Numan'ın beyanı Genel Kurmaya ait fikirlere ve Türkiye'nin hiçbir zaman Almanya'nın yenilgisinde bulunmıyan gerçek çıkarlarına karşılıktır sanıyorum.

Neticede, Numan'ın ifadesinin, hiç değilse şimdilik Türk Dışişlerinin samimî fikri olduğunu düşünmekteyim. Askerî ataşeler ve gazeteciler arasında Türkiye'nin, Amerika Uzakdoğu'ya güçlü bir orduyla adım attığında ve daha az avantajlı nakil

imkânına (Karadeniz) sahib Almanya'nın ona karşı duramıyacağı zaman bile bu tarafsızlığını sürdürüp sürdürmiyeceği sorusunu ortaya atanlar bulunmaktadır.

Ayrıca, Türk - İngiliz askerî işbirliğini onlar şüpheli görmektedirler.

Tahminlerimde onlar kadar ileri gitmek ve Türkiye'nin her iki tarafa da oynadığını söylemek istemiyorum. Fakat azamî derecede savaş malzemesi elde etmek için düşmanlarımıza yöneldiklerini düşünmeye eğilimliyim.

Zeiler

36. Belge

MANSTEİN'DEN DİRCKSEN'E

9 Mayıs 1943

ÇOK SAYIN VON DİRCKSEN,

Tafsilâtlı ve ilginç mektubunuza çok teşekkür ederim.

Her şeyden önce Madam Dircksen'in sağlığı konusunda üzüntülerimi ifade etmek kendisine en iyi dileklerimi iletmek isterim.

Niedermayer'a yapmış olduğunuz ziyaretin in-

tibaları beni çok iliglendirmiştir. Bu yardımcı halkları bizim için savaşacak iyi askerler yapabilsek! Şimdiye kadar gerçekte onlar ilerleme tehlikesi karşısında geri çekilmekteydiler.

Onları büyük ölçüde ve fayda sağlıyacak şekilde bolşevikler, Ruslar ve Rusya'nın ayrı ırktan halkları karşısında harekete geçirseydik çok iyi olurdu.

Bizim için en güç soru, çıkarlarımız karşı olduğundan bu halklara hangi hedefi gösterebileceğimiz sorusudur.

Şu sıcak yaz günlerinde yeniden, hâdiselerin gelişmesini bekliyerek genel karargâhta bulunuyorum.

Şimdilik her şey sâkin. Tunus harekâtının gelişmesi çok kötü. O yeniden Alman düşüncesini işgal edecek ve İtalyanlar savaşçı ruhunu yenilemek için sebep bulamıyacaklar.

Mektubuma maalesef son vermek zorundayım. Bir sürü mektup yığılmış beni bekliyor.

Madama en iyi dileklerimle.

Yakın dostunuz.

Manstein

FAZIL MÜSTECİB, Pantürk hareketin öncülerinden.
Kırım'a Almanlara yardım etmek üzere ve Kırım tatarlarıyla temasa gönderildi.

FRAUENFELD.
1942 - 1943'de Kırım'daki Alman temsilcisi.
FROMM.
Alman Generali.

FUNCK.
1938'de Alman Ekonomi bakanı; 1939'da Alman Bankası'nın başına getirildi.
GAROUN.
Berlin Yüksek Teknik Okulu'nun doçentlerinden.

GUEVEİ WERWOLF, Alman diplomatı.
Ribbentrop'un özel müşavir heyeti başkanı.
GÜNDÜZ, ASIM.
General; Türk Ordusu Genel Kurmay II. Başkanı.
HÜSREV GEREDE, Türk Diplomatı.
1939 - 1942 arasında Türkiye'nin Berlin Büyükelçisi.
İDRİS, Profesör.
Pantürk hareketin üyesi.
HENTİG, Bakan seviyesinde Alman diplomatı.
Alman Dışişleri Bakan Yardımcısı.
KEİTEL, Hitler'in Feldmareşali.
Hitler Ordularının Genel Kurmay Başkanı.

KİLLİNGER, Alman Diplomatı.
Bükreş'te görevli Alman Bakanı.

HAMDULLAH SUPHİ TANRIÖVER.
Türkiye'nin Bükreş Büyükelçisi.

KROLL.
1940 - 41 de Ankara'daki Alman Büyükelçiliğinin müşâviri.

MANSTEİN, Hitler'in Feldmareşali.
Sovyet cephesinde Güneydeki Alman Orduları Kumandanı.

MEYER.
Doğu'da Alman işgalindeki topraklarda görevli Alman Bakan Yardımcısı.

MELKERS.
Alman Dışişleri Bakanlığı'nın VII. bürosunda görevli.

MENDE, Profesör.
Doğu'da Alman işgâlindeki topraklarda görevli Alman Bakan Yardımcısı.

MENEMENCİOĞLU NUMAN, Türk Devlet adamı.
1937'de Türk Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri; 1942 - 44 arasında Türkiye Dışişleri Bakanı.

NEİN.
Hitler ordularında Yüzbaşı.

NİEDERMAYER.
Hitler ordularında General.

NURİ PAŞA.
Enver Paşanın kardeşi; Türkiye'deki pantürk hareketinin öncülerinden.

ODER KERİM.
Müsavatçı lider (Azerbaycanlı göçmen milliyetçilerin belli başlı liderlerinden biri)

PAVLOV.
İstanbul'daki Sovyet Konsolosluğu Müşâviri.

PAPEN.
1939 - 44 arasında Almanya'nın Türkiye Büyükelçisi.

PİLSUDSKİ, Polonyalı devlet adamı.
1918'de kendini Polonya Başbakanı ilân etti; 1923'de iktidarı terketti ve 1926'da bir hükûmet darbesi yaparak askerî diktatörlük kurdu; 1935 de öldü.

RESULZADE MEHMET EMİN.
Müsavatçıların lideri, pantürk hareketin öncülerinden.

RİBBENTROP
1938 - 1945 arasında Alman Dışişleri Bakanı.

RİTTER, Alman diplomatı.
1938'de, Alman Dışişleri Bakanlığında görevli.

RODE, Hitler ordularında General.
Doğu'da Alman işgâlindeki topraklarda Askerî Ataşe.

ROMMEL, Hitler'in Feldmareşali.
1941 - 43'de Kuzey Afrika ve İtalya'daki Alman orduları kumandanı.

SAYDAM REFİK.
1939 - 1942 arasında Türk Başbakanı; 7 Temmuz 1942'de öldü.
SARACOĞLU ŞÜKRÜ.
1938'den 1942 Ağustos'una kadar Türk Dışişleri Bakanı; 1942 Ağustos'undan sonra Başbakan.
SİKORSKY.
1939 - 43 arasında Londra'da kurulan Polonya Hükûmet Başkanı.
ŞEVKET MEMDUH (Esendal).
Türkiye'nin Kâbil Büyükelçisi.
SCHULENBURG, Alman Diplomatı.
1938'de Almanya'nın Moskova Büyükelçisi; Alman Dışişleri Bakanlığında görevli.
ÇAKMAK FEVZİ, Mareşal.
Türk Genel Kurmay Başkanı; 12 Ocak 1944'de emekliye ayrıldı.
TİPPELKİRCH, Alman Diplomatı.
Alman Dışişleri Bakanlığı görevlisi.

WİLLKİE.
Cumhuriyetçi Parti Üyesi, politikacı; 1940 Amerikan seçimlerinde Başkan adayı; 1944'de öldü.
WARLİMONT, General.
Alman orduları Yüksek Plânlama Dairesinde Harekât Servisleri Başkanı.
WEİSZAEKER. Alman Diplomatı.
Alman Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri.

VELİ MENGER.
Almanlarla münasebetlerinde ERKİLET'in yakın adamı.
VELİDİ ZEKİ, (Togan).
Başkır karşı-devrim hareketine dahildi; Türkiye'de profesör titri aldı; pantürk hareketin şeflerinden biri.
WEHRMANN, Alman Diplomatı.
1938 - 43 arasında Alman Dışişleri Bakanlığı Sekreter Yardımcısı.
WİLL.
Alman Dışişleri Bakanlığında Politik İlişkiler ve Ticaret Dairesi Başkanı.
WİLSON MEİTLAND.
Doğumu 1881; 1914 - 18 savaşına katıldı; 1941 de Yunanistan, Filistin ve Ürdün'deki İngiliz orduları kumandanı; 1941'de Orta Doğu'daki 9. Ordu Kumandanlığına getirildi; 1942 - 43 de Irak - İran cephesi İngiliz orduları kumandanı, Orta Doğu Cephesi Kumandanı; 1944'de İngiliz orduları Akdeniz Cephesi Kumandanı.
HÜSEYİN CAHİT YALÇIN.
Türk gazetecisi; «Tanin» gazetesi Genel Yayın Müdürü; Meclis Üyesi.
ZEİLER.
1940 - 43 arasında Almanya'nın İstanbul Başkonsolosu.
ZONNLEİTNER.
Ribbentrop'un özel müşâviri.
ZİMMERMANN, S.S. Şefi.

İKİNCİ BÖLÜM

2. DÜNYA SAVAŞI
VE İSMET İNÖNÜ

İkinci Dünya Savaşı sırasında Türk
ilerini gösteren GİZLİ BELGELER'i
an sonra o devre ait bazı bilgiler ve ol
eriyle birlikte vermenin yararına in
Sadece gizli belgelere dayanarak b
ılara varmak gibi hatalara saplanma

geçirdiğimiz çok tehlikeli, karmaşık bir siyasî ortamı aydınlatmak şarttır.

Birinci bölümdeki belgeler, resmî arşivlerden alınmıştır ve tamamen doğrudur. Birbirleriyle irtibatsız bu belgelerden, maksatlı olarak yararlanmak isteyen politik çevreler olabilir. Bu bakımdan böylesine bir fırsatı bazı kişilere vermemek için o günlerin olaylarına eğilmek gerekmektedir.

Atatürk'ün ölümünden sonra tek parti devrinin millî şefi İnönü'nün kişisel iktidarı ile uzun süre yaşayan Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Dünya Savaşına katılıp katılmaması üzerinde yıllardan beri çeşitli fikirler ileri sürülmektedir. İnönü'nün savaş içindeki politikası yerinde miydi, değil miydi? İnönü, ileriyi görmüş müdür, görmemiş midir?... Gizli belgelerden de anlaşılacağı gibi Almanların Türkiyede her alanda dostları olduğu açık ve seçiktir. İnönü, bir devrin tek adamı olmasına rağmen politik kamplara ayrılmış, müttefikleri olsun, mihver devletlerini olsun tutan ve onlara hizmet eden kuvvet sahibi kişilere karşı direnmiş midir?... Almanların savaşı kazanma sarhoşluğu Türkiye'yi sardığı bir sırada Hitler'in arzularına boyun eğmiş midir, eğmemiş midir? Almanların savaşı kaybetmeye başladığı anlaşılırken müttefiklerden yana savaşa katılmayışı Türkiye'nin yararına mı olmuştur, zararına mı?...

İkinci Dünya Savaşı sırasında memleketimizin çektiği ekonomik sıkıntılar, savaşa katılsaydık

—hangi taraftan olursa olsun— az mı olacaktı, yoksa çok mu?...

Çok partili rejime girildikten sonra iç politikada İnönü'ye İkinci Dünya Savaşı'ndaki tutumundan dolayı yapılan hücumlar yerinde miydi, değil miydi?...

Bütün bu soruların cevabı; aradan otuz yıla yakın bir süre geçtikten sonra ortaya çıkan gizli belgeler ve o devri yaşamış sorumlu devlet adamlarının anıları ile kendiliğinden verilmiş olmaktadır.

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'ndaki durumu, herhangi bir ideolojik açı dışında ele alınacak olursa, başarılı bir politika izlendiğini gösterir.

Müttefikler olsun ve hele Almanlar olsun geçirdiğimiz büyük savaş sırasında Türkiye'ye çeşitli şekillerde sızmışlar, Mark, Dolar ve Sterlingle birçok teşekkülü, bir kısım basını ve kişileri satın almışlardır. Binlerce casusun kol gezdiği Türkiye'de baskı grupları etkili olmuşlarsa da, Türkiye'nin savaşa girmesini sağlayamamışlardır.

Bir taraftan İngilizlerin, beri taraftan Almanların propagandasını yapanlar; Türk Devletinin başı olan İnönü'yü bu kamplardan birine çekmeyi başaramamışlardır. O zamanki basının büyük bir kısmı Almanları tutarak Türkiye'yi Hitler'in yanında savaşa sürüklemek için büyük gayretler sarfetmişlerdir. Keza, müttefikler safında yer almamız için de yapılan baskılar sonuç vermemiştir.

Burada akla bir soru gelebilir :

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'na katılmamasının yegâne âmili İnönü mü idi?...

Bu nokta üzerinde biraz durmak gerekecektir. O devrin tek adamı İnönü'nün bu başarıdaki mutlak rolünü peşinen kabul ettikten sonra yardımcı faktörler üzerine eğilebiliriz.

Almanların Türkiye'ye saldırmasına mani olan hususları sıralayalım:

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDAKİ İTTİFAK...

Bu, Alman diplomatlarının iddiasıdır. Gerçek payı azdır. Hitler gibi gözü dönmüş bir liderin böylesine hissî bir davranışa saplanacağı beklenemez.

ALMANLARIN TÜRKİYE'Yİ İŞGAL PLÂNI

Büyük Alman Amirali Reader'in Türkiye'yi işgal ederek Kafkaslara uzanmak için yaptığı plânı Hitler neden reddetmiştir?...

Amiral Reader, Rusya'yı arkadan vurmak ve aynı zamanda Akdeniz'i kontrola almak için Türkiye'nin işgalini istemiş ve bu konuda hazırladığı plânı Hitler'e kabul ettirmeye çalışmıştır. Alman Genel Kurmayı, o sıralarda Trakya'da bulunan 28 Türk tümenine karşı 50 tümene ihtiyaçları olduğunu ileri sürmüş, beri yandan da Hitler elindeki kuvvetlerle Karadeniz'in kuzeyinden Kafkaslara sark-

mayı ve işini daha çabuk bitirmeyi düşünmüştür. Türkiye'deki arazi durumunu dikkate alan Hitler ve Genel Kurmayı, Anadolu'yu ağır silâhlarla aşmanın güçlükleri üzerinde durmuşlar, çete harpleriyle yıpranacaklarını anlamışlardır. Bu bakımdan Türkiye'nin işgalini göze alamayan Hitler, Irak ve Suriye'ye silâh sevkini temin için Türklerle bir anlaşmaya varma yoluna gitmiş, bunda da İnönü bütün baskılara karşı oyalama siyaseti ile Almanları meşgul etmiş, savaşın kaderi değişinceye kadar diplomasideki korkunç hünerini göstermiştir.

Churchill, Türkiye'den İngiliz uçaklarına üs isterken ve Almanların Türkiye'ye saldırısı için tartışmalar yapılırken İnönü, her iki tarafı da idare etmeyi başarmış, Türk toprakları üzerine savaşın dehşetini getirmemiştir. Bu arada Hitler'in yukarıda söz konusu edilen düşüncesi de Türkiye'nin savaşa katılmamasına yardım etmişse de, Almanlara verilen ufak tavizler ve Almanların Türkiye'deki dostlarının Türkiye'nin onların elinde olduğu yolundaki inançlı kanaatleri bunda önemli rol oynamıştır.

TOPRAK VAADLERİ

Gizli belgelerden de anlaşılacağı üzere Türkiye'ye anlaşmalar karşılığında toprak vaadinde bulunulmuştur. Ancak bunda samimi olunmadığı yine belgelerden öğrenilmektedir.

Ege Denizi'nde bir ada, Edirne sınırında bir kısım toprak ve sonra Türklerin bulunduğu Sovyet topraklarında Türk - Moğol devletinin kurulması, Bakû ve geniş bir bölgenin Türklerin yönetimine ayrılması gibi tekliflerin birer hayâl olduğu zamanla yayınlanan anılardan, belgelerden ortaya çıkmıştır.

Bugüne kadar yayınlanmış anılardan öğrendiğimize göre, Türklere yapılan tekliflere karşılık Hitler, «Bakû'yu ve Kırım'ı kimseye vermem» diye bağırmaktan kendisini alamamıştır. Hitler, bu bölgelerin Alman iskân bölgeleri haline getirileceğini, Kırım'ı da turistik bölge yapacağını düşünmekteydi.

HİTLER'LE İNÖNÜ ARASINDA TEATİ EDİLEN MEKTUPLAR

Bu kitabın birinci bölümündeki gizli belgelerde bahis konusu edilen Hitler'in İnönü'ye gönderdiği oldukça sert mektup ile İnönü'den aldığı alışık olmadığı cevabı ayrı ayrı burada yayınlamayı uygun bulduk.

Türk Dışişleri Bakanlığının «gizlidir» kaydı ile vermek istemediği bu mektupları 31 Ağustos 1967 de Milliyet gazetesinde Altan Öymen'in «İkinci Dünya Savaşında Türkiye» adlı seri röportajından alarak sunuyoruz.

Hitler'in mektubu'nu bir Alman araştırmacının kitabından alan yazar Altan Öymen, İ n ö n ü ' n ü n mektubunu Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından «gizlidir, tetkikine imkân yoktur» denmesi üzerine Alman Dış İşleri Bakanlığı arşivine yaptığı müracaatla elde etmiştir. Altan Öymen'in Almanların arşivinden temin ettiği her iki mektubu aşağıda yayınlıyoruz.

Adolf Hitler

ADOLF HİTLER'İN MEKTUBU

Özel Tren, 1.3.41, Saat 1.00
Dışişleri Bakanlığı Şifre Bürosu No: 128
«Türkiye Cumhurbaşkanı,
Ekselâns Bay İsmet İnönü
Ankara
Bay Başkan,

Alman Hükûmetinin arzusu hilâfına ve İngiltere ve Fransa'nın 3 Eylül 1939'daki savaş ilânı karariyle Alman halkına empoze edilen savaşta, Alman Reich'ının şu sıradaki hedefi, Avrupa kıt'asında İngiliz nüfuzunu bertaraf etmektir. Bu; asırlardanberi devam eden Avrupa'daki devletleri birbirine karşı oynayarak yıpratma metoduna son vermenin bir şartını teşkil etmektedir. İngiltere'nin, Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde askerî nüfuz kazanma yolundaki gayretleri, Alman Reich'ını, bu bölgelerde, toprak kazanma yönünde veya siyasî mahiyette herhangi bir başka maksada mâtuf olmayan önleme tedbirleri almağa mecbur kılmaktadır.

Bu bakımdan Ekselâns, size, Yunan topraklarına yerleşme yolundaki İngiliz tedbirlerinin gitgide tehditkâr bir mahiyet aldığı şu

sırada, bu şartların gerektirdiği muayyen mukabil tedbirleri almağa karar verdiğimi açıklamak isterim.

Bu sebeple Bulgar Hükûmetinden, Alman Silâhlı Kuvvetlerinin bir kısım birliklerine, bu yoldaki belirli emniyet tedbirlerini uygulamak çin müsaade etmesini rica etmiş bulunuyorum. Ötedenberi Almanya'ya karşı dostluk münasebetleri içinde bulunan Bulgaristan, bu münasebetleri, Üçlü Pakta katılmak suretiyle daha da takviye etmiş ve alınacak tedbirlerin Türkiye'ye yönelmeyeceğinden emin olarak, bunların uygulanması için gerekli müsaadeyi vermiştir.

Ben de Ekselâns, size, bu fırsattan istifade ederek resmen bildiririm ki, Almanya'nın bu tedbirleri, hiç bir şekilde Türkiye'nin toprak bütünlüğüne veya siyasî bütünlüğüne yönelmiş değildir. Aksine, birlikte yürüttüğümüz büyük ve hayatî savaşın hâtıralarıyla ve bu savaşı takibeden ıstıraplı yılların hâtıralarıyla meşbû olarak, size, Almanya ve Türkiye arasında gerçek dostluğa dayanan bir işbirliği için istikbalde dahi bütün şartların mevcut olduğuna kesin olarak inandığımı belirtmek isterim.

Zira;

1 — Almanya bu bölgelerde hiç bir toprak menfaati peşinde değildir. Alman birlikle-

ri, bahis konusu tehlikelerin giderilmesinden hemen sonra Bulgaristanı ve - Devlet Başkanı Antenoscu ile mutabakat halinde - Romanya'yı terkedeceklerdir.

2 — Savaşın sona ermesinden sonra Avrupa'nın yaralarını sarma yolunda başlıyacak ekonomik gelişme, Almanya'yı ve Türkiye'yi zarurî olarak, tekrar yakın münasebetler içine sokacaktır.

Bu alanda önemli bir faktör, Almanya'nın menfaatini, sadece kendi endüstri mallarının satışında görmediği, aynı zamanda en büyük alıcı olma eğilimini de taşıdığıdır.

Bunların dışında inanıyorum ki, savaştan sonra gerçekleşecek yeni sınırlar nizamı, Almanya'yı hiçbir şekilde Türk hükûmetinin hedefleriyle karşı karşıya getirmiyecek, aksine, iki devletin yakınlaşması, bu alanda da, hem Türkiye'nin, hem de mihver devletlerinin menfaatine olacaktır.

Bu bakımdan ben şimdi olduğu gibi istikbalde de, Almanya ile Türkiye'yi karşı karşıya getirebilecek hiçbir sebep olamıyacağı görüşündeyim. Bu düşüncelerle, Bulgaristan'da ilerleyen Alman birliklerinin Türk sınırından, orada bulunmalarının maksadı hakkında yanlış bir yorumda bulunulmasına meydan vermiyecek kadar uzak kalmalarını emrettim. Şu kayıtla ki, Türk hükûmeti, bizi, bu tutumu-

muzda bir değişiklik yapmağa mecbur edecek tedbirlere tevessül etmeyi lüzumlu görmesin. Ancak böyle bir hal dahi, Almanya'nın Yunan topraklarına yerleşme maksadını taşıyan İngiliz tedbirlerine karşı çıkma hususundaki azminde bir değişiklik yapmıyacaktır.

Bu mektubumu Ekselâns, Almanya ile Türkiye arasındaki münasebetleri hiçbir şart altında kötüleştirmemek, aksine, mümkün olan her şekilde iyileştirmek ve uzak istikbalde dahi iki taraf için verimli olacak şekilde tanzim etmek yolundaki samimî arzumun bir ifadesi telâkki ediniz.

İmza
Adolf Hitler»

İsmet İnönü, Numan Menemencioğlu ile birlikte.

İSMET İNÖNÜ'NÜN MEKTUBU

Ankara, 12 Mart, 1941

«Ekselâns Bay Adolf Hitler
Adolf Reich'ı Führeri ve
Şansölyesi

Ekselânslarının, Büyükelçileri aracılığıyla bana gönderdikleri şahsî mektubu almakla şeref duydum. Bu mesajı göndermek suretiyle gösterdiğiniz nezaket için, size samimiyetle teşekkür ederim. Mektubunuzun Cumhuriyet Hükûmetine bildirdiğim muhtevası, lâyık olduğu tam ilgiyle incelenmiştir.

Aynı cephede katıldığımız ve şerefini ve acılarını aynı şekilde paylaştığımız son büyük savaştan sonra yeni Türkiye'nin siyaseti, Millî Mücadelemizin başlangıcında tesbit edilmiş olan prensiplere daima sadık kalmıştır. Bun-

lar, Türk İstiklâlinin en mutlak şekliyle teminat altında tutulması ve başkalarının haklarına hiçbir müdahalede bulunmaksızın, barışçı bir gelişmenin devam ettirilmesidir.

Ekselânslarının da malûmu olduğu üzere, Türkiye'nin 1939 ilkbaharındanberi takip ettiği siyasetin temelinde de aynı prensipler yatmaktadır.

Türkiye, toprak bütünlüğünü ve masuniyetini, şu veya bu devletler grubu arasındaki siyasî ve askerî kombinasyonların şekline göre mütalâa edemez ve tecavüzden masun olma hususundaki mukaddes hakkı üzerinde, herhangi bir yabancı devletin kazanacağı zafer açısından hüküm yürütülmesine müsaade edemez. Türkiye, bu sebepten, millî egemenlik alanı içine vâki olacak her müdahaleye karşı koymağa azimlidir.

İmzaladığı savunma paktıyla olduğu gibi (İnönü, Türkiye'nin İngiltere ve Fransa ile imzaladığı paktı «Savunma Paktı» diye nitelemektedirler.), bu savaşın pek değişen olayları sırasındaki tutumuyla da Türkiye, mutlak istiklâl hakkını muhafaza etmek hususundaki aynı sarsılmaz azmin delilini vermiştir.

Cumhuriyet hükûmetinin Balkan politikası, Balkan yarımadasını savaşın tahribatından uzak tutmaktan başka bir hedef gütmemiştir. Ve Ekselânslarının tam yetkili Büyük-

elçileri tarafından müteaddit defa verilen teminat karşısında biz, Almanya'nın da aynı hedefi güttüğünü ve bu sebepten, Avrupa'nın güney doğusuyla ilgili Türk ve Alman siyasetleri arasında huzur verici bir paralellik olduğunu kabul etmekte haklıydık.

Ekselânsları itiraf edeceklerdir ki, bu durumun değişmesi, Türkiye'nin siyasetinin ve tutumunun tamamen dışında kalan sebeplerin sonucudur ve İtalyan - Yunan savaşının çıkışından beri geçen olayların gelişmesinde, memleketimin en ufak bir sorumluluğu olduğundan bahsedilemez.

Biz inanıyorduk ve bugün de hâlâ inanıyoruz ki, ortada Türk ordularıyla Alman ordularını karşı karşıya getirecek bir sebep yoktur. Ve Almanya, Türkiye'nin emniyetinin (Bu kelime metinde silik çıkmış ve karineyle çıkarılmıştır.) ve istiklâlinin gereklerine karşı anlayışlı davrandığı müddetçe böyle bir felâket meydana gelemez.

Reich hükûmeti, Türkiye'den, onun bu maksatla yüklendiği vecibelerle bağdaşmıyacak bir talebi olmıyacağına dair bize, müteaddit defa teminat vermiştir.

Bu sebepten ben, Ekselânslarının bu alandaki her türlü vuzuhsuzluğu kaldırmak arzusunu taşıdıkları hususunda bana teminat vermelerini büyük bir memnuniyetle öğrenmiş

bulunuyorum. Ben de size açıklarım ki, mazide olduğu gibi istikbalde de uyanık bir bekçilik görevi ifa edecek olan Türk ordusu, Reich hükûmeti, Cumhuriyet hükûmetini tutumunu değiştirmeğe mecbur edecek tedbirlere tevessül etmediği müddetçe, Alman birliklerine karşı aynı şekilde davranacaktır.

Bütün kalbimle temenni ederim ki, kısa bir zaman önce birlikte kan dökmüş olan Türk ve Alman askerleri, hiçbir zaman, geçici bir takım olaylar uğruna biribirlerinin karşısına çıkmasınlar. O geçici olaylar ki bence, tarih karşısında, siyasî veya askerî kombinasyonların çerçevesini çok aşacak olan bir felâketin yaratılmasını asla mâzur gösteremezler.

Ekselânslarının, Balkanlardaki durumun kritik bir ânında bana gönderdiği mesajı okurken, Alman Devleti Şansölyesi ve Führerinin, benden —kendisinin Aman tutumu hakkında yaptığı gibi— Türk görüşünü samimî ve gerçeklere uygun bir şekilde anlatmamı arzu ettiği intibanı edindim. Dünyanın içinde bulunduğu ciddî durum, halklarının karşısında sorumlu olan liderlerden, öyle bir lisan kullanmalarını istemektedir ki, bu, yakın veya uzak istikbalde ortaya çıkacak olaylarla «yalandır» diye damgalanmağa mahkûm olmasın. Mesajınızı bilhassa bu bakımdan memnuniyetle karşıladım.

Ekselânslarının bu cevap yazısının muhteviyatında iki memleketimiz arasındaki anlayışa dayanan münasebetlerin muhafazası için tek temeli teşkil eden .... (Bu kelime metinde de tamamen silik çıkmıştır.) gayretinin ifadesini bulacağından eminim.

Ekselânslarının mes'ut teşebbüsüyle aramızda vâki olan fikir teatisi, muhakkak ki, Türk - Alman münasebetlerinin normalleştirlmesine ve iyileştirilmesine yardımcı olacaktır. Bu ümitle Bay Şansölye, en derin saygılarımı ifade etmeme müsaadenizi rica ederim.

İsmet İnönü»

İsmet İnönü, Roosevelt ve Churchill ile birlikte

Arkada Eden ve Menemencioğlu.

İNÖNÜ'NÜN YILLARCA SONRA YAPTIĞI AÇIKLAMA

İnönü, İkinci Dünya Savaşı'ndaki Türk politikası üzerinde ileri sürülen çeşitli iddialar karşısında 16 Ekim 1967 tarihli Milliyet gazetesinde aşağıdaki açıklamayı yapmıştır :

«Bizim görüşümüze göre, İkinci Dünya Harbi, Mihver tarafından büyük hazırlıklarla başlıyordu. Biz bu muharebenin bütün dalgalarına mâruz kalacaktık. Karadeniz, Boğazlar, Balkanlar, Orta - Doğu harb sahasının içinde bulunacaklardı. Hülâsa harb her hududumuzdan bize temas edecekti. Karakteri itibariyle de, özellikle Almanya ve İtalya bakımından Birinci Dünya Harbi'nin devamı da sayılabilirdi. Bu harbi Mihver'in kazanması ihtimalini biz pek zayıf görüyorduk. Ve Mihver kazanırsa, İtalya ile Almanya'nın hayat sahası politikasıyla bizim menfaatlerimizin bağdaşması ihtimali az görünüyordu.

Sonra Birinci Dünya Harbi sonundan Sovyet Rusya ile dost olarak çıkmıştık. Mihverin siyasî hayatı, ilk gününden itibaren, Sovyet Rusya aleyhinde taleplere ve şikâyetlere dayanmaktaydı. İkinci Dünya Harbine ilk gü-

nünden, Sovyet Rusya ile bir harbe girişerek başlaması muhakkak görünüyordu. İngiltere ve Fransa, uzun müddet Sovyetlerden ayrı kaldıktan sonra, son senelerde her üçü arasında yakınlaşma ve beraber savunma fikirleri ciddî olarak belirmişti.

MENFAATLERİMİZ SOVYET RUSYA, İNGİLTERE VE FRANSA'YLA BERABERDİ

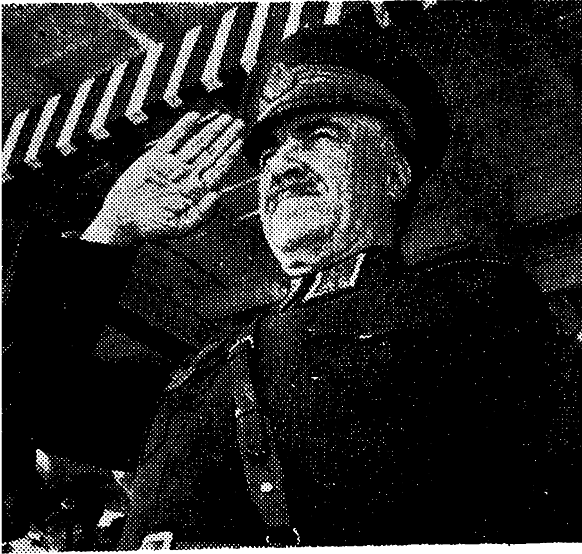
Bizim Birinci Dünya Harbi tecrübesinden sonra yeni kurulan düzende menfaatlerimiz, Sovyet Rusya, İngiltere ve Fransa ile beraberdi. İngiltere ve Fransa ile münasebetlerimizde emniyet çok artmış durumdaydı.

Bu hülâsa ile Türkiye'nin vaziyeti, gelen İkinci Dünya Harbinde Sovyet Rusya, İngiltere ve Fransa ile aynı sahada emniyet esasını tabiî gösteriyordu. Harb bizi sürükleyecekse bu devletlerle beraber bulunmamız, hem stratejik bakımdan, hem siyasî neticeleri ile Mihver'e karşı tarafta bulunmamız icab ederdi. Biz, vaziyeti harb başlamadan evvelki senede samimî kanaatle bu şekilde gördük. Ve harbin başlayacağı günlerde, Sovyet Rusya ve Almanya yakınlaşması daha meydana çıkmadan evvel, bunlarla istikbal için bir ittifak müzakeresi içindeydik.

Saraçoğlu ile Menemencioğlu.

Şu halde ittifakımız, Birinci Dünya devresinden sonraki sulh devrinin ol içinde tabiî bir şekilde hazırlanmıştı.

Mareşal Fevzi Çakmak.

İTTİFAK KARARI CESURANEDİR

Münakaşa edilecek nokta yalnız şun ibarettir: Son anda Rusya ile Almanya ara da anlaşma meydana çıkınca, özellikle mey na çıkışın ilk gününde İngiltere ve Fra aleyhinde davranışlar görülünce, ittifak m hedelerini neticelendirmek doğru muydu?

Bu karar cesurânedir. Fakat doğru old olaylarla sâbit olmuştur. Bizim kanaatimi Almanya ile Sovyet Rusya arasında er harb açılması önlenmez bir şekilde kesin

Berlin Büyükelçisi Hüsrev Gerede.

rünüyordu. Dışarıda kalınca harbin cereyanı esnasında daha çok güçlüklere mâruz kalırdık. Hakikatte olandan daha çok sıkıntı çekerdik.

İTTİFAK ŞARTLARI İÇİNDE KALINMIŞTIR

Sovyet Rusya ile Almanya arasında anlaşma meydana çıktıktan sonra ittifak muahedeleri imzalanmıştır. Fakat ihtirazî kayıtlar, Türkiye'nin harbe hazırlanması gibi şartlarla bir takım teminat elde edilebilmiştir.

İttifak Muahedesi icabı olarak harb esnasında bir gün fiilen muharebeye tutuşmak daima vârit görülmüştür. Ona göre hazırlanılmağa çalışılmıştır. Harbe girmemek için taahhütlerimizi tanımamak hiçbir zaman düşünülmemiştir. Ve nihayette de, beraber muharebe etmediğimiz müttefiklerimizin Türkiye'ye itimatlarının sarsılmasına yol açacak bir olaya meydan verilmemiştir. Daima ittifak hedefleri ve ittifak şartları içinde kalınmıştır. Ve tâmir kabul etmez çelişmelere mahal verilmemiştir.»

Molotof, Rus - Alman anlaşmasını imzalıyor. Arkada Stalin görülüyor.

AVRUPA'NIN SAVAŞTAKİ İNSAN KAYBI

İkinci Dünya Savaşı'ndaki insan kaybı aşağı ya çıkarılmıştır. Almanlar ile Sovyetlerin insaı ıybı tahminidir. Sovyet işgali sırasında Almanla ilyonlarca sivil Rus halkını öldürmüşlerdir. Sov ɛtlerin kaybı 20 milyon kişi olarak tahmin edil ektedir. Almanların ise 8,5 milyon insan kaybet ɛleri sanılmaktadır.

Diğer Avrupa ülkelerinin insan kaybının liste şöyledir:

AVRUPA'NIN SAVAŞTAKİ KAYBI

Memleket	1938 Nüfusu	Ölen Askerler	Ölen Siviller	Kayıplar ve Geri dönmeyenler
Avusturya	6 653 000	230 000	104 000	512 000
Belçika	8 386 000	12 000	76 000	62 000
Bulgaristan	6 270 000	10 000	10 000	320 000
Çekoslovakya	15 310 000	150 000	215 000	3 515 000
Danimarka	3 794 000	4 000	1 000	58 000
Finlandiya	3 697 000	82 000	2 000	4 000
Fransa	41 680 000	250 000	350 000	422 000
Hollanda	8 729 000	12 000	198 000	38 000
İngiltere	47 814 000	326 000	62 000	87 000
İtalya	43 780 000	330 000	80 000	750 000
Lüksemburg	301 000	4 000	1 000	16 000
Macaristan	9 200 000	140 000	280 000	5 000
Norveç	2 926 000	6 000	4 000	
Polonya	34 800 000	100 000	4 200 000	7 600 000
Romanya	19 850 000	200 000	260 000	4 350 000
Yugoslavya	15 490 000	300 000	1 400 000	260 000
Yunanistan	7 180 000	20 000	140 000	

VON PAPEN'E SUİKAST

24 Şubat 1942 günü sabahı saat 10 u 10 geçe Ankara'da Atatürk Bulvarı'nda Alman Büyükelçisi Von Papen'e karşı yapılan suikast, büyük yankılar uyandırmış, siyasî hava birden karışmıştır. Von Papen'le karısı Atatürk Bulvarından geçerken bir bomba patlamış ve ne varki her ikisine de birşey olmamıştı.

Siyasî polis yaptığı tahkikatta bomba olayının geçtiği alanda bir ayakkabı teki ile bir ağaçta kumaş parçası bulmuş, elinde bomba patlayan kişiye ait herhangi başka bir ize rastlamamıştı. Sıkı bir tahkikat sonucu suikastin faili tesbit olunmuştu. 1917 Üsküp doğumlu, asıl adı Ömer Halidoviç İsiç olan 1941 yılının Haziran ayında Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçeden Ömer Tokat'ın hüviyeti anlaşıldıktan sonra suç ortakları da yakalanmıştı. Bunlar Süleyman Sav ile Abdurrahman Sayman'dı. Tahki-

Von Papen.

kat sırasında Sovyet Konsolosluğu Ticaret Müşavirliğinde çalışan Leonid Kornilof ile yine konsolosluk memurlarından Pavlof'un bu suikast olayında ilişkileri bulunduğu Süleyman ile Abdurrahman tarafından ileri sürülmüştü. Ömer Tokat ve bu iki kişiyi Pavlof ile Kornilof, Von Papen'i öldürmek için azmettirmişti. Bu iddia üzerine Türk Hükûmeti, Pavlov ile Kornilof'u Sovyet Konsolosluğundan istemişler, Sovyet Elçiliği Dışişleri Bakanlığı nezdinde teşebbüslere geçmişlerse de bir sonuç alamamışlardı. Konsolosluğun direnmesi karşısında İstanbul'daki konsolosluk binası geniş bir polis kuvveti tarafından sarılmış ve bu iki kişi teslim edilmediği takdirde zora başvurulacağı Sovyet Büyükelçisine resmen ihtar edilmişti.

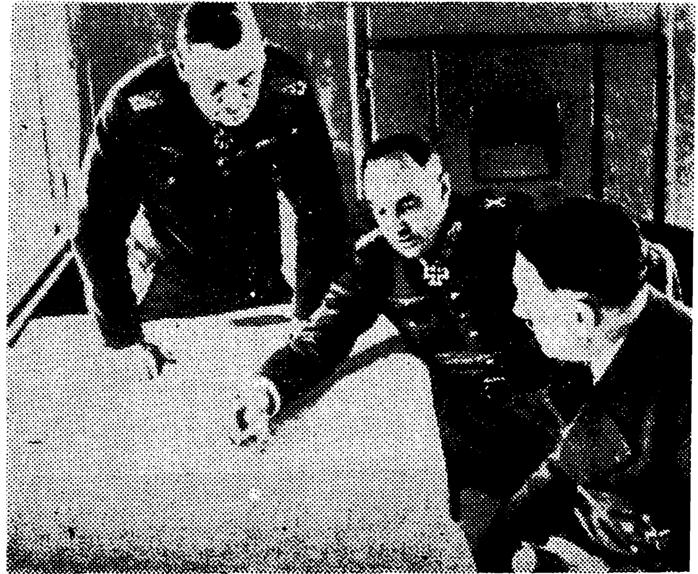
Sovyetler, bu baskı üzerine Pavlof'u teslim ettiler. Kornilof'un ise Konsoloslukta olmadığı bildirildi. Rusya'ya doğru hareket ettiği öğrenilen Kornilof da Kayseri'de yakalandı.

Duruşma sonunda Pavlof ile Kornilof 20 şer, Süleyman ile Abdurrahman 10 ar yıl hapse mahkûm oldular. 1942 yılının Ekim ayında Yargıtay'ın kararı bozması üzerine Pavlof ile Kornilof'un cezaları 16,5 yıla indirildi. Ağustos 1944 tarihinde de siyasî bir kararla Pavlof ile Kornilof cezaevinden çıkarılarak Sovyetlere teslim olundu.

Von Papen, bu olayın siyasî nedenini kendine göre yorumlamış ve Türkiye'nin tarafsızlığı için aşırı gayret göstermesinin sonucuna bağlamıştır.

Bir başka Alman görüşüne göre de; Almanya ile Türkiye arasını bozmak ve ilkbaharda Sovyetlere karşı girişilecek taarruzun stratejik durumunu etkilemek için bu suikast'e teşebbüs edilmişti.

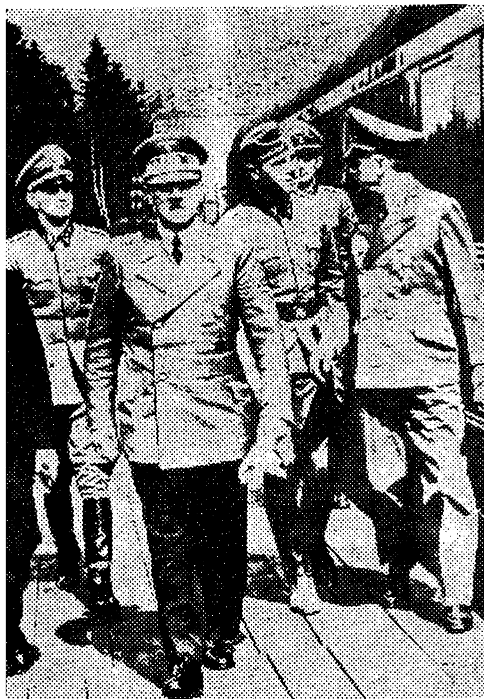
Biz buraya Von Papen suikastin'i kısaca almakta, birinci bölümdeki gizli belgelerde Pavlof ve Kornilof'un teslim alınmaları ile ilgili telgrafar arasındaki ilişkiyi ortaya koymak istedik.

Hitler, savaş hakkında izahat alıyor.

Hitler, Ribbentrop ile cephede.

Ribbentrop ve Bulgar Kralı Boris i

Rosenberg

ALMANLAR'IN TÜRK DOSTLARI VE TURANCILIK HAREKETLERİ

Almanların Sovyetlere taarruzu ve geniş toprak parçaları elde etmeleri, Stalingrad'a kadar gelmeleri, Turan hayali ile yanıp tutuşan bazı kişileri sarhoşluğa boğmuştu. Führer ordularının birbirini takip eden zaferleri, Türkiye'deki Alman dostlarını ziyadeleştirmiş, Almanlara karşı sempatiyi arttırmıştı. Faşist unsurlar harekete geçmiş, hemen hemen pek çok basın organını, birçok örgütü etkileri altına almışlardı. Türkiye semaları faşist naraları ile çınlıyor, siyasî baskı her yerde kendini gösteriyordu.

Gazetelerde Alman ordularının zaferleri büyütülürken Türkiye'nin Almanlarla birlikte savaşa girmeleri için büyük gayretler sarfediliyordu. Alman propagandası öylesine işliyordu ki; basiretli devlet adamlarını bile sarsıyordu. Savaşa girmek

rumlulardan kimi Ira
i, kimi de Alman ordı
ıenin özlemi içindeyd

ark'a dayanınca hall
propaganda örgütleı
ırak açıktan açığa fı
ardı. Bu kadar baskıy
okamamanın hırsı i
ırdu.

ıkaleler, savaş yazılaı
ıiş, Führer mucizesi i

Bu arada büyük Turan hayali de gerçekleşir gibi idi!... Almanlar, Türkiye'nin diğer devletlerle olan münasebetlerini kendi lehlerine çevirmek için milyonlarca Mark'la propagandaya girişmişler, toprak vaadleriyle gözleri kamaştırmışlardı. Kırım, Azerbaycan, Volga ile Ural arasındaki bir kısım arazi, Hazer Denizinin doğusundaki bölge Turan devleti olacaktı!...

Türkiye'deki Turancılar ve faşistler; Alman propagandasının tamamen etkisi altında idi, büyük Turan ülküsünün gerçekleşmesi için çalışıyorlardı. Hükûmetin dışında komisyonlar kuruyorlar, Almanya'ya taşınıyorlar, pazarlıklara giriyorlardı!...

Türk hükûmetinin hiç bir şekilde millî hudutları genişletme gibi bir talebi yoktu. Gizli belgelerde de bu, Almanlar tarafından belirtilmektedir.

Ne varki gayri resmî temaslar, propaganda bakımından etkili oluyordu.

Büyük Turan Devleti kurma hayali peşinde koşulurken ve Almanlar tarafından bu hareketler desteklenirken Alman Dışişleri Bakanlığının gizli raporunda bu konuda şunlar dile getiriliyordu:

«Şu andaki taktik menfaat, Turancılık fikrini teşvik etmeyi, fakat bunun gerçekleşmesine çalışmamayı gerektirmektedir. Batum ve Bakû bölgesi'nin Türklere verilmesi bahiskonusu olamaz. Sovyetler Birliği'nin parçalanmasından sonra eski Rus devleti'nin geniş arazisi, yabancıların değil, Almanların nüfuzu altına girmelidir.»

Alman propagandasına kapılan Turancılar kurdukları dernekler, dergiler ve gazetelerde elde ettikleri köşeler sayesinde rahatlık ve bolluk içinde Turancılık fikrini aşılarken geleceğin pek farkına varmamışlardı. Almanlar çözülmüş, Sovyetler taarruza geçmişti. Diplomasi tarihi görevini yapacaktı artık. Bunun çıkar yolu yoktu. Führer mucizesi; sokak, kahve esprileriyle eğlenceli konuşmalara dönüşmüştü. Hükûmet, Turancı faşist dergileri ve dernekleri kapatıyordu. Almanların büyük dostları, gazetelerin başsayfalarından hazan yaprakları gibi dökülüyorlardı. Büyük fatihler, büyük kahramanlar; Orta Asya'ya değil, Kars'a bile gidemeden kaçacak delik arıyorlardı!... Sinmişlerdi, pusmuşlardı ve sırtlarındaki kara gömlekleri çıkarıp kafesli pencereler ardında geleceklerini bekliyorlardı.

Yıl 1944 dü, aylardan da Mayıs... Günlerden 19... Atatürk'ün Samsun'a çıktığı gündü. Ankara'da 19 Mayıs Stasyomu'nda Cumhurbaşkanı İnönü Turancılara karşı tarihi nutkunu veriyor ve bir taraftan da Turancılar tutuklanıyorlardı. Tutuklanma pek o kadar geniş değildi. Örgütlenmiş bir gurup sıkıyönetim mahkemesine verilmişti. Gazetelerde, toplantılarda, orada burada faşizme alkış tutanlar; bir anda garip ve sür'atli bir gelişim göstererek değişen dünyanın adamları olmuşlardı!... Ve «Yaşasın müttefikler» diye yazıp çiziyorlar, bağırıp çağırıyorlardı!...

SAVAŞTA TÜRK BASINI

Gazetelerde savaş kritikleri yapanlar arasında en önemli iki kişi; emekli General Ali İhsan Sabis ile yine emekli General Hüseyin Emir Erkilet idi. Basındaki takma adı «sivil amiral» olan Abidin Daver de savaş üzerine yazdıkları ile dikkati çekmekteydi. İki emekli general ile bir sivil amiral Almanları tutan askerî makaleler yayınlarken bunların yanı sıra Peyami Safa gibi pek çok yazar da Nazizm'in fikriyatını ve propagandasını yapmakta idiler.

Ne varki, Almanlar büyük bir taarruzla Sovyet topraklarında süratle ilerleyip Stalingrad'a varınca Alman taraftarlarının gemi azıya aldıkları görüldü. O kadar ve öylesine sarhoş olmuşlardı ki, Sovyet taarruzu başladığı ve Almanları geriye doğru sürdüğü sırada bile savaşın kaderinin ters döndüğüne inanamamışlar; gerek makalelerinde, ge-

rekse yayınladıkları kitaplarda Führer'in zaferinden emin görünmüşlerdir.

Hükûmet, gazeteler üzerinde kurduğu çok sıkı sansürle haberleri kontroldan geçirtiyor, yabancı radyolardan alınan haberlerin yayınlanmasını yasaklıyordu. Birçok haber ancak tek sütun ve 24 punto başlıkla yayınlanabiliyordu. Yiyecek sıkıntısından bahsetmek yasaktı. Kadın kaçırma olayları asayişsizlik anlamına geleceği düşüncesi ile yazılamazdı. Devlet büyüklerinin gezileri, gittikleri yerler izin verilmedikçe gazetelere geçemezdi. Aksine davranışlarda bulunan yayın organları Hükûmetçe kapatılırdı.

Sıkıyönetim Komutanlarından biri Ankara Radyosu'nun verdiği bir haberi yayınlayan gazetelerin yazı işleri müdürlerini tepeden tırnağa kadar giydirmişti!...

Millî Şef İnönü'nün İstanbul'a gelişi bile bazı zamanlar yasaklanır, fotoğrafının yayınlanması için de özel izin çıkardı.

Basın anlamlı olsun, anlamsız olsun çok sıkı bir baskı altındaydı. Ne var ki, taraf tutan büyük yazarlar ve emekli generaller bildiklerini okuyorlar, onlara savaşın kaderi kat'î olarak belirmediği için ses çıkartılamıyordu!...

H. HÜSNÜ EMİR ERKİLET

İkinci Dünya Savaşı'nın koyu Alman taraftarı bu emekli Generalin GİZLİ BELGELER bölümünde adı geçtiğinden üzerinde biraz durmanın yararlı olacağına inanıyoruz.

Cumhuriyet gazetesi sahip ve başyazarı Yunus Nadi 22 Haziran 1941 tarihindeki makalesinde şöyle diyordu:

«Bütün dünya matbuatı içinde yalnız «Cumhuriyet»in asker îmuharriri bu yeni harbin zuhurundan hiç mütehayyir olmayacak tek şahsiyet sayılsa yeridir sanıyoruz. General Emir Erkilet, uzun zamandan beri yalnız mütekabil tahşidada bakarak değil, harbin umumî heyetini inceleyen kuvvetli bir mantığa dayanarak Almanya ile Rusya arasında bir çarpışmayı önünden kaçılmaz bir zaruret olarak görmekte idi. Son günlerde bu zaruretin artık iyiden iyiye yaklaşmış bulunduğuna kuvvetle

inanıyordu. Nitekim dünkü nüshamızda muhtemel yeni harbin geniş sahasına ait renkli haritamızı izah eden vakıfane makalesinde bütün mucip sebepleriyle aynı fikir üzerinde israr eylemekte idi. General'in makalesinin intişar saatiyle harbin ilânı saatinin tetabuku çok şaşılacak tarihi bir vesika teşkil ediyor.»

Rahmetli Yunus Nadi yaşasaydı ve bu gizli belgeleri görseydi, «şaşılacak tarihi tesadüf»ün gerçek yanını anlar, bu dehâ hakkında gerekli kanaate sahip olurdu.

H. Hüsnü Emir Erkilet'in 1943 yılında yayınlanan «Şark Cephesinde Gördüklerim» adlı kitabında Hitler'le yaptığı görüşmeyi aynen aşağıya alıyoruz:

ALMAN FÜHRERİ TARAFINDAN KABUL

Führer bizi umum başkumandanlık karargâhının askerî hareketlerin müzakere edildiği ve çalışıldığı yerde hergünkü mutat çalışma saatinin sonunda, yani saat 13 te kabul edecekti. Vardığımız orman içinde, katranla boyanmış kara barakalardan birine götürüldük. Mihmandarımız barakanın yanında bulunan kapıdan içeriye girdi ve bizim burada bir an beklememizi rica etti. Evvelâ General Feldmareşal Keiteli ziyaret edeceğiz. Malûmdur ki Keitel, Führer'in yani umum başkumandanlık genelkurmay başkanıdır. Alman askerî kuvvetleri-

nin emir ve kumanda sistemi şöyle idi: Alman umum kara kuvvetlerinin başkomutanı General Feldmarschall von Brauchitsch idi. Onun kurmay başkanı General Halder. Reichs Marschalli Herman Göring umum hava kuvvetlerinin, büyük Amiral Raeder umum deniz kuvvetlerinin başkomutanlarıydı. Bunların da ayrı ayrı kurmayları, kurmay başkanları vardı. Her biri ayrı ayrı Führere, yani umum Alman askerî kuvvetleri başbuğu Adolf Hitler'e bağlıdırlar. Demek oluyor ki Hitler kara ordularına von Brauchitsch vasıtasiyle, hava kuvvetlerine Göring marifetiyle emreder. Deniz kuvvetleri için de, icap eden direktiflerle büyük kararları büyük Amiral Raeder, Führer'den alır. Bu suretle bütün askerî iktidarı kendi nefsinde toplıyan Hitler bütün askerî hareketleri tek elden idare ediyordu. (Bilâhare General Feldmarschall von Brauchitsch istifa edecek ve Führer kara orduları başkumandanlığını da doğrudan doğruya eline alacaktır.)

İşte şimdi bulunduğumuz yer Bay Hitler'in karargâhıydı. Burada ilk ziyaret edeceğimiz zat da Führer'in genelkurmay başkanı General Feldmarschall Keitel'dir. Bizi Führer'e o takdim edecektir.

Mihmandarımız bir lâhzada dönerek bize «Buyurun» dedi. Onun yaptığı şey Mareşal Keitel'in emir subayına geldiğimizi haber vermek ve bu suretle Mareşala bizi odasında kabule hazır olmak imkânını vermekti. Çünkü bizim barakaya vardığımız

anda, Mareşal Keitel, Führer'in nezdinde müzakerede idi. Mihmandarımız bizim Keitel ile koridorda karşılaşmamıza mâni olmak istemiş ve bunun için bizi bir dakika bekletmişti. Her hangi bir odada bekletilmemiz de doğru olmazdı. Onun için mihmandarımızın bu ince dikkatini çok takdir ettim.

Mareşal Keitel'in çalışma odasına gene emir subayının çalıştığı bürodan girdik. Bu, her yerde her zaman daima usuldür. Uzun boylu, yüksek başlı ve iri vücutlu Mareşal açık mavi gözlerinde hafif bir tebessüm belirterek bizi kabul etti ve odasında yer gösterdi. Bize askerî vaziyeti Führer harita üzerinde izah edeceği için ve zaten vakit de geldiği için Almanya'nın genel kurmay başkanı bize birkaç umumî söz söylemekle iktifa etti: «Ruslar bidayette hudut boylarında Almanların tümen, tank ve uçak kuvvetlerine üstün kuvvetler tahşit etmişlerdi. Almanlar bunları ancak şecaat, sevk ve idare ve teşkilât üstünlükleriyle alt edebilmişlerdir.» Ondan sonra Führer'in yanına gitmek üzere kalktık ve koridora çıktık.

Koridorun iki yanında, üstlerinde yazılar bulunan bir takım kapalı kapılar vardı. Sükûn ve intizam besbelliydi; çıt yoktu. General Feldmareşal Keitel bizi koridorun sonundaki salona götürdü. Kapı açılınca odanın ortasındaki masanın başında ayakta duran Alman Führer'i Ekselans Adolf Hitler'i gördük, arkası kapıya dönüktü. Kapının açılması üzerine dönerek bize baktı, beklediği halinden

belli idi. Gözlerimizin birbirlerine ilk tesadüflerinde onunkilerde memnuniyete ve iyi kabule delâlet eden bir gülümseme gördüm.

HİTLERİN HUZURUNDA

Hitler bizi, ne Alman Devlet Reisi ve ne de Alman Şansölyesi debdebe ve merasimiyle kabul etmedi. O, bizi tarif olunmaz bir tevazu ve sadelik içinde, askerî harekâtı sevk ve idare ettiği iş odasında yanına aldı.

Barakanın köşesini teşkil eden bu oda büyüktü. Ortadaki uzunlama büyük tahta masanın üstünde iki tarafı nmuharebe vaziyetleri boyalarla çiziliydi. Buna rağmen bunları kâğıtla örtmek, saklamak veya çevirmek gibi ekseriya müracaat olunan tedbirlerden hiçbiri alınmamıştı. Bu bize büyük bir güven ve itibar eseriydi. Önümüzdeki ve duvardaki haritalarda çizili olan iki taraf kıtalarının yer, durum ve yayılışlarını iyice görebiliyordum.

Bay Hitler'in uzattığı eli sıkarken lûtfettiği çok kıymetli davetten dolayı kendisine teşekkür ettim. Ondan sonra harita masasına yarım döndü. Aynı zamanda gözlerimizin içinde bir şey arar gibi bize bakıyordu. Koyu gözleri ve alnına düşen kâküliyle, resim ve filimlerde göründüğünden daha tatlı, daha canlı ve insana daha yakındı. Hareket ve edasında hiçbir yapmacık yoktu. Cenup şivesi,

onun çok mazbut ve mükemmel Almancasıyla, orijinal tok sesine tam bir hususîlik veriyordu. Führer bünyece çok dinç görünüyordu.

Pek kısa bir sükûttan sonra iki elini dayadığı masadaki harita üzerinden bize o günkü askerî vaziyeti umumî bir surette anlattı. Müttefiklerinden bahusus Finlerden çok büyük bir takdir ve hürmetle bahsetti. Bay Hitlerin ağzından, bu Turan asıllı kardeş milletin hakikî kahramanlıklarının medhü senasını duymak benim için hakikaten büyük bir saadet oldu. Finler hakikî insan nümunesi olan o zavallı Finler, dünyanın en hürmete şayan kahraman insanları olduklarını, Ruslara karşı yalnız başlarına harbetmekten çekinmemekle, bundan evvel ispat etmişlerdi. Finlere bu büyük şeref ve kuvveti veren, onların yüksek millî karakter ve ahlâklarıydı.

Bay Hitler, haritada çizili umumî askerî durumu kısaca izahtan sonra eliyle Leningrad'ı göstererek bu mevkii isteseydi alabileceğini, fakat mahsur bir şehir nihayet düşeceğinden onun için boşuna insan ziyan etmekte bir fayda ve mâna olmıyacağını anlattı. Alman Führerinin bu tarihî sözlerini âzamî dikkat ve ilgiyle dinliyordum. Fakat ne saklıyayım? Leningrad hakkında söyledikleriyle uygun değildim. Führer'in haritasında da görüldüğü üzere evvelâ Leningrad'ı çeviren Alman muhasara hattının en doğu ucu, Ladoga gölünün cenup batı kıyısında Schlüsselburg mevkiinde bitiyordu.

Finlândiyalıların muharebe hatları ise çok daha şimalde yani takriben eski Fin - Rus hududundaydı. Bu suretle Schlüsselburg ile Finlerin mevzileri arasında Ladoga gölünün batı sahilinde Rusların istifade edebilecekleri takriben 60 Km. kadar açık ve serbest bir mıntaka kalıyordu. Leningrat'tan Ladoga gölü kenarında Landeschkoje Osero istikametine giden serbst bir demiryolu da vardı. Leningrad muhasarasını doğuya karşı koruyan Alman müdafaa hattı da Wolkof nehri boyunca Ladoga gölünün cenubunda ancak Ladoga kasabasına kadar vardığından bu suretle Ladoga gölü de Rusların Leningrad'a nakliyat yapmalarına açık ve serbest kalıyordu. O halde Leningrad'taki 6 milyon nüfus ve etrafındaki Sovyet kuvvetlerinin ihata ve muhasarası şimdilik tamam olmuş değildi.

Alman Führeri, Ladoga gölünden Azak denizine uzanan cepheyi harita üzerinde göstererek söze devam etti. Bu cephe, boydan boya Rus kıtalariyle dolu değildi. Meselâ Harkof'la Brjansk'ın arası boş gibiymiş. Bundan başka cephede mevcut Rus orduları artık kuvvetçe ehemmiyetsiz şeylerdi. Moskova'nın şimalinde Kalinin şehri Almanlar tarafından henüz yeni zaptolunmuş, fakat bu şehri, iyi başarılmış bir baskınla zapteden Alman tümeni derhal üç taraftan Rus hücumuna uğramıştı. Haritada görülen vaziyete göre, Kalinindeki Alman mevzii cephenin ilerisine doğru tehlikeli bir çıkıntı teşkil ediyordu. Alman ordusu, yazın sonuna doğ-

ru Leningrad üzerine yürüdüğü ilk hızla burasını zaptederek şimal cenahiyle cenup doğu yani Rybinsk istikametinde büyük bir çark hareketi yapsaydı Almanlar için şüphesiz ne İlmen gölünün cenup doğusunda ve ne de Kalininde sonra olduğu gibi kötü ve tehlikeli durumlar hâsıl olmazdı. Moskova da, bu suretle şimalden kavranmış ve çevrilmiş olurdu.

Führer bize Harkof'un alındığından ve burasının ehemmiyetli bir sanayi merkezi olduğundan bahsettikten sonra, sözü, Rus ordusunun mütevali darbelerle çok zayıflamış olduğuna getirdi: Almanların elinde 3,5 milyon Sovyet esiri bulunuyor. Bunlar Rusların yıllarla talim ve terbiye ettikleri er, erbaş ve subayların mecmuudur. Hitlere göre 3,5 milyon esir veren Rus ordusu artık derme ve çatma bir haldedir; yani muharebe kıymeti azdır. O şöyle diyordu:

«— Bizim ileri hareketimizi güçleştirip geciktiren, Rus askerî kuvvetlerinden ziyade fena hava ve fena yol şartları olmuştur. Çamurların kuruması için yakın olan don zamanını bekliyoruz. Ruslar kar ve soğuğa tahammül ederlerse biz de ederiz. Bizim maksadımız herhangi muayyen bir hat veya mıntakaya varmak değildir; düşmanın imhasıdır. **Ruslar bizi 200 yıldanberi tazyik ediyorlar. Her fırsatta arkamızdan vurdular. Biz bundan kurtulmak istiyoruz. Bunun için Rusyayı bir daha kalkamıyacak surette mağlûp edeceğiz. Rusya'da teşekkül**

etmiş bir askerî kuvvet kalmayıncaya kadar onunla muharebeye devam edeceğiz. Karakış bastırmadan nereye kadar gidebilirsek o kadar ilerliyeceğiz ve karakış gelince duracağız. Kışın hazırlanırız ve ilkbaharda tekrar işe başlarız.»

Hitler, ondan sonra, kara kış bastırıncıya kadar yapmak istediği hareketlerin teferruatına geçerek takriben şöyle dedi:

«Ruslar Leningrad mıntakasile Moskova etrafında ehemmiyetli kuvvetlere malik oldukları gibi Rostov'da da hayli kuvvet teksif etmişlerdir.» Eliyle Rostov cihetini göstererek: «— Biz ilerliyeceğiz. **Onların Kafkasya ve Volga ile bütün münakale hatlarını keseceğiz. Rus orduları artık benzin bulamıyacaklardır. Şimalden de muvasale hatlarını keseceğiz. O suretle ki Moskova'nın geri ile yalnız bir tek muvasala hattı yani Sibirya hattı Vlâdivostok demiryolu kalacaktır.»**

Bu sözlerden, Leningrad mahsur olarak kalacaksa da gerek Volkof nehri boyunda ve gerek İlmen gölü doğu ve cenup doğusundaki Alman ordularının oralardaki Rus kuvvetlerini doğu ve cenup doğuya doğru daha ziyade sürecekleri ve bu suretle Moskova'nın şimalden ve uzaklardan ihata olunacağı anlaşılıyordu. Kezalik Almanların cenuptaki büyük kuvvetlerinin Rostov'u alarak Volga'ya kadar ilerlemek istedikleri görülüyordu. Demek oluyor ki Moskova ile etrafındaki Sovyet ordularına, doğrudan doğruya bir taarruz bahis mevzuu ol-

mamakla beraber bunların uzak şimal ve uzak cenuptan büyük ölçüde çevrilmesi tasarlanıyordu.

Filvaki şimalde Tikvin ile Kalininin ve daha sonra, Rostov'un güzel başarılmış birer baskınla alınmaları Führer'in bize umumî hatlar halinde anlattığı tasarının tatbik sahasına konulmakta olduğunu göstermişti. Fakat bilâhare gördük ki, takviye edilmiş olan merkez orduları grupu, doğrudan doğruya Moskova'ya karşı büyük bir ihata savaşına başlamıştır O halde ya Alman başkumandanlığı, daha sonra plânında tâdilat yapmış veyahut zaten Moskova'ya karşı taarruz tasarlanarak hazırlanılmakta olduğu halde bunu tabiatile saklamıştı.»

Führer, bunları bize başkumandanlık karargâhının harekât bürosunun ortasındaki büyük harita masasının başında ve ayakta söylüyordu. Esasen harp hareketleri bürolarında kanape, koltuk, hattâ fazla sandalya dahi bulunmaz. Onun için Führer'in bizi kabul ettiği bu harp hareketleri bürosunda mobilya namına bir şey yoktu.

Führer, sözlerine takriben şöyle devam etti: «Biz, Napolyon'un yaptığını tekrarlamak istemiyoruz. **Moskova'ya, oradan tekrar çıkıp dönmek için girmek niyetinde değiliz.** Moskova'ya daima kalmak için gireceğiz. Sovyetler Birliği katiyen imha edilmelidir. **Bolşeviklerin dış politikası, Rusların eski dış siyasetlerinin aynıdır.** Onlar hep o eski Rus istilâ emellerini ve tarihî Çarlık emperyalist amaç-

larını güdüyorlar. **Onların maksadı yalnız komünizmin Avrupa'ya yayılması değildir. Onlar Avrupa'yı hükümlerine alarak burada eski medeniyet namına her ne varsa kökünü kazımak istiyorlar. Molotof, Berlin ziyaretinde bize Rusya'nın Boğazlar üzerindeki emellerinden bahsetmişti.»**

«Sovyetlerin emelleri, Romanya üzerinden Balkanlara inmek, şarkî Prusya ve Macaristan yollarından da Almanya ile Avrupa'yı istilâ etmektir. Eğer biz daha birkaç hafta gecikseydik, Ruslar bu fikir ve maksatlarını yürütmek için bize taarruz edeceklerdi. Fakat bu taarruz yalnız bizim için değil, bütün Avrupa ve Balkanlar için tehlikeli olacaktı. Rusya harbi gösterdi ki, onlar umduğumuzdan daha fazla hazırlanmışlardır. Bütün kuvvetlerini, taarruz maksadiyle, hududa ve gerilerine yığmışlardı. Ruslarla yaptığımız ilk büyük muharebelerin hudutlarda olması bundandır.»

Alman Führeri sözlerine devam etti:

«— **Ruslar Avrupa'yı hem siyaseten hem de Bolşeviklik ideallerini yaymak için istilâya hazırlanmışlardı.** 160 milyon insanı en adî ve en sefil bir yaşayış derecesine indirmek pahasına bütün kuvvet ve gayretlerini silâhlanmağa sarf ve hasretmeleri işte bunun içindir. Askerî ve teknik hazırlıkları bu suretle müthiş olmuştur.»

«Biz şimdiye kadarki muharebelerde Ruslardan 3, 4 milyon esir aldık; 22000 top, 18000 tank ve 14500 uçaklarını tahrip veya zaptettik. Artık onla-

rın harp kudreti ve kuvveti çok zayıflamıştır. **Biz Ruslarla, en evvel kendimizi korumak için harbediyoruz. Bu harbimizle Avrupayı da muhakkak bir tehlikeden kurtardık. Zannederim size de hizmet ettik.** Bizim antikomintern mücadelemize hemen hemen bütün Avrupa milletleri katılmıştır. Bunların aralarında, hattâ hükûmetlerinin müsaadesi olmadan gelen gönüllü millî teşekküller bile vardır. İspanya'dan, Danimarka ve hattâ Fransa'dan bile gönüllü lejiyonlar geldi. Bu, Avrupa milletlerinin Bolşeviklik tehlikesini tamamiyle sezmiş ve anlamış olduklarını gösterir.»

«Sovyeterin dış siyaseti eski Rus siyasetidir. Fakat **Rusya artık Avrupa'ya bir tehlike teşkil edemiyecek kadar zayıflamıştır. İngilizlerin cenuptan Boğazlara gelmeleri de artık imkânsızdır. Bunun için daha bir müddet Girit adasını elimizde tutacağız. Fakat biz orada daima kalacak değiliz. Lüzumu kalmayınca oradan çekileceğiz.** (Bay Hitler, Giridden çekildikten sonra burasının kimlere terkedileceğini tabiatile söyliyemezdi.) **Biz Boğazların bize rakip olacak üçüncü bir devletin elinde olmasını istemeyiz. Biz Boğazlara daima Türkiye'nin bekçilik etmesine taraftarız.»**

Alman Führeri sözü tekrar doğu cephesine çevirerek şöyle devam etti:

«Biz Rusya'yı tamamiyle mağlûp ve imha etmekte biraz geciktik. Şimdi de duruyorsak bu, mahza geri hizmetin tanzimi içindir. Her bir iler-

leyişten sonra, menzil hizmetlerini yeniden düzeltiyoruz. Yolları tamir ve ıslah ederek çamurdan temizlemek ve demiryollarını hem tamir etmek, hem de bunları normal genişliğe çevirmek bu yoldaki esaslı çalışmalardandır. Bugün merkezde demiryolu artık kıtalarımızın yakınlarına gelmiştir. (Bay Hitler'in bu ifadesi, 1941 ilkteşrin sonunda vaki olduğu gibi, merkezden Moskova'ya taarruz etmek niyet ve hazırlığında olduğunu az çok gösteriyordu.) Cenupta da demiryolunu Dnyeprin üstünden doğuya geçirmiye çalışacağız. Dnyepr üzerinden bir demiryolu köprüsü kurmak bir meseledir; fakat yapacağız. Hazırlıklar tamamlanmıştır.»

«Bir taraftan geri hizmetlerimizi düzeltirken diğer yandan **birçok tümenleri geriye, yani garba** gönderdik. Bunların arasında **zırhlı birlikler** de var. **Rus ordusu artık zararsız bir hale sokulmuştur.** Karşımızda bir takım **kıymetsiz kıtalar** kalmıştır. 3,4 milyon esirden maada Rus ordusunun verdiği ölü zayiatını da hesaba katarsak eski ordudan birşey kalmadığına hükmedebiliriz. Bozulan ve zayıflayan Rus kıtalarını yeniden düzmek ve doldurmak için getirilen ve yeni kıtalar teşkil için kullanılan erler, erbaşlar ve subaylar işe yarar bir kıymette değildir. Şimdiye kadar başardığımız muharebelerle biz aynı zamanda Rusya'nın harp endüstrisinin 10 yıllık istihsallerini hemen hemen tamamiyle yok ettik. Karşımızda bize mukavemet eden ve hareketimizi ağırlaştıran Rus kıtaları değil, büyük mesa-

RİBBENTROP'TAN PAPEN'E

TELGRAF

Gizli

Özel tren, 5 Aralık 1942, 2, 30.
5 Aralık 1942'de alınmıştır. Saat: 3,30.
Sayı 1526

BÜYÜKELÇİNİN ŞAHSINA

20 Kasım tarihli ve a-6154 sayılı bildirinize cevaben, mali durumlarının yetersizliği dolayısiyle Türkiye'deki dostlarımızı destekliyebilmeniz için size beş milyon altın Reichsmark gönderilmesini emrettim.

Bu parayı rahatça ve bol bol kullanmanızı ve kullanma yeri hakkında bana bilgi vermenizi rica ederim.

Alman Dışişleri Bakanı
Ribbentrop

1700 sayıyla Türkiye'deki Alman Büyükelçiliğine çekilmiştir.
Berlin 5 Aralık 1942

Kapak : AYHAN
Kapak Baskı : GALERİ Matbaası